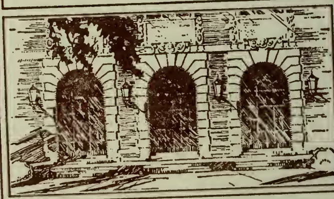


VI., Ó-u

Dr. Bonkáló Sándor egy. ta-
nár úrnak mély tisztelettel
a szerző.

zef Miloslav Hurban

a jeho borba proti Čechom a Čechoslovákom v časopise „Slovenskje Pohladi“ r. 1846.

odnú osnovu úvodom a poznámkami opatril:

Juraj Podhradský.



Budapešť, 1922.

Tlačou Kníhtlač. Účast. Spol. „Europa" Budapešť.

VI., Ó-u. 1

ÚVOD.

Jozef Miloslav Hurban vynikajúci náš spisovateľ a nezapomenuteľný buditeľ národa slovenského narodil sa v Beckove (Trenč. stol.) 19. marca r. 1817., kde jeho otec bol evanjelickým duchovným. Od r. 1830. učil sa v Prešporku a skončiac svoje štúdia na bohosloveckej fakulte evanjelickej v Dobrosoli v Nemecku, dostal sa na faru v Hlbokom (Nitr. stol.), kde potom blažene účinkoval až do svojej smrti (21. febr. 1888.). Toto je bledým a krátkym nákresom toho, . zdarných účinkoch tak bohatého života, .orý dokonále nakresliť bolo by súrnou a prvotriednou povinnosťou skúmateľov všeobecných dejín slovenskej literatúry. My sme si vytkli teraz iný cieľ; snažíme sa poukázať vo veľkých rysoch na tie motívy, ktoré viedly Jozefa M. Hurbana — temer nepre-

tržiteľne — cez celý jeho život a
dosaváď nie celkom objasnené, ba
vedome zatemnené.

Osoba J. M. Hurbana, ďalej celý
jeho života sú vedome, či nevedom
siaľ falošne predstavené. Proti týmto ne
divým vysvetleniam chceme sa rozho
stavať pomocou sily pravdy a nepodvi
teľných faktov a udalostí. Charakterizova
Hurbana je veľmi ľahké, jestli v podrobno
preskúmame celé dielo a všetky výsled
jeho života. Po takejto prehliadke nem
nám nenapadnúť, že celým jeho životom a ú
kovaním tiahne sa, sťa červená niť, myšlien
obrana slovenskej národnej myšlienky a o
bitosti proti všetkému, čo by jej hrozilo alel
škodilo. J. M. Hurban ako útly mlad
jako starec už striebristou hlavou bol
a zostal navždy výlučne len *Slovákom*,
ným svojmu národu a rýdzočistým nár
ným túžbam. Za polstoletia bojoval a bo
ril sa v tomto duševnom ovzduší s Čech
mi, Nemcami a Maďarmi; a ačkoľvek sa
viacrazy prihodilo, že sa mýlil, nepredpoja-

›u len tak sa môže súdiť o ňom, l vždy dôsledným tomu ideálu, ›ostavil v svojom mladistvom veku. rod si nikdy nezapredal.

nenuli sme to, že mal hádky i s Ma-ı, nielen s Čechmi. Ale aký to veľký ›iel v tomto rozbroji! Hurban od ma-sc›ských kruhov žiadal rôzné kulturálné a sl›otné výhody pre svoj ľud, uľavenie dus›nej a hmotnej biedy Slovákov v rámci ›lnej a tej istej drahej spoločnej vlasti. Hur-ı bol vedomý toho, že Slováci a Maďari na seba odkázaní a len spoločnou silou žu napredovať a vyvinovať sa. S Čech-sa boril ale na život a smrť, lebo už edy predvídal, že český jazyk, české sna-ı české hmotárstvo zničily by úplne Slová-a sotrely by aj ich meno s povrchu zeme.

›e preto úctia Slováci v osobe Hurbana ›odhodlanejšieho výbojníka slovenských ›amostňujúcich snáh, lebo on započal po-hyb úplného odtrhnutia sa od Čechov v kaž-dom ohľade a on bol vodcom tej rozhor-čenej polemiky, ktorá rozhodne porazila

všetkých vtedajších Čechoslovákov. Na jeho pravé smýšľanie poukazujú i nasledovné vety (dľa dnešného pravopisu), ktoré napísal r. 1846 v polemike svojej, doslovne uvádzanej v druhej čiastke nášho štúdia:

„P. Palacký vraví, že by sa slovenská reč mohla povýšiť na literárnu vtedy, keď by sa v nej snemy držaly a ona na diplomatičnosť povýšená bola; ale my odpovedáme, že *jedna z hlavných príčin, pre ktoré reč slovenská tak je potlačená v Uhrách, je tá okolnosť, že prebudenejšia strana slovenského kmena činnost svojho ducha českými modlitbami a postillami uspokojila, nezatúžiac po kmenovom, národnopolitickom živote, po práve, po otcovskej reči, že len ustavične snívala o českých Husitoch a Bratoch moravských, o králickej biblii, o jednote s Čechmi, ale nikdy nie o kmene svojom a jeho určení.*“

„Že proti Maďarom ako Maďarom nepíšeme, to vyhľadáva naša meštianska statočnosť, naša zákonnosť, naša spravodlivosť naša loyalnosť. *So strešťencami českými ale*

celkom ináč zachádzame, ako oni s celou našou vecou; Štúr odpovedal na pravidlá Havličkove, že je ľahkomyseľný chlapec, čoho on v plnej miere zaslúžil, ja som mu tiež odmeral mieru, akej je hoden“.[1]

Podobnú náladu prezradzujú i pozdejšie činy, skutky a výpovede Hurbana, neobstojí teda tá mienka, dľa ktorej by bol Hurban neskoršie, — zvlášte už v sedemdesiatych rokoch — zapredal svoje pôvodné stanovisko. Tento literárno-historický falsifikát vyžaduje opravenie. Veď po 1848-om liptovsko-svätomikulášskom shromaždení, keď sa dostavili J. M. Hurban, Štúr a Hodža na pražskom slavjanskom kongresse, Hurban vyslovil sa o budúcom osude slovenského národa takto: „My len brániť chceme našu národnosť proti Maďarom, ináč nežiadame nič inšieho. Odtrhnúť sa od dnešných pomerov, zničiť tisícročné formy je nie ľahká vec. Jestli nám Maďari dajú, čo je slušné, nemôžeme sa

[1] Slovenskje Pohladi na vedi, umeňja a literatúru, vydávanje od M. J. Hurbana. Djel I. Svazok I. V Skalici, 1846. Strany 39, 40, 44.

chopiť zbrane proti ním!“ V šesťdesiatych rokoch písal Hurban v knihe *„Piesne na teraz“* o Maďaroch a o slovensko-maďarskej tisícročnej jednote nasledovne:

„Ktože by rozdvojil
Čo sám pán Boh spojil,
Slovákov s Maďary
Ktože by rozdvojil?

Jedna nás sloboda,
Štestia i nehoda
Jedna vlasť, jedon kráľ
Od vekov spojoval!“

V druhej básni zas:

Za slovenský národ,
Uhorskú krajinu,
Za ohnište svoje
A vernú rodinu:

Za to štvoro pekných
Ja horím myšlienok,
Jak túži za vlahou
Kvetinky korienok.[2]

[2] Piesne na teraz, od Dra J. M. Hurbana. Vo Viedni, 1861. „Čo sám pán Boh spojil“ str. 13 a „Štvoro myšlienok“ str. 17.

No o Čechoch takto nikdy nespieval, nepísal a nehovoril. Jako starec oslavuje slovenskú mravnosť, duševnú čistotu, slovenský idealizmus postaviac tieto, jako osobitné národné zvláštnosti voči českej hrabivosti, materializmu a českému mravnému úpadku. Toto činí vo svojom nesmrteľnom diele, v životopise Ľudovíta Štúra,[3] keď bráni jeho slovensko-národné snahy proti nadávaniam Vlčka, ktorý vo svojom práve vtedy vyšlom diele[4] pustil sa do Štúra plnou parou. (Štúr bol vodcom tých, ktorí viedli boj svojho času proti Čechom za oslolobodenie sa Slovákov zpod českých zkazonosných vplyvov; nie div, že sa Vlčkovi nepáčil tento náš národný velikáš, nepodklátiteľný bojovník národného obrodenia. Tu len krátko poznamenáme, že Jozef M. Hurban bol tiež vývodiacim v tejto borbe a najpoprednejším súdruhom Ľ. Štúra). Hur-

[3] Ľudovít Štúr, Píše dr. Jozef Miloslav Hurban. Slovenské Pohľady, 1881—1883.

[4] Literatúra na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy. Napsal Jaroslav Vlček. V Praze 1881.

ban brániac Štúra odpovedá Vlčkovi a celému českému kultúrnemu svetu v nadrečenej spisbe nasledovne:

„Štúr študoval všetko dôkladne; dôkladné bolo i jeho štúdium filosofie... Ona (t. j. filosofia) stala sa duši jeho kúpeľom, rozumu jeho brúsom, mysli a srdcu jeho jazykom výmluvným, vedám jeho špecifičným mentorom bezpečným, bohoživotu jeho pancierom žulo- a oceľovým. *Nuž poprobujte sa merať s ním, vy veľkých vašich Voltairov, Byronov, Darwinov, Straussov, Renanov a celej semitickej terajšej pereputi románovej a revolverovej obdivovatelia a ctitelia osliznutého a oplzlého umenia!*

Pán Vlček, všeobecnou snahou síce — dľa dobrozdania môjho — nenáleží do tohoto tribusu, ani ja nechcem prorokovať, že súc na tej naklonenej rovine, z ktorej niet iného výbežku, než zklznutie sa po nej do priepasti, neobráti už viacej oje, ale predsa podčrtávam tie jeho prorokujúce slová: „Až to zvětralé, nemožné stavení (Štúrova škola) se zbortí — a ono se zbortí! —

Slovensko zůstane bez obrancův!" (Str. 101.).
Veda vašich semitov, zbožňovanie tela, materialismus citu, filosofie a života, cinkanie vašej školy poetov a sebectvo vašich politikárov a štátnikov vyvedie na svetlo baziliščie plody svoje, potrvá ešte za ktorý ten rok a o šťastí budeme môcť hovoriť, jestli nezhlumpuje a morálne nezničí národ váš... Slovensko medzitým zo školy Štúrovej dostávať bude charaktery... Že národ náš v maďarisme nebude pohrobený, to vám môžeme zabezpečiť, nie tak vy nám že nápodobením západníckej precibrenosti a zženštilosti, racionalismu a materialismu poškodíte podstatne národu vlastnému.

Štúr bol čistý charakter, na ktorom brúsiť sa budú lepší geniovia mládeže dlže, než na lascivnej poesii vašej a opilej vedúcnosti vašich pytevníkov..."[5]

Takto písal Jozef M. Hurban r. 1881., v šesťdesiatštvrtom lete jeho, sedem rokov

[5] Uvádzané dielo, Slovenské Pohľady, Roč. I. Soš. 5. 1881. Str. 406.

pred jeho večným zosnutím. Uvádzané riadky slúžia za živé podvrátenie toho, ako by bol zmenil na staré dni v podstate svoj názor o skutočnom pomere slovenského národa k českému. Toto moje tvrdenie podoprieť môžem ešte citátom z výbornej knihy Jozefa Škultétyho, ktorá sa podrobne zaoberá slávnou dobou slovenského národného obrodenia v prvej polovici XIX. stoletia a v ktorej po vypočítaní nepočetných dôvodov a dôkazov vynikajúci posudzovateľ našich kultúrnych dejín toto hovorí:

„No a o Hurbanovcoch, otcovi i synovi tiež môžem svedčiť, že *do konca života nemali ničoho podstatného, čím boli by sa líčili od duše Štúrovej.* Vyznávať, čo Štúr vyznával, v tie časy u Slovákov nebolo „nesvojím“ citom, „nesvojou“ myšlienkou — to bolo spoločnou podstatou duše“.[6]

Aby sme boli celkom na čistom s účin-

[6] Jozef Škultéty: Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života. 1790—1914. Turč. Sv. Martin, 1920. Str. 129.

kovaním a blahodarným vplyvom vystúpenia a borenia sa J. M. Hurbana, musíme nazrieť i do hlbín tej doby, v ktorej sa on tak zmužile chopil obrany slovenskej svojeti. Musíme nakresliť aspoň v krátkosti i vtedajšie literárno-politické pomery na Slovensku, jako i duševné okružie Hurbana, predstaviť jeho vrstovníkov, ďalej nastíniť i úzadie. Potrebné je dotknúť sa aj dejín a vyvinovania sa slovenskej reči v predošlých storočiach, keď materinský jazyk náš stonal skoro za tristoročí (počnúc od reformácie) pod nátlakom votrevšieho sa cudzieho českého jazyka.

V literárnych a kultúrnych dejinách Slovenska najslávnejšou dobou je akiste štvrté a piaté desaťročie XIX. minulého storočia. Tento vek mohol by sa pomenovať renessansou slovenskou, poneváč v tomto čase vstala z mrtvých 300 rokov českým jazykom utláčaná reč slovenská. Za dôb týchto uplynutých století vychádzaly na Slovensku najviac len modlitebné knihy a kázne v takzvanej biblickej reči, ktoré slú-

žily cirkevným potrebám zväčša evanjelickej cirkve. Jarmo tejto bibličtiny uvalili svojho času na našu reč materinskú v XVI. a XVII. století českí príšelci na Slovensku, medzi ktorými vývodili obzvláštne duchovní a vychovávatelia českí.

Takto sa zmieňujú o tejto dobe všetci nepredpojatí posudzovatelia a skúmatelia vývinu a dejín slovenskej reči a literatúry, ačkoľvek sa našlo aj takých ľudí v najnovšej dobe, ktorí sa snažia podvrátiť silou-mocou skutočný stav vecí. Sú i takí (ačkoľvek len politici a nie učenci), ktorí predstavujú si slovenskú reč, ako umele utvorenú a z novších časov pochádzajúcu; títo niektorí nedoukovia z čechúňskeho táboru ale robia toto z podlých osobných záujmov, aby si svoje meno dobre zapísali pred Čechmi v terajšej Česko-slovenskej (v skutočnosti: českej) republike. Týmto komičným a zrovna *sprostým* tvrdením zaoberať sa obšírnejšie a vážne, išlo by na úkor vážnosti i nášho štúdia. Týmto poblúdilcom a osobničkárom odvetil i *Skultéty* len nasledovne: „ja (a iste so sú-

hlasom všetkých objektívnych ľudí) zavrhujem také predstavovanie veci, ako by československá jednota bola trvala cez všetky veky, cez všetky časové premeny až po „zlého“ Štúra, ustrojiteľa „rozkolu.“ [7]

O tejto dobe, o uplynutých tristoročiach Jaroslav *Vlček*, — ktorého naozaj nemožno upodozrievať zvláštnou obľubou slovenských osamostňujúcich snáh, — píše v jednom literárno-historickom štúdiu [8] toto:

„Od počiatku šestnásteho do počiatku osemnásteho storočia národná reč na Slovensku tečie trojakým prúdom. Tlačené veci, z veľkej väčšiny knihy náboženské a tu zase zväčša evanjelické, pridŕžajú sa *jazyka biblie kralickej*; listiny, zápisy, knihy mestské a privátne, teda slovo písané, tu viac, tu menej vpúšťajú domácich slov a foriem miesto spisovných českých; pospolitý neučený ľud doma, na poli, v rodine rozpráva zdedenou

[7] Uvádzané dielo str. 73. Uvádzače užívam ja pri dvoch slovách, poneváč majú v pôvodnom texte smysel ironický.

[8] Anton Bernolák a jeho škola. Slovenské Pohľady, 1890. Str. 388.

živou starootcovskou rečou: po slovensky. Českí prisťahovalci, ev. kňazi, tlačiari, slovenskí v Prahe študujúci vzdelanci chránili osnovu posvätnej, pri obradoch v evanjelickej cirkvi užívanej „bibličtiny,“ ... iba rečový prúd ľudový, nevnikajúci do písem ani kníh, *široko tiekol pod ľadom spisovného jazyka* a nepremenno vládol životom: *hovorená slovenčina pospolitá u nás češtinou zamenená nebola nikdy.*“

Vidno, že česká literárna reč ubíjala v tomto veku domácnu, ktorá bola živou, len že tiekla *pod ľadom* cudzieho spisovného jazyka.

Ďalší vývin vecí vysvetľuje opis Vlčkov nasledovne:

„Počiatkom osemnásteho storočia badať vo formálnej časti katolíckej spisby našej zaujímavý obrat: prísny kánon biblického jazyka dostáva štrbiny, slovenčina preráža už i v slovo tlačené.“

„Slovenskí katolíci, neviazaní k spisovnej češtine tradíciou ako k posvätnej reči Písma a vedení snahou, skloniť sa čo najnižšie k

svojmu ľudu i rozšíriť čo najďalej pôdu svojho účinkovania, slovenčili vždy väčmi a väčmi a koniec tých snáh bolo zapreva-denie živého domáceho nárečia do písma i tlače za knižné české. Process ten ide od prvej knihy v slovenskom nárečí, za akú dr. Jozef Hurban považuje „Pravú katolickú ručnú knižku“ od svetského Žilinca Mikuláša Tomášiho 1691 v Trnave vytlačenú (Slov. Pohľady I., 2. str. 22.) po 1790., rok vydania prvej gramatiky slovenského jazyka Antonom Bernolákom: tedy plných sto rokov.“ [9]

V tomto odseku sa len v jednom mýlia tak Vlček, jako J. Hurban; a síce v tom, keď nadrečenú knihu spomínajú jako prvú, v slovenskej reči písanú. Slovenská literatúra má i staršie pamiatky, hoc sú tieto pamiatky i len chatrného významu a zriedkavé. „V sade slovenskej písemnosti pestovanú češtinu už ku koncu 16. stoletia prerastala domášna bylina, slovenčina“, hovorí Škultéty.[10] Ďalej tiež on uvádza obradovú

[9] Uvádz. spis, str. 388. a 389.
[10] U. d. str. 77.

knihu ostrihomskú z roku 1625 (Rituale Strigoniense), v ktorej „je taká stredná slovenčina, akú o 220 rokov Štúrovci uviedli do literatúry.“ [11] Hurbanov a za ním Vlčkov názor opraviť sa musí teda na tomto základe.

Neodolateľným faktom je teda, že slovenský jazyk panoval nepremenno a nepretržiteľne medzi Torysou a Váhom, Dunajom a Tatrou za uplynutých tristoročí podobne tak, jako panoval i predtým od prvého okamihu osídlenia sa Slovákov na Slovensku. Lež panoval to, ako živý jazyk medzi pospolitým ľuďom a v literárnych tvorbách len kde-tu mohol sa zjaviť pre tlak v dobe reformácie dovlečeného českého jazyka. Takto ľahšie porozumieme i tú obrovskú prácu, ktorú vykonali tí ľudia, ktorí chceli samosvojskú slovenskú reč povýšiť na literárnu a zbaviť cudziu posície ňou zneužívanej a na domácej pôde jej nepristojacej.

Za dôb tohto českého kulturálneho utláčania ale nebol pretrhnutý ani len na okamih výborne dobrý priateľský styk medzi

[11] U. d. str. 78.

slovenským a maďarským ľuďom. Slováci a Maďari, ako vôbec za celé tisícročie ruka v ruke pracovali vedľa seba, v šťastí a nešťastí stáli si pri boku. Jedon a ten istý duch panoval tak na rovine, jako medzi skalnatými vrchami, na úpätí Tatier. To bol jedon myseľ, jedna vôľa, jedno srdce. Skutočné „pobratimstvo", jako medzi najbližšími pokrevnými. O udajnej česko-slovenskej vzájomnosti ani reči, ani chýru. Veď ako by bola mohla tá pustiť svoje korene do slovenskej zeme, keď to, čo bolo české, utláčalo všetko, čo bolo slovenské? Tie časy „Slováci cítili solidaritu nie s Moravanmi a Čechmi, ale s Maďarmi. Dovalil sa Turek, trpeli Slováci tak, ako Maďari; chodily po krajine nemecké vojská, operovavšie proti Turkom, alebo proti odbojníkom uhorským, i drancovaly Slovákov a Maďarov za jedno. Z veršov slovenských o uhorských vojnách 17. stoletia najlepšie poznať, aký jednotný bol v krajine duch. Učinky češtiny na Slovákov s času na čas tratily sa." [12]

[12] U. d. Skultétyho, str. 77.

Na konci XVIII. stoletia začalo sa pomaly brieždiť. Z lona národa vystúpili takí mužovia, ktorí ľúbozvučnú, materinskú reč našu chceli uplatňovať na celej čiare miesto českej a tu i zakrpatelej reči. Začali očistu robiť vedome a smele a dopomáhať národ k obrodeniu. Prvým bol na tomto poli Anton Bernolák s jeho *slovenskou* mluvnicou, vydanou r. 1790. Bernoláka nasledovalo vždy viac a viac oduševnených slovenských národniarov, ktorí s kroka na rok očistili burinou zarastenú pôdu slovenskej umnosti a vzdelanosti. Cudzia česká reč musela ustúpiť všade, ačbár držala nás v duševnej porobe a znemožnila vývin domácej reči a literatúry temer za tristoročí. Slávni mužovia ale, ktorí nás oslobodili z tohto babilonského zajatia, museli prv obrovskú prácu prekonať. Boriť sa museli a borili sa so zaťatými nepriateľmi slovenskej národnej myšlienky a národného obrodenia : s Čechami, s celou českou verejnou mienkou a — s Čechoslovákmi, ktorých, bohužiaľ, ani vtedy nechybelo.

Tento boj stal sa najprudkejším asi v štyridsiatych rokoch minulého stoletia, ale v tom desaťročí sa i skončil a síce — ako to ináč ani nebolo možné — s úplným víťazstvom slovensko-národného stanoviska. V tomto krutom rozbroji, sťa vo víchrici, ktorá sa dovalila naňho s každej strany, stál jako obor neohrožene a držal pevne zástavu slovenskú, rytier bez hany a bázne proti Čechom, Jozef Miloslav Hurban.

Nadšenú náladu, radosť a oduševnenie, ktoré opanovaly v dobe obrodenia všetky slovenské srdcia, verné k svojmu národu, teraz si predstaviť len už ťažko môžeme. Vzkriesil sa národ slovenský po dlhotrvajúcej zdanlivej smrti. Ľad bol prelomený, široké vrstvy ľudu mohly sa zúčastňovať vo vyššej vzdelanosti, poneváč boly už brány otvorené — s uplatňovaním sa materinského iazyka — ku všeobecnému vzdelávaniu. Vyjmúc dobu reformácie, niet časov, ktoré by maly väčšiu významnosť v živote ľudu a národa nášho, ako práve toto

kmenové a rečové znovuzrodenie. A toto znovuzrodenie vyšlo z nátlaku českého, proti vôli Čechov, ktorí všelijakým spôsobom chceli prekaziť tento politicko-kulturálny ruch.

O blahodarnom účinku tejto slovenskej renessansy dostaneme aspoň bledý obraz z diela Mikuláša Dohnány-ho, ktorý je vrstovníkom udalostí. Dohnány líči a charakterizuje spomenuté historické časy nasledovne:

„Slovenčinou sa odrazu nový život vzbudil na Slovensku. Všetko sa chápalo k životu; učení, neučení, zemania, mešťania i dedinčania k národu svojmu sa priznávať začali. Činnosť a obetavosť, zápal a vytrvalosť za veci národné nastaly so strany katolíckej i evanjelickej ako na poli cirkevnom, tak i politickom ... Povstalo na Slovensku sto a sto spolkov miernosti, zakladaly sa nedeľné a dedinské školy. pri nich povstaly po mestách i po dedinách knihovne a čitárne ... Zakladaly sa spolky hospodárske, nastúpilo odkupovanie sa od panštiny, holé a pusté kopce vysádzaly sa ovocným, alebo divým stromovím atď. ... Mládež v svojich

spolkoch na evanjelických lyceach a v katolíckych seminároch horlive pripravovala sa do služby svojho národa . . . Všetky dobré hlavy a činné, zapálené duše naklonily sa ku slovenčine.“ [13] Ako teda aj z tohto vidno, slovenský ruch účinkoval v hmotnom, mravnom a duševnom ohľade jednako blahodarne a prispieval nesmierne k mohutneniu, a napredovaniu národa.

V krutom boji, vedenom za slovenčinu zvíťazili konečne teda slávni predkovia naši borci za samosvojský život, za samojsvojskú slovenskú reč. Zápalistí mužovia títo boli v prvom rade Jozef Miloslav Hurban, Ľudovit Štúr, Michal M. Hodža a slovutný poet náš, Sládkovič. Mená ich sú na večitý čas zaryté so zlatými písmenami do dejín slovenskej literatúry a do sŕdc slovenských.

Na toto vznešené hnutie ale, ktoré viedli horespomenutí vodcovia, v krátkom čase dala Praha príkru a odsudzujúcu odpoveď.

[13] Mikuláš Dohnány: Historia povstaňja slovenskjeho z roku 1848., str. 18. — Vidz i u Škultétyho v uvádzanom diele, str. 59 a 60.

Českí spisovatelia, politici, učenci a iní vrhli sa s neopisateľnou zúrivosťou a surovosťou na chrabrých a nadšených junákov, ktorí sa tak neohrožene chopili práce vzkriesenia pochovanej slovenskej pravdy a slovenského geniusa. Medzi zúrivcov patrili medzi inými František Palacký, český dejepisec, Jungmann, jazykozpytec, ďalej Havlíček, český kritik (ináče vývodiaci a vynikajúci ľudia v svojom odbore) atď. — a hanobnou vecou bolo pri tom, že sa už aj vtedy našli za judášsky groš, alebo z chorobnej žiarlivosti takí „Čecho-slováci“ slovenského pôvodu, ktorí boli Čechom v tejto vražedlnej práci na pomoci. Sem patrili v prvom rade Šafárik a Kollár, ktorých vtedajšie hanobné účinkovanie odsudzuje v jeho predvlani vydanom, vedeckom diele i Jozef Škultéty.[14]

O veľa vecnejšie a jasnejšie od Čechov posudzovali vec slovenskú a snahy, smerujúce sa na utvorenie osobitej slovenskej literatúry nemeckí učenci, ktorí sa v ten čas

[14] U. d. str. 103—107, 134, 136, 147.

zaoberali slavistikou. Na skúmanie slavjanských rečí, vedy a literatúr jestvoval v tom čase v Lipsku, v Nemecku znamenitý vedecký časopis pod redigovaním chýrneho učenca, dr. J. P. Jordana. Orgán tento znali v širokom kruhu a požíval on veľkú auktoritu. Spolupracovníkov mal z každého kúta sveta a mal i dopisovateľov Slavjanov, ačkoľvek vývodili v ňom nemeckí učenci a odborníci. Časopis tento venoval pozornosť dosť často i slovenským veciam, zvlášte novším pohybom, ktoré snažily sa vykúpiť reč slovenskú z českého jarma. Osobitný článok zaoberáva sa v ňom na pr. „novotou" Štúra, t. j. vydávaním prvého, skutočne v slovenskej reči písaného časopisu.[15] V tomto článku, pomenovanom „Die Ankündigung der slowakischen Nationalzeitung und des Orol Tatransky."[16] (Oznámenie slovenských Národ-

[15] Toto boly „Národňje slovenskje Novini", ktorých prvé číslo vyšlo 1. aug. 1845. Pri novinách vychodil i belletristický, zábavno-poučný „Orol Tatránski."

[16] Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft. Red. von Dr. J. P. Jordan. Leipzig, 1845. str. 296—300.

ných novín a Orla Tatranského) píšu sa tieto zaujímavé a nadmier poučné veci:

„... wenn ich gut beobachtet habe, so ist eine Verstimmung nun zwischen den Čechen und Slowaken eingetreten. Warum wünschten die Čechen so sehnlich die Concession der politischen Zeitung in der ungrischen Slowakei? Weil sie das Bedürfniss einer Vertretung der slawischen Interessen gegen die magyarischen Uebergriffe fühlten... Nun, woher dies unbehagliche Nebengefühl, dass die allgemein-slawische Freude bei dem wirklichen Erscheinen des sehnlichst-erwarteten Blattes verbittert? Es fühlt sich der Čechismus *verletzt*. Der Čeche war gewöhnt, in geistiger Beziehung den Mährer und Slowaken zu bevormunden, (?) ja sich nicht als *neben* dem Mährer und Slowaken zu fühlen, sondern diese in sich zu haben, der Čechismus sollte *die höhere Einheit* beider sein, die čechische Sprache machte sich als klassische, als die Schriftsprache geltend; und sprach Jemand von einer mährischen oder slowakischen Sprache, so

lächelte wohl selbstgefällig der Čeche, denn die heilige Schrift, die Gebetbücher waren alle čechisch, wie Alles, was zur eigentlichen höheren Literatur gehörte ... Von diesem čechischen Standpunkte aus betrachtet, muss nun das Wagestück des Herrn Štur, die politische Zeitung in slowakischem Dialekte herauszugeben, nothwendig das oben angedeutete gemischte Gefühl der slawistischen Freude und des čechischen Missfallens erregen. Der Čeche hat bald sein Verdammungsurtheil fertig ... Herr Štur ... fordert auf zum Glauben, dass dieser gewählte Dialekt der reine slowakische sei und den Beweiss hofft er den Interessenten in seiner bald zu erscheinenden Grammatik zu liefern. Und so suspendiren auch wir unser Urtheil bis zur Erscheinung der slowakischen Grammatik ..."[17]

[17] Uvádzaný článok, str. 298, 299. Uvádzané čiastky znejú po slovensky: „... jestli som dobre spozoroval, istá nevoľa nastúpila teraz medzi Čechmi a Slovákmi. Prečo žiadali Češi tak dychtive dovolenie politického časopisu na uhorskom Slovensku? Lebo cítili potrebu zastúpenia slavjanských záujmov proti

Češi, spolu s Kollárom a Šafárikom napadli Slovákov, borivších sa za uplatnenie materinskej reči, vo velkej knihe, nazvanej: „*Hlasowé* o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky." Toto dielo vyšlo nákladom Českého Múzea

maďarským priestupkom ... Teda, zkadiaľ je tento nepohodlný bočný pocit, ktorý rozhorčuje všeobecneslavjanskú radosť pri skutočnom vychádzaní najdychtivejšie čakaného časopisu? Čechismus sa cíti *byť porazeným.* Cech bol navyknutý v duševnom poťahu pod tútorstvom (?) držať Slovákov a Moravanov, ba cítiť sa nie jako *popri* Moravanoch a Slovákoch stojaci, lež jako týchto v sebe majúci, čechismus bol by mal byť *vyššou jednotou* oboch, česká reč sa uplatňovala, jako klassická, jako literárna reč; a hovoril volakto o jednej moravskej, alebo slovenskej reči, tak usmieval sa Čech právom sa vystatujúc, poneváč Sväté Písmo, modlitebné knihy boly všetky české, jako všetko, čo patrilo ku vlastnej vyššej literatúre ... Z tohto českého stanoviska skúmajúc vec, odvážlivosť pána Štúra teda, politický časopis vydávať v slovenskom nárečí, musí vyvolať nutne výšoznámený miešaný cit slavistickej radosti a českej mrzutosti. Čech je hneď hotový so svojim odsudzujúcim výrokom ... Pán Štúr vyzýva nás k uvereniu, že volené nárečie je tou čístou slovenčinou a dokázať dúfa to zainteressovaným v svojej, v krátkom čase objaviť sa majúcej mluvnici. A takto odložíme i my náš úsudok až do objavenia sa slovenskej grammatiky ..."

1846. v Prahe. Na „Hlasy“, ktoré len tak kypely hnevom a pri tom postrádaly všetky vážnejšie vedecké podklady, medzi prvými ozval sa mladý poet Andrej Sládkovič v Orle Tatránskom (1846, č. 38.) básňou *Ohlasy*, v ktorej ku Kollárovi a Šafárikovi obrátený klassicky hovoril:

Otcovia drahí! Nehnevajte sa
na deje vlastného ducha,
vy vodu liali na tie kolesá,
vám hnutie jeho prislúcha ...[18]

Aby sme tu vyjadrenej myšlienke, námeru dobre rozumeli, musíme poukázať na to, že Šafárik a Kollár pracovali ešte pred krátkym časom celou oddanosťou na vybudovaní slovenskej samobytnosti a len neskôr prešli na falošné kolaje „československosti“ zapierajúc svoj kmen z hmotných, sobeckých príčin.[19] Aj Jozef Škultéty poznamenal: „Za čo sa Kollár v hneve svojom, ve-

[18] Vidz v uvádzanom diele Škultétyho, str. 103.

[19] Na pr. Safárik stal sa custosom knihovne pražskej c. kr. univerzity a od tých čias ešte si aj meno počeštil, píšuc sa „Šafařík“-om.

dľajšími príčinami rozpálenom, vrhol na Štúra a slovenčinu, v značnej časti bolo výplyvom i toho, *čo on so Šafárikom slovenským citom pobádaný konal od začiatku 1820-tých rokov.*"[20] Ďalej čítame u Škultétyho aj toto: „Len Kollár, náruživý Kollár, vzkypel hnevom proti všetkému, čo prvej miloval. Zmocnil sa ho taký hnev, že bol celkom bez seba. Slovenčina bola mu „pľuhavou rečou", „turčianskou repkou s liptovským syrom pomiešanou", „opilou furmančinou", „trpáčinou", „kočištinou", „žebráčtinou", ešte i „cigánčinou" a „beťárčinou..."[21]

Človek stŕpne, keď číta tieto hany, toto nestydaté opovrhanie všetkým, čo je a bolo nám Slovákom milé a vzácné. Akoby sme len počuli dnešných „Čechoslovákov", týchto judášov slovenského národa. Vtedy bola reč slovenská „pľuhavou", dnes ju *blbou* nazývajú.

Čo sa týče Safárika, zpočiatku bol on

[20] U. d. str. 103. Vidz ešte str. 104, 105.
[21] U. d. str. 104.

jedným z najhorlivejších priekopníkov slovenského obrodenia.[22] Jako a prečo nechal v blate svoje pôvodné stanovisko, nato sme už poukázali. Čo bolo príčinou odvrátenia sa Kollára od slovenskonárodnej myšlienky, to až dosaváď nestojí celkom na čistom; Kollárov odpor, jeho duševná premena môže sa odôvodniť akiste z psychologických (duševných) príčin. Kollár bol básnikom a jako taký impulsívnej natúry; opravdový impressionista, ktorý konal pod dôjmami chvíly. „Čo rozpálilo Kollára takým hnevom, — píše Škultéty — nepokúsil sa ešte nikto vyvysvetliť.“ [23] Ďalej hovorí „o Kollárovom nenormálnom stave“ a potom opisuje duševný priechod Kollára nasledovne: „Kollár z celej duše podporoval všetko, čo Štúr robil. Pri konaní povolenia na vydávanie slovenských novín neunúval sa toľko za štyri

[22] Vidz jeho diela: „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“. Ofen, 1826. — „Písně světské lidu slovenského v Uhřích“. Pešt 1823 a 1827. — „Slovanský národopis“ s mappou „Slovanský zeměvid“ Praha, 1842.

[23] U. d. str. 104.

roky temer ani sám Štúr, ako Kollár; noviny už vychodily, v novej spisovnej reči slovenskej. Kollár sbieral na ne predplatky... Čo sa stalo naraz, čím vzbudil sa Kollárov odpor proti slovenčine, neviem."[24]

Trochu bližšie privedie nás k pravému posúdeniu a vysvetleniu obratu Kollára poznámka J. M. Hurbana v „Slovenskje Pohladi" roč. I. na strane 63., pripojená v odpovedi k nasledovným riadkam: „Tento muž (t. j. Kollár), ktorému boly Tatry dakedy kolíska ideálov jeho, je teraz prvý Tatroborec; *nech si len ale, radíme mu, pozor dá, aby ho táto jeho titanská, Cechami v ňom zbudená myšlienka ďaleko nezaviedla, lebo ak čo odvalí z Tatry, to samé iste najprv jeho samého zavalí.*" K tomuto pripojí Hurban nasledovnú poznámku: *„Len Češi ho postavili na nohy,* aby sami sa mohli potom naňho zas ovesiť a z jeho pliec do nás strieľať." A Hurban bol vrstovníkom Kollára, akiste dobre vedel, že prečo píše takto. Teda v odvrátení sa Kollára od slovensko-národ-

[24] U. d. str. 105.

ného stanoviska má akiste najväčšiu účasť česká intrika, české vábenie; — že jakými prostriedkami išlo to, ešte nestojí na čistom. Čudné je, že túto okolnosť — ačkoľvek posvieti ona aj tam na túto neobjasnenú otázku, kde sa odvolávať *dosaváď*[25] nemôžeme na písomné dôkazy — Škultéty si vôbec nevšíma, ačkoľvek zná dobre Hurbanovu odpoveď na „Hlasov".

Z bársjakých príčin a bársjako nastala táto premena u Kollára a Šafárika, medzi vývodiacimi ľudmi zo Slovenska oni boli jediní, ktorí sa obrátili proti svojmu kmenu a národu v tejto dobe znovuzrodenia. Samosebou sa rozumie, že Češi prijali s radosťou túto pomoc a posilnení vrhli sa spoločnou silou na národovcov slovenských, menovite v diele „Hlasowé", v ktorom dokázať chceli potrebu jednotnej spisobnej reči. Pravda táto reč mala byť reč česká.

[25] V Uhorskom Národnom Múzeu v Budapešti je ešte veľa takých dosiaľ neodkrytých rukopisov a dokumentov od Kollára a na Kollára sa vzťahujúcich, ktoré nám aj na toto môžu dať neodolateľnú odpoveď.

Ale odroňovia a na cti utrhači slovenského národa dostali takú odpoveď od Jozefa Miloslava Hurbana, že nevedeli sa kde skryť od hanby a potupy, do ktorej sami seba vrhli. Jozef Miloslav Hurban v časopise „Slovenskje Pohladi", v prvom diele r. 1846 zaoberal sa „Hlasmi" a celým nápadom, nameraným proti Slovákom v dlhej recensii, o ktorej — prv, než by som ju doslovne uvádzal — musím jedno-druhé spomenúť.

Toto štúdium vyšlo v prvom diele, v prvom svázku časopisu „Slovenskje Pohladi" v tom istom roku, v ktorom sa objavil nápad (1846). „Slovenskje Pohladi" vychádzaly v Skalici z tlačiarne Fraňa Xaveria *Škarnicla*[26] a synov, muža z prvých tlačiarov na Slovensku, ktorí sa postavili so svojim závodom do služby národa, získajúc si týmto nezvädnuteľné vavríny v kultúrnych dejinách slovenského kmena. „Pohladi" boly

[26] Potomci jeho volajú sa teraz „Sándor"-ovcami, áčkoľvek zostali verní ku slovensko-národným zásadám. Dvaja z nich — jako penzionovaní okresní sudcovia — žijú nateraz vo Viedni.

prvým vážnejším revue-m na Slovensku, ktorý mal silný vplyv na vzdelanú vrstvu národa. Prvý svázok od prvej litery až do poslednej napísal sám redaktor J. M. Hurban. Obsahuje 72 strán v kvartálnej forme, delí sa na päť hláv, v treťom odseku je článok, zaoberajúci sa dielom „Hlasy“. Za nápis je volený podrobný titul knihy a celá odpoveď je v odseku, nazvanom „Literatúra“. Začína sa na 35. strane a skončí sa na 67-ej. Skoro polovica svázku zaoberá sa teda Hlasmi, lepšie hovoriac vôbec nápadom českým a „československým“, nameraným proti slovenskému hnutiu.

Článok sám delí sa dľa obsahu a dľa v ňom oslovovaných mužov na viac čiastok. Hurban najprv oboznamuje nás so samou knihou — toto platí asi za úvod — a potom odpovedá každému osobite z vynikajúcejších ľudí, ktorí písali do „Hlasov“. Prvý je v tomto rade František *Palacký*, s ktorým debattuje veľmi prudko hlavne v politickom ohľade; druhý je Jozef *Jungmann*, ktorého už jakoby pohladkal, poneváč Jung-

mann nenadával Slovákom, len ľutoval, že Slováci nejdu ďalej za Tranosciusom[27] na poli literárnom. Jungmann bol ináč tej istej mienky, ako ostatní „Hlasisti", ale písal zdvorilým tónom. V rade tretí je Pavel Jozef *Šafárik*, s ktorým sa dohaduje najvzletnejšie a najdôkladnejšie; prednesúc proti nemu, ako učencovi, najviac vedeckých dôkazov. Ináč voči Šafárikovi je dosť mierny, neodopiera mu vysokú učenosť a auktoritu a snaží sa uznať u neho zápal čistý za nepravú a „vyžitú sústavu" československosti. V tomto jednom mýlil sa Hurban, lebo Šafárik horlil ešte nedávno pred Hlasmi podobne „čistým zápalom" za slovensko-národné znovuzrodenie a oslobodenie sa od českého vplyvu. Po štvrté príde rad na Jána *Kollára*, ktorého falošné úsudky vyvráti vlastnými jeho tvrdeniami z predošlých jeho diel a vlastnými jeho skutkami. Kollár napádal Štúrovcov a Hurbanovcov poulič-

[27] Známy a dosaváď užívaný spevník u evanjelických Slovákov, napísaný v starodávnej českej reči, t. zv. „bibličtine".

ným spôsobom, nie div, že Hurban nato dal tvrdú, rozhorčenú a nemilosrdnú odpoveď. Po úplnom rozobraní Kollárovho spisu zaoberá sa ešte krátko niekoľkými spismi bezvýznamnejších ľudí, ako Jána *Dévana,* Daniela *Brozmanna,* istého *„Mladého Staroslováka“,* Michala *Lindera,* potom v jednej hŕbke hlasmi spojenými Samuela *Krištofiho,* Daniela *Zajaca* a Jána *Kutlíka,* konečne „Hlasom“ *Trnavskych a jinych v Prešpůrské a Nitranské Stolici bidlících Slováků“,* (to sú Martin *Ďurgala* a Imrich *Šulek),* spisom Jána Samuela *Droppu, Palkoviča,* Immanuela Viliama *Šimku* a Juraja *Sekčíka.* To je spolu sedemnásť osôb. Každému „odmeral mieru, akej je hoden“ [28] a nameral v celkosti taký rozhodujúci úder na celú československú theoriu, že tá musela navždy prepadnúť a zmiznúť zo zdravého ovzdušia Slovenska. A v tomto väzí nesmierna významnosť a novú dobu tvoriaca dôležitosť celej polemie a obrany J. M. Hurbana.

Z dnešného ohľadu pozerajúc na dielo, zdá

[28] Z Hurbanovho štúdia str. 44.

sa byť debatta trochu nezvykle dlhou (32 strany!) proti jednej knihe, keď si ale pomyslíme, že o jakú národno-politickú záležitosť sa tu jednalo, ďalej že na vážke bola otázka bytia alebo nebytia slovenského kmena a jeho vyvinovania sa, ľahko pochopíme obrovskú prácu, napínanie síl Hurbana a neobyčajné rozmery obrany. Sloh jeho štúdia je ešte celkom nevykysnutý, odzrkadľuje asi vtedajší stav literárnej reči slovenskej; slovosled jeho páchne hojne germanizmom, maďarizmom, latinizmom a čechizmom. Práve preto ide uňho skladanie viet často nemotorne; z tohto vyplývajúc kde-tu naďabíme aj na temnejšie vety. Ale pritom všetkom je presiaknutý jeho spis naladeným smýšľaním, nadchnutým citom, hlbokými myšlienkami, obdivuhodnou vedomosťou a prvotriednou spisovateľskou schopnosťou. Jeho stručné vety tak bohatého vnútorného obsahu tečú vážnym, dôstojným prúdom; článok Hurbana podobá sa ohromnému chrámu Božiemu s veľkými klenbami a mohutnými mramorovými stĺpami. Vysoká vzdelanosť jeho obľahčila mu

prácu proti útočiacim a všetky vynesené argumenty jednako podvracal s ostrou dialektikou, logickým odôvodnením a silným talentom jeho.

Vo vonkajšej forme, vo výrazoch užíva živý poklad jazyka slovenského ľudu ; kde-tu utvorieva i sám nové slová, ktoré zčiastky prešly od tých čias do literárnej a každodennej reči, zčiastky zanikly. Ďalej upotrebúva výrazy na naznačenie istých pôjmov, pod ktorými výrazmi a slovmi dnes už celkom inšie rozumieme. Úžíva ku pr. slová „*Slovenstvo*“ miesto „Slovač“ a slovenskosť, ďalej „*Slovenmi*“ menuje kde-tu Slovákov, píše „*lapiť sa*“ včoho, namiesto dnes obvyklejšieho chopiť, chytiť sa, potom slová: stĺpec, stat, odsek sú mu „*štiep*“-om atď. Niet sa tomu čo čudovať. V tom čase ešte nebolo ustáleného, vyvinutého, vyhladeného literárneho jazyka, Hurban a jeho spoločníci boli tými priekopníkmi, ktorí razili cestu i rečovému vzdelávaniu sa.

V pravopise stojí na základe takzvaného fonetického pravopisu, to jest písal tak, jako

pospolitý ľud hovoril. Pravopis tento dohovorený bol na schôdzke Štúra, Hodžu a Hurbana v Hlbokom v júli 1843-ho.[29] Ale foneticky sa nepísalo dlho v slovenčine. Už koncom štyridsiatych rokov vystúpil Hodža s etymologickým pravopisom (tojest jako to pravidlá jazykovedy predpisujú) a toto dielo bolo dokončené s Hattalovou mluvnicou r. 1850. Od tých čias málo sa zmenil náš pravopis, ačkoľvek nie je dokonále vypracovaný a definitívne ustálený až do dnes.

Pre ťažkosti, ktoré by zapríčinilo čítanie Hurbanovho diela v pôvodnom pravopise, usniesol som sa podávať celú osnovu v dnešnom pravopise nedotknúc sa ináč — samosebou sa rozumejúc — ani len jedného slovíčka. Výnimkou sú len úplne nepatrné podrečové zvláštnosti, ktoré J. M. Hurban užíva, jako *„velice“* (miesto veľmi), *„tody“* (m. vtedy), *„dač“*, (m. dačo); akiste ich viac snáď ani nieto. Formy, jako *„skúšenosť“* (zkúsenosť), *„rozpaluvalo“*, *„pomenuvať“*,

[29] Vidz ešte o tom u. d. Škultétyho, str. 127.

„*peknuo*". „*dobŕuo*", „*najprú*" atď. píšem dľa dnešných ustálených foriem. Ináč som nepridal, neodňal ani len litery; celá osnova stojí pred nami nedotknute, v pôvodnej rázovitosti a pôvabnosti svojej.

O Hurbanovej odpovedi padlo ešte dosaváď málo reči v našej literatúre. Príčina toho väzí v tom, že máme len vôbec nepatrnú vedeckú literatúru a preskúmanie našich literárnych pohybov a kultúrnych dejín — i v podrobnosti, i v celku — je ešte otázkou a úlohou budúcnosti a budúceho pokolenia. Najnovšie sa dotknul tejto otázky — borenia sa J. M. Hurbana — dr. Milan Hodža v knihe „Československý rozkol" celkom chybne a predpojate, vyjdúc z dnešného politického „československého" stanoviska a nie z objektívne-vedeckého. Ja som toto dielo nečítal — nevedel som ho dostať pri terajších nesnádzach, — ale podrobne sa zaoberá ním Jozef Škultéty v osobitom diele „Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života", vydanom r. 1920. Škultéty Hodžove tvrdenia a zlomyseľné predstavenie Hur-

banovho diela ľahko a úplne podvrátil a celý obsah knihy rozobral na kusy. Po tomto, prísne vedeckom úsudku utratilo dielo Hodžovo všetkú cenu pred vážnejšie smýšľajúcimi ľudmi a odborníkmi. Hodžovo štúdium teda nemôže vôbec padať na váhu pri riešení tejto otázky, — tým menej, poneváč stojí výlučne na politickom základe.

Na posvetlenie tu povedaných slov ešte aspoň niečo uvádzam z výbornej úvahy Škultétyho:

„A tam, kde je v knihe reč o Hlasoch, o Hurbanovej obrane proti nim, Milan Hodža napísal, že Hurban „sproste nadal“ Palackému... Jozefovi M. Hurbanovi, ktorý vtedy rozbolestený užil príkrejšieho slova, dnes Milan Hodža povie, že *„sproste* nadal“ Palackému.

Okrem prešporského Šimku, pokáraného Hurbanom pre uniu, okrem nepríčetného Lanštjaka a mrzkého odpadlíka Launera Milan Hodža je prvý Slovák, ktorý takého slova dopustil sa proti Hurbanovi.

Jozef Podhradský, *dobrý* Slovák, keď pred

polstoletím v otázke, zkrslej medzi časopismi, cítil sa urazeným od Hurbana, v odvete svojej napísal: „Čo by mi Hurban vybil jedno oko, druhým by som ho ešte miloval“.[30]

Z osvedčenia Škultétyho je tiež zrejmé, že kto bol nám Jozef M. Hurban a čo znamená on pre slovenskú literatúru a dejiny slovenské. Jemu môžeme ďakovať, že dnes slovensky píšeme, slovensky cítime, a v materinskom jazyku svojom sa vzdelávame. Jemu môže snáď najviac ďakovať národ náš, že sa v minulom století obrodil a vzkriesil sa na nový, večný život.

A teraz ešte len niekoľko slov. V svätom boji, do ktorého sa pustili takí slávni predchodcovia naši, akými boli Hurban a iní, na začiatku našej úvahy spomenutí vynikajúci mužovia, konečne musela zvíťaziť a aj zvíťazila pravda slovenská. Bojovníci ktorí zápasiac s tisícmi nesnádzami na trnistej ceste viedli ďalej až ku víťazstvu tento nerovný broj, dožili sa čoskoro slávy a znovuzrodenia svojho zanedbaného

[30] U. d. str. 134—135.

a Čechmi opovrhnutého kmena. Slovenská reč a literatúra jakonáhle sa úplne sprostila českého škodného vplyvu, vyšvihla sa v krátkom čase na taký vysoký stupeň, že ju právom obdivovali a obdivujú všetky národy a vzdelaní ľudia v celej Europe. Tento vývin, túto slávu môžeme jedine ďakovať tým mužom, ktorí národnosť a reč slovenskú so svojou zápalistou dušou obránili voči českým a „čechoslovenským“ zkazonosným snahám a vypúdili cudziu českú reč zo Slovenska spolu s tými, ktorí chceli našich predkov, ba pomaly celý kmen slovenský odnárodniť, počeštiť.

Dnešné časy sa skoro úplne podobajú týmto predošlým, už historickým. Čechoslovakizmus, cudzie slovo, cudzie mravy hrozia nám podobne, jako v rokoch štyridsiatych. S českej strany hrozí národu nášmu úplné zahynutie. V tomto smutnom položení musíme sily čerpať z týchto slávnych tradícií a občerstviť sa rozpomienkou na skutky nadšených mužov, velikášov slovenských, ktorí tak neohrožene, neodklátiteľne

zastávali národnú vec. A jako prehrali zúrivci toho veku svoju hru proti slovenčine, tak padnúť musia i terajší Čechoslováci, Šrobárovci, Pražákovci, Hodžovci a iní.

Pri skončení mojich riadkov, rozlučujúc sa s cteným čitateľstvom, dám mu na cestu ešte v pôvodnom texte nasledujúcu, znamenitú výpoveď Hurbana, ako živý pokyn, čoho sa máme držať:

„Slovenskí kmen je už raz prebuďení — a ako takí má svoju cestu, po ktorej ho ňje Praha, ale jeho vlastní dobrí genius sprevádzať buďe“.[31]

Nech je tomu tak!

A teraz oddám slovo samému J. M. Hurbanovi.

[31] „Slovenskje Pohladi“, diel I., svăzok I, str. 53

Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. Spisů musejních číslo XXII. v Praze v kommissí u Kronbergra a Řivnáče. 1846. Sti. VIII. 244. za 24 xr. 18 xr. 16 xr. 14 xr. v str.[32]

Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam potentia non sua vi nixa.[33]

Nie sme veľkí priatelia mottov, iba ak na novelky a poviestky; že sme si na vrch tohoto článku motto zvolili teda, chceme tým len pozorného čítača nášho urobiť na hlboký obsah toho povedenia. Lebo ak sa s tou pravdou smierí najprv, veríme, že aj túto našu recensiu horespomenutého spisu priaznivejšie príme, ako všetci tí, ktorí pre slovenský kmen akúsi českú silu vystaviť chcú.

Kniha tamtá od českých a slovenských spisovateľov, pritom tiež od všeljakého riadu, skladu a povolania mužov spísaná, od Kol-

[32] Skráteniny znamenajú: Sti = strany; xr. = krajciar; v str. = v striebre.

[33] Niet ešte jednej, tak váhavej a premenlivej veci zpomedzi smrteľných, jako schopnosť, ktorá sa neopiera o vlastnú silu.

lára [34] hlavne stlčená a naposledy od českého Museum pre reč a literatúru českú na svetlo vypustená, položila si za jediný cieľ Slovensko, v novšom čase k jednote literárnej *slovenskej* a tak k sobraniu síl svojích k oratovaniu seba pracujúce od toho predsavzatia odviesť, nás mladých aj starých, evanjelíkov a katolíkov, učených aj neučených Slovákov, ktorí tento cieľ na ceste vzdelania svojho jazyka i ľudu dosiahnúť chceme, znížiť a pred obecenstvom naším nás zašpiniť a do podozrenia storakých hriechov uviesť, našu reč slovenskú zhnusiť a tak predošlý status quo [35] do literárneho života slovenského nazpiatok vpratať a na silu vteperiť. Tento cieľ sme aspoň my v spomenutej knihe našli. Lebo čo priam sa nám tam tie najkrásnejšie a najmasnejšie motúziky cez ústa prevláčajú o tom, ako Češi nás milujú, o tom ako naši čechizujúci evanjelickí kňazia počnúc od Devana [36] až po Kollára a

[34] Ján Kollár (1793—1852) básnik veľký, ináč ev. farár v Pešti a naposledy univ. professor vo Viedni písal v biblickej reči.

[35] To jest biblickú reč.

[36] Ján Dévan, ev. farár v obci Bzince (Nitr. stol.), r. 1846-om už 70-ročný. Tiež písal do „Hlasov".

od Durgalu krčmára[37] až po dolnozemského sedliaka[38] so slovenským kmenom dobre myslia: predsa na samom čírom konci len sto a storáz opakovaný refrain nachádzame: Slováci sú iba luza, reč slovenská bačovčina a krčmárčina, tak že z tamtých nič nemôže byť bez Čechov, zato že je iba pre drotárov a sviniarov! Povedzte nám teda Vy sám Pane Kollár — či je tomu všetkému nie tak?

Keď známe cieľ, pozrime na prostriedky, akými ho tí samí pôvodcovia a vydavateľovia dosiahnuť chcú! Aby vec dostala akejsi auctority, postavilo sa na čelo České Museum ako vydavateľ a predhovorník, aby vec dostala váhu historickú vyťahujú sa z hrobov svedkovia proti nám, to jest: úvodia sa spisovatelia, ktorí sto a sto rokami pred nami žili, aby sa ale zjavila vec v blesku všetkej slávy literátorskej, teraz žijúcich korifeov česko-slovenských staralo sa veľmi Museum spomenuté o to, aby sa na čelo

[37] Martin Ďurgala, v ten čas hostinský v Trnave. Predtým bol učiteľom v Skalici a jako taký, vydal niekoľko kníh tiež v biblickom slohu.

[38] Týmto cieli na „Hlasy“ Brozmanna, Krištofiho, Seberíniho, ktorí písali udajne „v mene“ dolnozemských Slovákov.

slovenských daktorých nespokojencov postavili hlasmi svojími najzaslúžilejší naši i českí spisovatelia a aby títo mali svoj chór chválu tlaskajúci, postavili sa do radu mužovia jednak vysoko v úradoch postavení a znamenití, jednak ale aj ľudia veľmí nepatrní a biedni! — Takto sa napísala kniha 15 hárkov silná a pustila sa do behu po cene najlacnejšej, akú sme my na Slovensku len kedy poznať mohli, lebo sa predáva v cene rozličnej, ktorá ale žiadna 24 xr. neprevyšuje. A na samý koniec pripadlo Museum české, všetkých sľubných výhladov česko-spisovateľských základ a nádeju, vypísalo totiž chválny a šťastný stav matice českej s udaním ceny odmennej za dobré české spisy.

Keby sme chceli samé články, jakých v spomenutej knihe sa 33 nachodí dla ích historickej povahy rozberať, našlo by sa ích veľmi málo takých, ktoré z času prítomného vyňaté a slova hodné sú. Lebo koľkože jesto tam článkov takých, čo nič nemôžu svedčiť proti nám jednak zato, že sú keď nie pred stoletiami, teda iste pred 15—20 rokami napísané, jednako zato, že mnohé z nich pochodia od ľudí, ktorým síce česť, pokým poctivé víno šenkujú, alebo role orú,

alebo — alebo etc. ktorí ale v literárnom ohľade odpovede nezasluhujú, ak má stáť čo Šafárik v svojom hlase píše: „Neboť jakož nemohau nemocní lékařům předpisovati spůsobu léčení, dítky rodičům a učítelům spůsobu vychovávání a vyučování, tak ani obecný lid vzdělavatelům svým nemůže nařizovati cest a prostředkův k dosažení duševné vzdělanosti a osvěty, duševného blahobytu svého."

Medzi tým my sme veru ani nepotrebovali takých babských dôvodov, ktoré keď už len maly a maly byť sčitované, mohly aspoň v krátkosti ako kortešské „*vota*"[39] byť podané, keď ako vieme všetci len tú jednu nótu húdu; ale nie — tu v tých hlasoch je nám všetko, ešte len aj „ten ponjžený služebnjka ctitel uprimný" podano! Ale veď to české Museum vydávalo — nebolo treba teda na vážnosť dôvodov sa obmedziť, ale len písať a písať, aby len veľká kniha z tých „*Hlasov*" narástla.

A práve zato, že sme ani nepotrebovali takých krčmárčin, t. j. škrekov, nadávanín a paškvilových priezvisk od krčmárov na naše iste obecné dôležitosti vyšplechovaných;

[39] hlasy.

nebudeme my ohľad brať na články všetky, dajúc odpoveď len tým, v ktorých sú obsahnuté dôvody proti nám. Že ale náš časopis má tú úlohu, aby zo siatia literárneho škodovitých vrabcov odháňal, sem a tam dáme po prstoch tým ľuďom, ktorí sa pomílili a na miesto motiky, smoly a šenkárskeho žajdla spisovateľské pero uchytili. Čibe — čibe ruku od perel vy kohútici nepovolaní!

Nebudeme recensovať ani tamtých starých našich Benediktich,[40] Komenských,[41], Dobrovských[42] a iných; za ktorých nám veru ani sám P. Kollár nestojí, žeby svoje mienky neboli premenili, práve tak, ako sám on veľa takého dakedy porobil, popísal a

[40] Vavrinec Benedikti z Nedožer (1555—1615) slávny učenec slovenský, ktorý účinkoval v Prahe a tam napísal medzi inými spismi i výbornú grammatiku českú, ale pritom v úvode jej karhal Slovákov, že si nevšímajú reč materinskú.

[41] Ján Amos Komenský (Comenius) žil r. 1592—1670 a bol moravsko-slovenského pôvodu; svojho času prvý pädagog sveta.

[42] Jozef Dobrowský (1753—1829) český jazykozpytec; zpočiatku považoval slovenskú reč za nárečie českého jazyka, ale už v diele jeho „Geschichte d. böhmischen Sprache und Literatur" Prag, 1818 uznáva jazyk náš za osobitný.

pohovoril, čo teraz odvoláva, keby len aj oni tak, ako on, boli dočkali týchto časov, v ktorých pra naša povstala. Už my to tie staré hlasy o česko-slovenskom či biblicko-českom slohu a jazyku, vo vzťahu k otázkam najnovším len ako staré šaty k novej móde pristrihnuté máme za to, že prítomnosť iba samabudúcnosť posúdiť môže, nie ale minulosť. Že my o tom všetkom, ako husítovia s náboženstvom aj reč českú medzi evanjelických Slovákov doniesli, jako sa táto reč v cirkvi evanjelickej a knihách cirkevno-liturgických, ba na pospol v knihách od evanjelíkov vydávaných ujala — dobre vieme, podá dôkazy aj naše počínanie historicko-literárno o Slovensku a jeho literárnom živote.[43] Vidno teda, že sme nepotrebovali tak veľmi tých výťahov zo starodávnych časov literatúrnych. Nebudeme ale ani o Dobrovskom a Tablicovi[44] písať, z tých istých príčin; len ale predsa Vás, Páni, z ohľadu

[43] Odvoláva sa tuto na vlastné svoje štúdium, uverejnené podobne v prvom ročníku, v prvom čísle „Slovenskje Pohladi“ pod názvom „Slovensko a jeho život literárni“ str. 14 a nasl.

[44] Bohuslav Tablic (1769—1832) ev. farár slovenský, vynikajúci spisovateľ v biblickej reči, tiež „Čechoslovák“.

tamtoho prosíme o mlčania. Nuž veď Dobrovský nie len že nič nevedel o kmenu slovenskom a jeho skrytom živote a jeho budúcnosti literárnej, ale on ani len kmenu českému budúcnosti žiadnej nesľuboval, chtiac svojím bádaním iba pamiatku slovenskej reči zachovať. Smial sa, keď P. *Presl*[45] zanášal sa plánami vedeckého časopisu a slohu, úmyslami zakladania vedeckého života v českej literatúre; lebo to bolo tomuto mužovi dačo nevídaného, keď on celým svojím behom vedeckým sa ukázal iba jako genius, národ zo zavalín jeho mrtvých vyhrabávajúci. Len keď na smrteľnej posteli ležal, ako to svedčia tí priatelia jeho, ktorí pri ňom vtedy stáli, videl možnosť života vedeckého u Čechov, nevediac sa dosť prenadiviť slovu Preslovému a inších. S tymito mužmi mohlo teda české Museum nevystupovať proti nám, ktorí ich pre zásluhy ctíme; ale zato, že nevideli života nášho vo vlastných svojich krokách, nimi viac určovaní byť nemôžeme. Mohlo sa spomenuté Museum radšej rozpamätať na to, čo novejší korifeovia českej

[45] Ján Svatopluk Presl (1791—1849) český učenec, zaoberal sa i jazykovedou a so Šafárikom, Palackým spolu najhorlivejšie pracoval na vybudovaní „Matice Českej".

literatúry tým starúšom, ustavične len s Adelungom,[46] Komenským, Veleslavínom,[47] Kralickými[48] a. t. ď. proti ich slohu vystupujúcim odpovedali. Oni sa odvolávali na pokrok vo vedách, akým inšie národy k predku kráčaly, ktorý sa v reči Komenských a Veleslavínov vyraziť nedá; čím, že dostatočnú odpoveď dali starúšom, sa spravodlivo domnievali.[49] Keď ale tejto odpovede spravodlivosť

[46] Chýrny nemecký jazykozpytec (1732—1806), ktorý zatracoval vôbec partikularizmy v literárnom jazyku. Česi sa odvolávali na toto učenie nielen v broji proti slovenčine, ale predtým i vo svojom boji medzi sebou vedenom proti biblickej reči, ktorá bola vlastne českým nárečím (vidz poznámku [49]), — pravda odvolávali sa bezprávne.

[47] Adam Veleslavin (1545—1599), vynikajúci český dejepisec a výborný stylista český.

[48] Kralic na Morave; tu bol vydaný najlepší preklad český Sv. Biblie na útraty Jána Žerotína, r. 1579—93. Reč tejto biblie je ináč len českým nárečím a neužívaným už od dávna ani len v Česku. Ale naši „Čechoslováci“ zato sa jej tuho pridržiavali v tom čase. Reč tejto „Bible Kralickej“ je tá „bibličtina.“

[49] Česi odstúpili v literárnej reči v XIX. storočí od jazyka biblie kralickej a užívajú od tých čias nárečie pražského okolia; Veleslavín a Komenský písali ešte v tejto biblickej reči. Táto premena bola prevedená pravda aj u ních len po krutom literárnom boji a dohadovaní sa, sledovanom medzi „starúšmi“ a mladším pokolením; Hurban sa odvoláva

stojí a v tom čase, v ktorom český národ naozaj tomu novému slohu nerozumel, o koľkože viac a pevnejšie musí stáť naša zásada, ktorá v tom záleží, že duch národa nášho nekonečno vyššej stojí v povedomí svojej národnosti teraz, ako stal za časov Benediktiho, Dobrovského, ba aj za časov tých, v ktorých P. Jungmann[50] a Palacký[51] svoje články písali, za čo všetko my v ich reči a slohu písať nemôžeme. Poznanie to slovenské záleží v tom, že sa kmen náš viacej teraz, ako kedy inde predtým, cíti ako kmen živý, budúcnosť svoju majúci, svoje biedy a nedostatky miestne vždy väčšmi a väčšmi poznávajúci a sebe samému, sebou samým, svojím jazykom domácim, svojim právom uhorsko-slovenským, svojou slobodou konštitucionálnou pomáhať vždy viac a viac hotový. Ak mali českí spisovatelia od biblického slohu právo odstúpiť zato, že inšie národy v pokrokách vedeckých ďaleko

aj na tento boj, keď bojuje s mladšou generáciou za práva slovenčiny oproti starším „Čechoslovákom", Kollárovcom a Šafárikovcom.

[50] Jakub Jozef Jungmann (1773—1847), český jazykozpytec a spisovateľ; ustrojiteľ dnešného českého literárneho jazyka.

[51] František Palacký (1798—1876) najvýznamnejší český historik.

zašly: *o koľko väčšie právo má kmen slovenský odvrátiť sa od slohu a jazyka toho, ktorý nebol jeho*[52] — najmä teraz, keď sa on sám o seba viacej starať počína? Že sme kmen zvláštny, zvláštnym nárečím, povahou aj historiou od českého odchodný, kmenovského genia a kmenovskú osobnosť majúci, to mi veľmi ľahko dokážeme: že ale táto otázka v tejto výslovnej určitosti ani len pozďaleka u tých starých spisovateľov sa netočí, všetkým právom články tie stáť necháme. Čo s nimi Museum chcelo — samo nech pred súdom prísnejšieho spytovania odpovie; čo my chceme — to zretedlno povieme pri odpovediach, aké ideme dávať Pánom spisovateľom Hlasov.

František Palacký (historiograf českých stavů). Tento pán sa pustil r. 1829. proti Bernolákovi,[53] teraz ale dal to isté pretlačiť a pripojil k tomu ešte prípisek, v ktorom sa bombardiruje na nás, slovenských spisovate-

[52] Dôležitejšie a rázovitejšie čiastky v osnove kurzívou tlačiť dal som ja; Hurban užíva len málokde kurzívu. Tú ja osobitne označujem s poznámkou.

[53] Časopise Česk. Mus., sv. IV., str. 31—38. Anton Bernolák, (1762—1813), kat. kňaz napísal prvú slovenskú mluvnicu na základe západoslovenského nárečia.

ľov. Jak tam tie, tak tieto jeho dôvody musíme dobre ohliadnúť.

Pán Palacký piše, že keby tí daktorí evanjelickí spisovatelia na Slovensku, ako Tranovský,[54] Pilárik,[55] Sinapius,[56] Krman,[57] Hruškovič[58] boli našli nasledovníkov medzi katolíkami a keby sa vyšším kráľovským ustanovením, tak ako pod M. Theresiou a cis. Jozefom II-hým cvičenie v dobropiseb-

[54] Juraj Tranovský (i Tranoscius 1591—1637) ev. duchovný prišiel zo Sliezska na Slovensko a tu napísal a vydal známy evanjelický spevník (Cythara sanctorum, prvé vydanie v Levoči r. 1635) v biblickej reči, ktorý pod menom „Tranoscius“ dosaváď užíva sa.

[55] Štefan Pilárik, ev. duchovný narodil sa v Očove r. 1615, zomrel okolo 1691. Vydal svoje kázne, tiež v biblickej reči držané a písané r. 1651 v Trenčíne.

[56] Daniel Horčička (Sinapius, 1630—1709) ev. farár písal v biblickej reči, ale už horlil i za svoju materinskú, slovenskú reč.

[57] Daniel Krman (1663—1740) ev. superintendent, výborný rečník a spisovateľ, ktorý ináč biblickú reč hojne miešal so slovenskými výrazmi a formami. Pre vieru svoju pretrpel i ťažký žalár v Prešporku, kde potom aj dokonal.

[58] Samuel Hruškovič (nar. sa okolo 1700, zomrel 1748) ev. superintendent znovu vydal „Tranoscius“, doplniac ho s 88 novými spevmi. Napísal ale aj slovenský katekizmus.

nosti českej do škôl slovenských bolo uviedlo, v tom až do teraz a budúcne bolo pokračovalo: žeby teraz už aj katolíci tak po česky vedeli, ako vedia evanjelíci.

Slobodno každému svoje dôvody viesť, ako sa mu len najlepšie páči; my ale takto nechceme keby-ovať, lebo s celým keby človek nič nedokáže. My berieme svet tak, ako on je a má byť a nie ako sa nám on v mysli a obrazotvornosti maľuje. Aj sa pracovalo na tom, aby sa kmen slovenský počeštil, aj sa celá táto námera dosiahnuť nemohla; písali evanjelíci aj katolíci, tam tí všetky, títo mnohé knihy asketické, polemické, slovom cirkevno-bohoslovecké a predsa Slováci len Slovákmi zostali, tojest: *nárečie české nijako nemohlo v slovenskom živote životných, hlbokých koreňov vpustiť a víťazit nad rečou domácou. Ba samé tie české knihy sa veľa razy s cielom svojím pochybily práve zato, že ich ľud nerozumel. Veď vieme ako účinkovalo české kázanie a spisovanie na evanjelických Slovákov od veku Pázmana,*[59] *keď už ani len cirkevno-nábožný*

[59] Peter Pázmány (1570—1637), ostrihomský arcibiskup, veľký protireformátor, ktorý práve s užívaním materinskej reči odvádzal veľa Slovákov od ev. cirkve.

život nemohol mať na tejto reči podpory! Nie sama táto okolnosť síce, ale predsa ona bola z najhlavnejších príčin, že slovenskí evanjelíci ako roztratené ovce boli, až ich potom horlenie Pázmánovo k odstúpeniu od cirkve ev. priviedlo. Tak sa chvália tamtí českí spisovatelia — a predsa oni sú len dôvodom za nás, že s českou rečou nemohli na Slovensku ani len cirkevný život udržať, tým menej ale národný vzkriesiť a povzbudiť. Pre vnútornú teda potrebu slovenského kmena, povstal Bernolák a začal narádzať Slovákom spôsob písania slovenský. A že on bol hlavný tvorca tejto myšlienky, na ňom ležala aj tá povinnosť, aby keď proti starej sústave povstal, i zaraz dačo inšieho na jej miesto postavil. Čože bolo ale prirodzenejšie, lež aby sa pokúsil prirodzené svoje podrečie na literárnu hodnosť povýšiť a to tým väčšmi, že toto bolo práve to, ktoré najbližšie stojí k spisovnej reči, reči českej. Počiatok bol urobený, na tom mal kmen slovenský stavăť[60] ďalej, čo on aj skutočne robil, lebo hneď básnik slovenský Ján

[60] Toto slovo píšem tak (s ă-m), ako Hurban, poneváč v tomto slove považujem to za oprávnený a nasledovaniahodný pravopis.

Holly[61] hneď Spolok Milovníkou reči a literatúri slovenskéj v Budíne,[62] Hamuljak,[63] Godra,[64] Ottmajer[65] hneď inší neprestajno na zdokonalení slovenského slohu pracovali. Zkadiaľ vidno, že Bernolák nebol tak na hlavu porazený, ako sa daktorým Čechom a P. Kollárovi vidí, zkadiaľ sa jasno poznať môže, že mladý Bernolák naozaj do spravodlivej struny uderil, kmen svoj pohol, námeru mu nadriekol a kmen v krátkom čase vydal mužov,

[61] Ján Holly (1785—1849) slovenský básnik obdaroval nás nezapomenuteľnými tvorbami v reči ustanovenej Bernolákom.

[62] Spolok založil r. 1834. v Budíne Martin Hamuljak. Spolok podujal vydávať almanach Zoru. Štyri knižky Zory (1835, 1836, 1839 a 1840) sú priechodom na jednej strane od bernoláčtiny, na druhej od češtiny ku strednej slovenčine spisovnej. — Vidz u Škultétyho, u. d. str. 34—35 a 101.

[63] Martin Hamuljak (1789—1859), Oravčan, účtovný radca pri miestodržiteľstve v Budíne. Získal si veľké zásluhy okolo rozširovania a pozdvihovania slovenskej literatúry (Vidz ešte poznámku [62]). Vydal i spisy Holleho.

[64] Samuel Godra, ev. duchovný v Prešporku. Patril tiež medzi slovenských priekopníkov. Jeho literárna činnosť padá medzi 1829—1856.

[65] Anton Ottmayer univ. proiessor v Pešti; narodil sa r. 1796 v Žiline, r. 1834-ho pracoval spolu s Hamuljakom na zakladaní Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej.

ktorí na princípe tom stojac nezmorenou silou a vytrvanlivosťou na vytvorení, vyčistení a ustálení sa reči a slohu jeho pracovali.

Pán Palacký ale o tomto skutku genia slovenského kmena veľmi nespravodlivo súdi, lebo potom, keď už bol povedal, že keby sa tak bolo stalo, ako sa dľa jeho mienky stať malo. žeby už všetci Slováci boli dorástli k českej reči, toto vraví: „Ale leta 1787 někteří faráři okolí Trnavského *navedením*[66] (!!) Ant. Bernoláka († 1813). zamyslili sobě svým vlastním nářečím psati a síce podlé pravidel, která sobě sami tudíž ustanovili! Kéžby to aspoň duchem slovanštějším byli učinili! ba kéžby sami jen s větším prospěchem to byli počali! neboť pohříchu až posavad nic jiného nezjednali, než že krajané jejich a následovníci ani své vlastní, ani české řeči a literatúry neznají".

P. Palacký mohol radšej šlakovať a príčiny toho hľadať, prečo sa u Slovákov na pospol nevola k češtine zjavovala, to by ho bolo k istejším pravdám priviedlo, ako to jeho holé len toho, že sa ona *mala*[67] prijí-

[66] Kurzíva od Hurbana.
[67] Kurzíva od Hurbana.

mať, sa pridržanie, ba aj ako to jeho pýšné, slovenského kmena a spisovateľov katolíckych karhanie. Že Bernolákov krok nemohol byť slovenskejší, to uzná každý, kto si vek jeho vie predstaviť. ale bol on aspoň najslovenskejší medzi všetkými až poňho písavšími spisovateľmi českými. A už to bych zas rád len vedel, či môže byť prvej Čech Slovanom, ako Čechom a Slovák prvej Kollárovým Slavjanom,[68] lež Slovákom! Pozrite si za svoje ňádra — bratia Češi a čo vy urobiť nemôžete, to ani od druhého nežiadajte! — Žeby sa ale tým nič inšie nebolo docielilo, ako že všetci katolícki spisovatelia a Slováci ani svojej, ani českej literatúry a reči neznajú, to je, aby sme sa čo najľahším slovom vyjadrili, nízka ohovárka. Ľud pospolitý ale slovenský vie istotne toľko, ak nie viac o českej literatúre, ako Češi o slovenskej.

Tie chvály, ktoré P. Palacký ústavu prešporskému,[69] tomu starému pod Palkovičom [70]

[68] Vidz Kollárovu Slávy Dceru.

[69] To bol „Ústav česko-slovenskej reči a literatúry" s katedrou na lyceume v Prešporku, ustrojený r. 1803.

[70] Jur Palkovič (1769—1850), professor česko-slovenskej reči a literatúry na prešporskom ev. ly-

a učenej spoločnosti baňskej[71] za veľké rozšírenie češtiny medzi slovenským kmenom vydáva, sú prehnané; lebo nech mlčím o učenej sp. ban., ktorá nikdy nebola (to jest v živote a činnosti), len o pôsobení profesorstva Palkovičovho poviem, že z jeho školy grammatickej ani len 10-tí nevedia bezchybne po česky písať — a to sú predsa evanj. kňazia. Čože poviem o ľudu, sedliakoch, mešťanoch, učiteľoch, šlechte? ktorí všetci predsa len azda ku kmenu slovenskému patria. A či je to nie hanba, keď kmeň svojej spisovnej reči sa naučiť nemôže, jej pravopisu neznať na veky odsúdený je? P. Palacký nám to ale nijako nepodvráti, keď mu povieme, že sa jeden tovaryš, sedliak, mešťan, remeselník, ktorý 5—10 rokov do školy chodiť nemohol, českého pravopisu nikdaj naučiť nemôže!

Bernolák teda s celým zápalom za vec

ceume od r. 1803. Pod česko-slovenskou rečou rozumeli biblickú reč. Palkovič bol ináč tuhým „Čechoslovákom“ a písal po česky.

[71] „Societas slavica montana“, slovenský spolok, stojaci v službe biblicko-českej reči, v Štiavnici roku 1810 a v Baňskej Bystrici r. 1812. Založili ho Rybay, Tablic a Lovich. Spoločnosť nevediac nič dosiahnúť v propagovaním cudzej českej reči, čoskoro zanikla.

svojho ľudu povstal a tak založil jeden vek, o ktorom ani sám P. Pal. súdiť ešte nemôže, zato, že je vek ten sám so sebou ešte v ohnitvorení a o ktorom jedine budúcnosť spravodlivo súdiť bude. Len ale zamlčať nemôžeme P. Palacký tým, že náhľad svoj dôležitosti tak pohyblivej od roku 1829 v ničom nezmenil, iba seba samého kompromittoval, vytiahnúc to samé proti nám, čo pred 17-mi rokmi písal proti Bernolákovi. Toto nám je dosť zjavným svedoctvom, ako Češi o kmen náš sa starali; také theorie, aké si o ňom pred štvrť stoletím natvorili, vyťahujú teraz zo zaprášených časopisov proti rezkému hýbaniu sa kmena nášho v terajšom čase. Tento vzťah — my rady postavujeme pred súd vzdelaného obecenstva: lebo princíp Bernolákov a ten článok P. Palackého sú už života slovenského skutočnosťou rozsúdené.

Pristúpme teda k tomu prípisku od r. 1846. Z počiatku nepochybuje P. Palacký, „že k tomu vedeni byli (mladí Slováci) aumyslem dobrým“. lež hneď nato: „ale pohříchu! *nezběhlí* a *neskušení*[72] muži tito nastaupili cestu, která je i následovníky jejich přímo

[72] Kurzíva od H.

do propasti záhuby vede.“ To je pravda, hlavná chyba, že sme mladí; s tou ale nezkúsenosťou nech nám dá P. Palacký pokoj, lebo to mu my veľmi ľahko dokážeme, že na Slovensku a v slovenských dôležitosťach my väčšiu máme zkúsenosť a zbehlosť, ako on. Jemu je snadno tam v Prahe na 80 míl vzdialenej ideále jednoty čecho-slovenskej strúhať; ale nám tuná, ktorí sme, bár ako mladí, ale predsa už skutočne prekročili tú mhlistú čiaru toho púheho literátorstva a chceme ľud náš k dačomu vyššiemu priviesť; my vieme, čo je to za darobná práca chcieť do ľudu vznášať to, čo je nie jeho. To my veríme, že sa P. Pal. cesta naša môže zdať záhubnou, ako takému, ktorý bol naučený počúvať o veľkej jednote Čechov so Slovákmi, bez toho, aby len raz bol pochop tento spytoval a jako s ním v živote stojí, sa presvedčiť očividno hladel. Keď ale takto záhubu veští, čože nám neukázal znaky a symptomy tohoto letenia do priepasti? My ukazujeme znaky života hrmivejšie od toho času, čo sme začali písať po slovensky; hneď, ako vyšiel II-hý ročník Ňitri,[73] už v tejto slovenčine napísaný, strhly

[73] Prvý ročník almanachu „Ňitri“ vyšiel r. 1842. a bol písaný ešte v biblickej reči; druhý sa objavil

sa živejšie interesy slovenské v dušách kmenovcov naších. Sto a sto hlasov pro et contra[74] sa zdurilo zo sna a urobilo lom a vresk; spiace hromy stiahla na sebe knižka táto. Jední ju špinili, na posmech zväzovat dali, o zem trepali, pálili, spisovateľov a vydavateľa šprihaninami zasýpali; inší tendenciu oslavovali, z príkladu tam pomiešaných foriem, celé hárky foriem, oprav, návrhov rečných popísali a k vydavateľovi a iným spisovateľom posielali, varili v sebe princíp aj formu. A toto všetko platí väčším dielom o tých, čo sa do toho času o literárne veci alebo málo, alebo nič nestarali. Toto sa práve v tom čase stalo, keď na Slovensku preletovala myšlienka o slovenčine; takže vydavateľ Ňitri si nijako neosobuje nález tento. On vychytil z podania, jako anjel nevidený v národu lietajúceho smelosť a — hodil do variacich sa živlov skus tento literárny. Pritom k obráneniu a pred obvinovaním ma zo sebevôle pripomínam, že slovenčina tam upotrebená mnohými, nájmä

r. 1844. písaný už v slovenčine. „Nitru" redigoval a vydal podobne Hurban.

[74] Za slovenčinu a proti slovenčine.

ale Ľud. Štúrom,[75] Rimavským,[76] Bohdanom,[77] Hroboňom [78] skusovaná, opravovaná, Slovákmi inými doplňovaná, čistená dľa toho, aké komu formy ako slovenskejšie známé boly, vystavovaná bola, tak, že jako slovenčina na pospol, tak aj slovenčina v Ňitre II. vystavená, je dieťa žijúceho v kmenu genia a podania národného. Nato vstúpil do života Tatrín,[79] v ktorom sa žiadosti kmenové, náhľady vedomcov slovenských vyrazily, predniesly, hádky prudké o živote kmena a jazyka nášho strhly, tak hlavnejšie pravidlá a princíp určily, k nasledovaniu, alebo lepšie k približovaniu sa k ideálu reči dvere otvorily, vnuknutia dalo, pohnutia načalo, až sa celé Slovensko do ohňa pustilo! S týmto pohnutím hneď sa tvorily spolky miernosti, nedeľné školy, konsociácie lite-

[75] Ľudovít Štúr (1816—1856) nezapomenuteľný buditeľ národa nášho. Štúr, Michal M. Hodža a J. M. Hurban boli vodcovia slovenského obrodenia.

[76] Janko Rimavský (1822—1905), rodinným menom Ján Francisci, vynikajúci básnik náš.

[77] Spisovateľské meno Hroboňa, tiež spolupracovníka „Ňitri“. Vidz i nasl. pozn.

[78] Samuel Hroboň, ev. farár, narodil sa 1820-ho, pôvodca niekoľko nadšených veršov a iných menších literárnych prác.

[79] Literárny spolok Tatrín, založený roku 1844-ho už na základe slovenčiny.

rárne aj sociálne; i nato prišla milosť kráľovská a Noviny[80] sa s Orlom tatránskim zatočily nad chaos týmto nezriadením a verejne sa radilo a riadilo, karhalo a škamralo, požehnávalo a rozpalovalo, až sme na tento stupeň prišli, na ktorom už dosť hojných spisov a viac ešte praktických skutkov lásky posvecenia a oddania sa losom a osudom národným preukázat vieme. A všetko toto rástlo a konalo sa v stried najväčších úštipkov, hrozieb a prosieb, nápadov a fanatického prenasledovania a to jak zo strany cudzích, tak aj najviac zo strany našich vlastných, jak bratov slovenských, tak aj najviac bratov českých!

Kto sa prihliadne blíž teraz Slovákom uzná, že len najväčšia zlosť alebo nezkúsenosť a nezbehlosť toto pekné zapálené pohnutie záhubou kmena slovenského pomenovať môže. V tomto trení sa prelomily dve ohromné hrádze, ktoré kmen slovenský delily a to síce predne tá hrádza, ktorá delila spisovateľov od ľudu, lebo to vieme všetci, že česky spisujúci Slováci sa vždy za dačo vyššieho, velebnejšieho a nedotklejšieho držali, lež aby boli do vsťahov s ľudom so-

80 Stúrove, už spomenuté noviny.

stúpili; ľud tento oni jako len zberbu považovali, svoje ospravedlnenie tam v Prahe majúc! Druhá ale hrádza, ktorú prelomila slovenčina, je vsťah náš k zemianstvu a ľudu katolíckemu, ktorí prvej odstrčení boli češtinou od bratov svojich, s ktorými im bolo schádzať sa v každom okamžení, ktorí ale teraz bez rozdielu náboženstva knihy po slovensky vydané čítajú. Noviny [81] naše sú zato národné, že ich národ číta a teda nie len evanjelíci slovenskí, jakoby iste s českými bolo sa stalo. Šlechta vyššia a nižšia, ktorá ani času, ani vôle nemá učiť sa grammatiky české, bola by stratená na veky pre nás, keby Noviny v českom nárečí vychádzaly. Nechže nám tu nevraví nikto, že je to lenivosť celého kmena; lebo tým právom by sme my kmen český z lenivosti obvinovať mohli pre neučenie sa slovenčiny. Kmen a literátori sú rozdielne pochopy, títo majú znať nárečia slovanské, tamten má dobre svoje vlastné vedeť. Toto hľa sú znaky života a pôsobenia slovenčiny; čože nám za symptomy záhuby zo života nášho ukáže P. Palacký? — ! Toto nech je odpoveď všetkým tým, ktorí v ľúbení sa našom len záhubu vetria.

[81] Stúrove.

P. Palacký vraví, žeby sa slovenská reč mohla povýšiť na literárnu vtedy, keď by sa v nej snemy držaly a ona na diplomatičnosť povýšená bola; ale my odpovedáme, že *jedna z hlavných príčin, pre ktoré reč slovenská tak je potlačená v Uhrách, je tá okolnosť, že prebudenejšia strana slovenského kmena činnosť svojho ducha českými modlitbami a postillami uspokojila, nezatúžiac po kmenovom, národno-politickom živote, po práve, po otcovskej reči, že len ustavično snívala o českých Husitoch a Bratoch Moravských,*[82] *o králickej biblii, o jednote s Čechmi, ale nikdy nie o kmene svojom a jeho určení.* Strana druhá, väčšia, vo snách spiaca, ani len nesnívala: hinc illae lacrymae,[83] že tí, čo sa zdali byť precitlejší, čechizovali a tí, čo spali, neslovenčili. Tak holo sme časy našli my, že po krátkom sne o Čechoslovanstve videli sme sa byť sami opustenými od vlastného kmena pre jeho v sebe rozpadnutosť. Keby tí vychválení českí spisovatelia na Slovensku boli lepšiu stranu kmenového určenia trafili, nebola by slovenská reč teraz tak potupná, jako je;

[82] Náboženská sekta, odvetvie Husítov.

[83] „Tu tie slzy“, s čím asi to chce povedať, že „v tomto väzí príčina toho“.

lebo od času Bélových[84] veľa milionov okovov vody dolu slovenským Dunajom ubehlo.

Snemy a diplomatičnosť ale netvoria literatúry; toho príklad máme na Maďaroch, títo si najprv založili literatúru, akademiu, noviny, spolky — až potom vyhodili zo sedla latinčinu. A tak to išlo všade; zato nič tým nedokázal P. Palacký, keď povedal: že zato, že sa nesnemuje po slovensky, ani slovenčina sa na literárnu hodnosť povýšiť nesmie. V Čechách sa tiež ešte strašno málo snemuje a diplomatizuje po česky a predsa literatúra sa zmáha; ba môžeme smelo povedať, že o čo je teraz česká reč mocnejšia aj v riadu krajinskom, to len samej literatúre má čo ďakovať.

„Ale nyní“ vraví ďalej P. Palacký: když slovenské snemování a auradování zákony novými takměř zapovezeno jest, když maďarčina vítezná i až do těch selských škol auředně vtírati se počíná, když stavové višší v národu bez mála všickni Slováky opustivše, k Maďarům přilnuli, národ sám v sobě ne-

[84] Matej Bel (1684—1749) veľký uhorský historik slovenského pôvodu; písal po latinsky a kde-tu česky.

velikí na prostrední a nižší, tudiž neyvíce chudé třídy obmezený, k tomu na několikero podnářečí rozdělený a nesvorný, nikdež pevní jednoty, nikde veřejného, socialního života, nikde samostatného centrum pro své důležitosti nenacházející, konečně opuštěný ode vši pomoci lidské, do posledního boje o život a smrť, jako do víru vše pohlcujícího mimo vůli svau zachvácena se cíti: nyní dílo takové zamýšleti, starím nesvornostěm nové podněty dávaty, sily ještě více rozdrobovati a tím pro nastalé půtky nové snad i původní svůj cíl s očí pauštěti, jest — ať se co nejmírněji proneseme — blud osudný a žalostný."

Najprv sa pýtame: keď je takto hrozný stav slovenského kmena, čo majú Češi k obľahčeniu tejto osudnej ťarchy? Čím nám pomohli v tých strašných bojoch od roku 1841? Čo nám dajú oni za to naše do toho starého status quo[85] sa navrátenia? Kde bola aká pomoc pre naše biedy v tom čechizovaní našom kmena slovenského? Sympathiu Čechov sme mali v našom nešťestí, to je pravda a vtedy sa kmen český domnieval, že kmen náš dosť bude mať v sebe sily, aby

[85] T. j. navrátenie sa k biblickej reči.

sa obránil; teraz, že sme sa opovážili oprieť sa o tú samú svoju vlastnú silu, utratili sme daktorých českých spisovateľov aj sympathiu, lebo vidno aj z P. P.-ckého článku, že nemilosrdno o krízi našom rozpráva a ešte aj samú pomoc ľudskú nám odopierať sa opovažuje. Stojí nám P. Palacký zato, že sa ten hrozný náš stav popraví, keď budeme česky písať? My ale sme o pokroku slovenčiny požehnanom doteraz stámi príkladov presvedčení.

Znajúc teda neštestia naše, odvážili sme sa už jedenraz sami kmen náš zkriesiť a k životu jeho vlastnému prebudiť, aby aspoň sám seba mal, sám sebou sa ratoval. *Kmen náš slovenský nevylieval krve za českú ale uhorskú korunu, on je vpletený v pásme celkovito inšom ako českom, zato aj inde musí obranu svoju hľadať, ako v obrazotvornej velikosti ceskoslovanského, to jest českého literátorstva; na základe verejnej spravodlnosti a historickom podstavku k stálejším dojdeme výsledkom, ako na pokútnych theoriach o jednom veľkom československom národe. Dom nášho kmena a jazyka je vlasť uhorská a v čiem mene môžeme sa na právo svoje domáhať, to je spravodlnosť krajinského zriadenia a zato máme, že tie predsudky,*

aké vo vlasti našej o Slovákoch lietajú, nie českou, pre uhorský štát voždy len cudzou, ale na všetok spôsob slovenskou, ako domácou, krajinskou literatúrou zaženieme. Toto sa už aj viac od toho času, čo píšeme po slovensky docielilo, jako by naši odporníci mysleli. A práve zato veríme, že hocpriam jednotlivcovia ťažkí bývajú k prisluhovaniu spravodlnosti, — štát uhorský, stavy, ba sami Maďari uznajú spravodlivé žiadosti kmena nášho a neodoprú mu práva vzdelávať seba svojou otcovskou, domácou, krajinskou rečou.

Ale P. Palacký vraví na tieto prakticko-životné naše dôvody: „Všecky ty řeči nejsau nic, než pauhé pedantické žvastání.“

My sme teda pedanti, ktorí chceme život, ktorí sa ohliadame po tom svete, v akom žijeme, po tých okolnostiach sociálno-právnych, v ktorých ľud náš svoj dobrobyt zemský hľadá, po tých vsťahoch krajinsko-národných, z akých sa vyzuť k vôli Čechom nemôžeme, *z akých výnsť k vôli nikomu nechceme;* toto všetko, čo sme my živejšie v novšom čase poznali, menuje P. Palacký ešte aj ináč a síce: „bludem osudným a žalostným.“

Čože budú ale tie theorie o *československan-*

skom národe? ktorého nikde inde niet ako v Čechách, kde že je životnosť češtiny pre Slovákov? Vari v tom 300-ročnom spisovaní postíl, modlitieb a českých grammatík? Viacej pedantizmu učeného je v tej theorií, že Češi sú Slováci a Slováci Češi, ako v tom našom: Slováci píšte po slovensky! Kto je teda väčší pedant, my, ktorí opierajúc sa o život a silu kmena nášho, chceme ľud z biedy jeho vytrhnúť, či P. Palacký, ktorý tam v Prahe o jednote čechoslovanskej píše — a ľudu slovenského potreby nezná? Kto je väčší pedant, my, ktorí ukazujeme, že *čeština iba náš ľud zahatala, rozdelila, spisovateľov nadula, na ľud náš ohľadu neberúc ho zanedbala a ešte aj teraz život jeho udúša, čomu všetkému my slovenčinou pomáhať chceme,* či P. Palacký, ktorý s tým hotovým pochopom, že sme jedno, aj ďalej chce nechávať kmen náš v tej istej psote a biede literárno-národnej, v akej doteraz bol? Kto je tu pedant? A kto pozre na všetek ten život, aký je už doteraz slovenčinou vzbudený: ten vykríkne mená pedantov, medzi ktorými iste bude aj P. Palacký!

My proti tej prorokovanej „strastné době“ vyvolávame živou rečou tie moci, ktoré pri

češtine zadriemaly v kmene našom ; zato na tie daktoré vrtochy a pochybnosti P. Palackého, hore vyložené bez všetkého sháňania sa po dôvodoch odpovedáme.

„Sněmování“ slovenské je u nás tak „zapovězené“, jako české; nám teda žiadon dôvod za české spisovanie pre Slovákov nepodal P. Palacký tým, že našej reči na Slovensku nediplomatičnosť vytkol ; stavy naše, ktoré odstúpily od kmena svojho iste češtinou nebudú spátkom privedené, ale s istotou povedať môžeme, že tí, zo stavov vyšších, ktorých sme slovenčinou získali pre čestinu, ak by sme ňou aj ďalej písali, od národnosti slovenskej by odpadli ; „národ neveliký“ slovenský sa väčším nestane, keď my evanjelíci aj po česky písať budeme ; že je rozdelený v literatúre to je pravda a my sme práve preto češtinu opustili, aby sme počet tých, čo tú rozpadlinu množili, zmenšili a jako Slováci k Slovákom sa priblížili a keď sme prv napriek tomu, že sme česky písali, Čechmi byť nemohli, teraz o toľko lepšími Slovákmi sa stali ! Že nemáme pevnej jednoty? Terazju máme o veľa lepšiu od kedy slovensky píšeme, jako prv, čo sme česky pisali, lebo práve čeština bola ten klin, Slovensko na dve strany kálajúci. A bár Vy máte pre nás

veľa titulov stranných, menujúc nás Tatrancami, Trpáci,[86] Trňavčanmi, Bernolakistami, Sotákmi[87] a t. ď. my predsa všetci len jednu máme devisu: slovenčina; len jednu zástavu: život kmena slovenského a môžeme Vám tú smutnú pre Vás novinu s istotou povedať, že neubehne veľa času, čo nebude môcť ani len ceknúť nikto o inšom, ako o spisovnej slovenčine; po tejto jednote nastúpi ten sociálny život, ktorého nedostatok nám vytýkate; centrum pre dôležitosti svoje tiež ešte nemáme, lebo kmen slovenský samočinne od krátkeho len času pôsobiť počal, máme ale jednotlivých centrov viacej: máme kraje, mestá, mestečká, dedinky, v ktorých teraz skôr dostane Slovák knihu a zprávu o svete, jako kým sme ešte to spoločné centrum s Čechmi mali, tú Prahu zlatú. *To sú živly budúceho centra slovenského, ktoré sú nám životne drahocennejšie, ako celý ten blesk besied literárnych pražských!*[88] Pokým

86 Hontianski a dolnozemskí Slováci.

87 Zemplínčania.

88 Nesmierne cenná a hlboká myšlienka, v ktorej sa jasne odzrkadluje rodoľúbosť a patriotizmus Hurbana. Milšia je mu i chatrná, ubiedená Slovač a jednoduché dedinky slovenské, jako zlatá Praha, jako celý lesk a blesk cudzieho českého mesta. —

sme ešte theoretisovali, idealisovali, dotiaľ nám tie chýry pražskej slávy spisovateľskej ako čarodejnícke zámky, po ktorých sme túžili vo snáh, sa zjavovaly; odkedy ale *o človeka*[89] slovenského ohliadať sme sa počali, aj tieto blesky fantastické svoju cenu pre nás stratily. A že kmen náš pre reč svoju „opuštěný *ode vší* pomoci lidské" zostane? Toto je neľudské nie len v skutku, ale aj v samom slove a hrozbe, načo my s dúfanlivosťou odpovedáme: „Spes *Deo* confisa nunquam confusa recedit!" [90]

Starým ale nesvornostiam nové podnety my nedávame; sčítajme len kto komu toľko paškvilových priezvisk, nevkusných ohovárok a potváranín napripisoval, či my Čechom a českej reči, či Česi nám a nášmu nárečiu? České Museum aspoň do 50 rozličných paškvilových frázov a slov vypustilo teraz v Hlasoch na nás a na naše slovenské nárečie. My svoj kmen biedny, zabudnutý, v sebe roztrhaný, telesno aj duchovno zrazený, tak

Cože máme z tej vysokej vzdelanosti českej, keď je nám cudzia; trávnice sú jednoduché, ale tie sú aspoň — n a š e.

[89] Kurzíva od H.

[90] Nádeja v Bohu skladaná nikdy neustupuje a neochabne.

v živote jako v literatúre len slúžiť navyklý zdvíhame jeho rečou, jeho miestnymi a kmenovými právami, jeho vlastným geniom: a či týmto všetkým nesvornosť tropíme? Či je nie opak toho pri Čechoch, pri Vás a Vašom Museum, ktorí za tamtie naše práce, na nás vychádzate jako na lotrov! Aké práva máte Vy a české Museum nato, aby ste nám a našej otcovskej reči nadávali? Poviete snáď, že ste to Vy nie, ani české Museum: ale ste to Vy videli, čítali, súdili, vydali, s fanatismom rozširovať dali. — Toto je nesvornosti tropenie a hladanie zádrapky na kmene susedskom.

Hovoríte ďalej, že nám nič nepomôže, jako: „pravý enthusiasmus a svornosť celého národa, zakládající se na všeobecné chtivosti k obětěm a k zapření sebe samého i všech různých interesů svých.“ Hej, hej, enthusiasmus celého národa! V neštestí slovenskom, ako sme to pri bojoch našich nedávno len trochu prestavších zkúsili, nám nič nespomôže iba celého Slovenska jednota a enthusiasmus. Ale, čože to boly za boje! hádky, hromženia, prenasledovania: to ešte nie je boj! A predsa ani v týchto šarvátkach, bár sme vtedy dľa toho hotového pochopu o jednote medzi Slovákmi a Čechmi spo-

jení boli s Vami — nič, nič, nič sme neboli napomožení od Vás!! Ergo — jednota slovenského kmena v sebe je liek pre rany slovenské. Češi nám na ceste práva, zákonov, verejnej spravedlnosti nič nemôžu pomôcť; a tak celá táto jednota s nimi, bez zjednotenia sa kmena samého v sebe, ktoré bez jednoty v literatúre sa ani mysliet nedá, nič je nie inšie, ako pedantická, pre Slovákov neužitočná, Čechom zbytočná construkcia.

Že boli Chorvati múdrejší ako my! To je pravda, ale že sú slovanskejší jako Češi, to je tiež pravda. Múdrosť ich aj my uznávame najmä z tej strany, že nebrali pre vzdelanie svojho kmena nárečie cudzie, ale povýšili na literárnu hodnosť jedno zo svojich kmenových podnárečí, menovito rozšírenejšie dalmatínsko, k čomu ale tiež razom neprišli, ale ako u nás Bernolák počal po trňavsky, t. j. v podrečí domácom písať, tak aj Horvati najprv prísno, provinciálno horvatsky písali, až pozdejšie sa povýšili k tomu, ktoré je teraz už zobecnené. Tak prestanú aj naše trňavčiny, sotáčiny, šariščiny, trenčiančiny a t. ď. a bude jedna čistá slovenčina, nech len aj my z jedno 12—15 rokov, ako Horvati po naššky účinkovať budeme.

Múdrejší teda boli Chorvati od nás, ktorí sme tlkli bez prospechu do kmena cudzím jemu nárečím vzdelanie a osvetu. Ale že sú zas slovanskejší bratia Horvati ako Češi — toho dôvod máme ten, že sa do nás tak nezabrdajú jako títo, na nás neskakujú a nám horké kalichy života nášho, ktoré pijeme pri prácach a obetiach za kmen náš viacej ešte nezhorčujú, ako to daktorí bratia naši v Čechách, skoro všetký redakcie českých časopisov, ako to samo Museum české robí.

A abych ešte o Chorvatoch dačo povedal, nuž prosím Vás, čo nám týchto na oči staváte? Za jedno vieme, že naše snaženie tam inším okom sa pozoruje — až na daktorých jednotlivcov — ako v Čechách; za druhé, ani Gájova[91] zásluha nie je inšia, jako tá, že otvoril knihu života Slovanom poludným, že vzkriesil ducha tých kmenov, ktoré zobudené si teraz zvláštné svoje cesty razia a svojho ducha osvecujú, čoho svedectvom sú: Zora Dalmatínska,[92] Kmentijske

[91] Ľudovít Gaj (1809—1872), jeden z najoduševnenejších vodcov horvatského politického a literárneho obrodenia. Podobný zástoj mal u Horvatov, ako Štúr u Slovákov.

[92] Horvatský časopis vychádzal v meste Zara.

in rukodělske Novice,[93] a t. ď.! menovito tieto vysokovzdelaným dr. Bleiveisom[94] redigované kmen slovinský statno predstavujú.

Hovorí ďalej P. Palacký: „I zdali tam enthusiasmus jest, kde ani ochotnosti není, přiučiti se nářečí nejbližšímu?“ (t. j. na Slovensku)?“ My vravíme ale, že je to satira na enthusiasmus, len rozumie sa s tým maličkým poznamenaným, ak to veru platí o spisovateľoch a vzdelancoch a nie o pospolitom ľudu, ktorý veru (aspoň u nás, o Českom nič nevravíme) nemá času a dostihu na učenie sa nárečiam. Lež českí spisovatelia, ktorí toľko chcú mať enthusiasmu za Slovanstvo, že myslia ním aj slovenský kmen — nech mlčím o iných — spasiť môcť, českí redaktori a celebristi besied a bálov spoločenských, ba sami korifeovia českej literatúry, keď výmeš Slovákov, ani sa len ohliadnuť nechcú nie len na túto slovenčinu našu, ale ani na žiadnu knihu slovenskú. Nuž aký že je toto enthusiasmus? Ak je enthusiasmus, teda ho my musíme k odznačeniu ho od slovenského enthusiasmu

[93] Slovínsky časopis (I. ročník vyšiel r. 1843.).
[94] Dr. Ján Bleiveis, zverolekár (1808—1881); bol priekopníkom slovínskej literatúry.

česko-literátorským pomenovať! A kto ho chce ešte bližej poznať, nech číta Pražské noviny, Českú včelu, Poutníka[95] a tu tieto Hlasy pred nami položené!

My slovenskí ľudia a to či sme spisovatelia či nie, to jest, ktorí sa len interesujeme o národnosť slovenskú, všetci tomu „od dávna organicky vzdělanému a v národu našemu již skutečně rozšířenému“ nárečiu českému sme sa priučili, ba ešte aj tie novotárske pravopisy české, akých najmenej patero jesto, známe. Náš enthusiasmus je takým činom trochu odchodný od toho *česko-literátorského*[96] a že náš biedny ľud za nami nevládal, nie je divu, keď sami českí spisovatelia z tohoto ohľadu nemohli vyše, ako k českoliterátorskému enthusiasmu prísť![97]

[95] Vtedajšie české časopisy, ktoré napádaly slovenské hnutie.

[96] Kurzíva od H.

[97] K tomuto pod hviezdičkou pripojí H. nasledovnú poznámku: „Prosíme, nech toto nevsťahujú na seba tí, ktorých my z českých spisovateľov za jejich enthusiasm ctíme a ktorí aj o samom Bernolákovi tak ako o nás o moc poctivejšie myslia; spadajú sem ľudia od Havlíčka — až po najslavnejších journalistov proti — slovenských! Spisovateľ.“

Že my „na krehkém a lichém základě, na pauhém *pohodlí*[98] několika svých krajanů“ staváme, nadhadzuje nám P. Palacký, ale veru celkom nespravodlivo. Ľebo tých „několik krajanů“ je slovenský kmen, s výnimkou dakoľko tisíc duší, čo polovičato až k smiechu češtinu lámu a dakoľko osôb čo sa ju horko-ťažko naučili. A kmen ako kmen čas a mozole svoje k dačomu inšiemu má určené, ako len naučiť sa nárečie. Nám ale môže P. Palacký pohodlie na oči nedržať, lebo čože by bolo pohodlnejšie bývalo pre nás, či po utlačenej ceste kráčať a dilettantizm literárny ako sa doteraz prevádzal, prevádzať — a či zarezať sa do storakých bied a horkostí kmenových, stvorovať si nový nástroj k dvíhaniu ľudu zabudnutého a pretrhať ním sny letargické celého kmena? Veď je to to naše nešťastie, že sme sa nechceli spokojovať ani s tou osobnou slávou českého spisovateľstva, ani s tou chabosťou a driemavosťou kmena slovenského, z akej ho tamto zduriť v stave nebolo, ale sme zatúžili po junáckejšom sa ľúbaní, ale sme si zažiadali prekotiť kolísku satanskú, v ktorej drichmal Slovák bez osobnej, raz-

[98] Kurzíva od H.

nej, samostatnej činnosti, bez ohliadania sa na najbližšie jeho potreby a poroby, rany a biedy!

Tých pár spisovateľov, kňazov a učiteľov evanjelických mal kmen náš pokým sa k slovenčine slávnejšie nepriznal — a pri všetkom ich kázaní a veršovaní si on pekno, krásno podriemkával; od kedy píšeme po slovensky, tamtých počet sa rozmnožil a z inších vrstiev nám ich pribudlo množstvo. Máme teraz za spisovateľov mimo tých, čo už boli prvej aj zo šlechty vyššej i nižšej, z duchovenstva katolíckeho aj evanjelíckeho, z doktorov, zememeračov, pánskych úradnikov, z ktorých žiaden by nebol nikdaj české pero chytil a tak aj zo známostí svojích, zo svojho ducha a srdca pokladov krajanov svojich nenadelil! Tak hľa to išlo prvej, takto hľa to ale už nepôjde od teraz, lebo sme našli strunu, ktorej vibrácia, ktorej otriasanie sa duchovné ohluší nepriateľov a vzkriesi tajné driemajúce v kmene našom sily a moci.

Čeština práve uvádzala do pohodlia a nečinnosti kmen slovenský. Kto je známy na Slovensku, vie, že to ani u samých kňazov evanjelických nie je hanba nevedeť dobre písať v úradnej, liturgickej reči českej a toto preto, že tá mienka na pospol panuje, že sa

Slovák dokonále českému pravopisu naučiť nemôže. Títo a takíto ale najviac broja teraz proti slovenčine, ktorí by sa predsa učiť už museli, lebo pri nej by nemohli sa ukryť pod výhovorku: že sa Slovák slovenský pravopis naučiť nemôže. Čo my teda robíme, to sa nijako nedá pohodliu pripísať.

P. Palacký nám aj kmenovitosť upiera a užíva k potvrdeniu toho tento dôvod a síce: „že národ (slovenský) jako národ ani sebe menších politických práv nemá, kde na sněmích přirození jeho protivníci zákony jemu zhaubné ukládají, proti nimž on ani ceknauti nesmí!“ Čudujeme sa veľmi, že P. Palacký na takýchto veciach kmenovitosť zakladá, keď to každý z nás vie, že ona na dačom inšom položená je. Keby zaiste politické práva kmenovitosť určovaly, teda by sme ani ako Češi tu v Uhorsku kmenom neboli, lebo v uhorskom štáte český kmen menej platí ako náš. Lež poznať z toho, že je P. Palacký nezbehlý vo vzťahoch našich krajinských. V Uhrách nemá žiaden národ, ako národ výlučné práva a privilegia; dľa uhorskej Conštitucie[99] je jeden národ a to síce: šlechta vyššia aj nižšia, duchovenstvo

[99] Ústavy.

vyššie a nižšie, katolícko a nesjednoteno grécko; ostatné obyvateľstvo je „misera contribuens plebs“.[100] Na koľko teda aj slovenský kmen má svojich magnášov a zemänov, biskupov a kňazov: na toľko smie aj on „ceknaut“ na snemoch, ako že daktorí už aj cekli vie každý, kto trochu blíže do Diariov[101] snemových nakúkol. Kmen teda slovenský ako kmen sám a sám je vina, že necekal prvej, čoho hlavnejšia príčina je, že aspoň o 100 rokov prvej nepočal sa o svoju krajinskú domácu reč starať a svoju kmenovitosť ctiť. Lež Vy Páni nám ešte aj teraz to robiť zbraňujete. Nemáte dosť na tom, že sme Vám za 300 rokov o vlastnokmenovej škode slúžili literárno, ešte nás aj ďalej chcete primraziť do tej istej nepraktičnosti českého spisovania pre Slovákov? *Sme kmen v Slovanstve, sme aj kmen štátu uhorského; a náš dobrobyt kmenový hladajúc nesmieme ho ani v Česku, ani v Poľsku, ale ho musíme hladať na základe uhorského Slovenstva.*

Na koniec sa P. Palacký ale tak ukazuje, jako by sme takého muža ani vo snách najčernejších neboli tak občakávali, lebo zá-

100 Mízerný, neborácky ľud.
101 Snemové denníky, zápisnice.

verka jeho prípísku najprv nás ukrivďuje a nespravedlivo obovára, potom ale práve očierňuje, upodozrivuje, s denunciáciami hrozí! Píše: „Co každý zkušený člověk předvídal, že nastaupili Tatranci novau dráhu svau, horlení své již ne proti Maďarům, jelikož nesmějí, ale proti Čechům, svým nejvěrnějším někdy přátelům obrátí, — to bohužel i dříve nadání již ve skutek se obrátilo".

Tak vysoko v povesti aj úrade postavený muž by predsa takúto zbraň inším ľudom mal zanechať, tak n. p. Havlíčkovi, Droppovi,[102] Ďurgalovi a t. ď. sám ale len na dôvody sa oprúc, samému behu veci sa nechať. Lebo, ktože to môže potvrdiť, že by sme my tak podlí, slabí, bezcharakterní boli, aby sme sa na bratov Čechov oborovali a tým, ktorí nás utláčajú, ustupovali? Pán Palacký, ak mu je drahá česť, musí nám to i skutkom dokázať, kde sme my horlenie naše odvrátili od nepriateľov našich a kde také obrátili proti Čechom?

Ak sa z nás kto aj prísnejšie vyjadril proti jednotlivým spisovateľom, najmä tým, ktorí nás svojimi satirami, vtipkami, po-

[102] Jan Samuel Droppa, učiteľ ev. v Baňskej Bystrici. Droppa tiež písal do „Hlasov".

smeškami, ba zjavným utrhaním do poľa vyvolali; za jedno, či sú jednotlivci kmen? a za druhé, či sme na utrhačstva, ohovárky, prekrúcaniny a zlomyseľné špríhaniny nemali hlasu svojho pozdvihnúť? A čítajte i tie najprudšie naše polemické články, či sme kde napísali len jeden riadok Havlíčkovským prasidlám podobný? Či sme my len jedno slovo podobné o českej reči povedali, akých Museum v Hlasoch stá na našu vypustilo?

A povedzie nám, kde sme mlčali streštencom maďarským? Či môžete na Vaše svedomie povedať, že české časopisy kedy zmužilejšie slovo Madarom povedaly, ako naše jedné slovenské národnie noviny? *Že proti Maďarom ako Maďarom nepíšeme, to vyhladáva naša meštianska statočnosť, naša zákonnosť, naša spravodlivosť, naša loyalnosť.* Proti šteštencom ale *ultra-maďarským* my aj „ceknúť" smieme, aj sme už dosť cekali. *So streštencami českými ale celkom ináč zachádzame, ako oni s celou našou vecou; Štúr odpovedal na prasidlá Havlíčkove, že je ľahkomyseľný chlapec, čoho on plnej miere zaslúžil, ja som mu tiež odmeral mieru akej je hoden;* ostatne kmenu českému a inším spisovateľom dali sme a dáme pokoj.

Jestli nám P. Palacký nedokáže, že sme proti streštencom maďarským sa nebránili ale na to miesto horlenie svoje proti Čechom obrátili; my to jeho chtenie nás pred celým Slovanstvom zo zrády proti bratom a zo slabosti proti nepriateľom obviniť za verejné utrhačstvo prehlásime.

A o tomto poslednom punkte sa vyjadriť musím, že si P. Palacký zachriakal na nás, ale schriaknutú slinu vo vlastných ústach podržal. Píše zradným perom toto: „Kéž tedy nesplní se aspoň druhé předvídaní, prohlédající k horšímu ještě převratu nových těch horlitelů, — převratu, kterého zřetedlně jmenovati nechceme, abychom ani poskytnutím o něm myšlenky vinni nebyli!“

No len tak, Páni moji! Takejto Vám ešte potreba bolo zbrane! P. Palacký sa v posudku svojom Trnkovho spisu[103] žaluje na tých starých ypsilono-obrancov[104], ktorí vraj

[103] Franc Dobromysl Trnka (1798—1837) český spisovateľ, ktorý bojoval na literárnom poli za uvedenie foriem reči moravskej a slovenskej do češtiny. Z tohto vyplývajúc mal kruté polemie s Palackým a pražskými literárnymi kruhmi. Ten „posudek“, na ktorý sa H. odvoláva, je tiež v Hlasoch odtisknutý (str. 33—58) z Časopisu Českého Museum 1832.

[104] V českej literatúre na začiatku XIX. stol. zúril veľký boj okolo pravopisu v ohľade užívania litier: y a i.

„neupřímí krajané a vášniví nepřátelé o nás roznášeli a rozpisovali, že nechtějíce již tolik ypsilonů jako před tím psáti, bůh ví jaké nebezpečné auklady proti obci, vládě, mravům a náboženství strojíme!“[105] A teraz sám zvestuje akési hrozné prevraty — z dôvodu toho, že Slováci po slovensky sa písať dali. Gróf Zay[106] a novinári Košuth[107] a Havlíček nás už pred svetom toľko sa naoklepkovali z panslavizmu, t. j. z rusizmu, že tie fráziky už stereotípnymi sa staly u vrahov našich! Teraz teda aj P. Palacký sa připojil k nim, lenže o chrachotu tamtých dobre vieme, zato že bol už sto a storáz vypľuvaný na nás; lež o Palackého nevieme. Zato sa ani brániť neideme, len ale naše osvedčenie pripojiť za povinnosť si pokladáme, že dotiaľ Vás všetkých za utrhačov a ľudí beze cti mať budeme, dokiaľ nechtiac uznať naše poctivé, zákonné, verné a loyálné úmysly nás z takých *hriechov* či obvi-

105 V pôvodine v niektorých slovách odchylne cituje tu H.; ja podávam originálnu osnovu na základe „Hlasov“. (Vidz „Hlasowé“ str. 49.) Ináč rozdiel je nepatrný.

106 Gróf Karol Zay (1797—1871) hlavný inšpektor uhorskej ev. cirkve.

107 Ludvik Kossuth, (1802—1894) všeobecne známy veľký maďarský štátnik.

ňovať zjavno, *či upodozrivovať*[108] *poluteľno budete, nad akými sa naša duša hrozí!*[109] *Ukážte nám príležitosť, kde máme liať krú za svojho kráľa, za svoju zákonnú vlasť a uvidíte, že ste Vy nie lepší ako my vlastenci!* Ale denunciácimi hrozte tam pražskému fabričnému ľudu a nie nám, ktorí máme nároky na sociálny život a vieme, že nikdy slovenský kmen neobživne převratami, ale na základe domácom, zákonnom, právnom stojac vyšvihne sa osvetou ducha, k akej mu teraz vždy viac a viac kráľ jeho pomáha, nepriatelia prekážať vždy menej a menej vládzu — vyšvihne sa hovorím osvetou ducha k celkovitému pochopeniu svojho určenia na zemi!

Na P. Palackého teda dôvody, obvinenia a inšie vrtochy sme, ako sa nazdávame dostatočne odpovedali; na ten posudek Trnkovej dvojhárkovej brošúrky[110] nie je mi teda treba odpovedať. Staré recenzie na staré knihy — šú antiquársky tovar. Kto aj ten posudek číta zo súdnych Slovákov.

[108] H. takto píše formu „upodozrievať".

[109] Kurzíva od H.

[110] Brošúrka bola: „O českém jazyku spisovném". Sepsal Frant. Trnka. W Brně 1831. Vidz ešte poznámku našu č. 103.

teda sa len o tom presvedčí, že Češi nikdy neboli náklonní k opravovaniu svojej reči! Moravania Žiak[111] a Trnka, Slovák Kollár s inými skoro bez počtu darmo kričali, navrhovali, prosili, aby sa Češi zblížili k nám, ale všetko darmo; aj P. Palacký sa dosť nemotorno vyhovára tam tým dvom moravským spisovateľom, žiadajúcim ľúbozvučnejšie formy, že vraj, kto rozhodne, čo je ľúbozvučnejšie.

Všetci teda tí páni, ako P. Jozefy[112] a iní Slováci, ktorí chcú mať slovenskú češtinu a českú slovenčinu, akúsi prostrednú cestu narádzajúc, všetci sa i z tohoto posudku presvedčiť budú môcť, že sa už dávno pred nimi narádzalo, ale od Čechov s pohrdnutím odhodeno bolo! A že novší Češi horšie ešte posudky o tom píšu, ako P. Palacký r. 1832 písal, presvedčený je každý, kto novšiu literatúru českú zná. Nezbýva teda týmto šľachetným mužom inšie, ako aby celkom tie nádeje na tú prostrednú cestu českej slo-

[111] Vincenc Pavel Žák český jazykozpytec, súdruh Trnku; podobný náhľad mal v ohľade reformovania českej reči, jako T. Poneváč pôsobili na Morave a zvlášte moravské nárečia (a okrem toho i slovenské) chceli uplatňovať v českej spisbe, H. ich menuje Moravanmi, ačkoľvek boli rodení Češi.

[112] Pavel Jozeffy (1775—1848) ev. superintendent.

venčiny a slovenskej češtiny opustili, nimi sa neklamali a nemámili, ale chtiac život slovenského kmena živejší a skutočnejší už raz celou chuťou, bez ohľadov zemských a obalou marných aj čistej, krásnej sa prichytili slovenčiny.

Toľko o P. Palackého dôvodoch a jeho spôsobe písania proti slovenčine.

Jozef Jungmann. Tohoto pána pojednanie: „O různění českého spisovného jazyka“ vyšlo roku 1832, teda pred 14-mi rokmi v časopise Českého Museum; a teraz nepridal tento veterán statočný, tento ošedivelý v bojoch literárnych genius ničového nič. Pojednanie toto neideme súdiť, lebo vyznať musíme, že ho ako plod tých časov medzi najlepšie tohoto obsahu práce položiť sme povinní: že ale proti nám nič nedokazuje, vidno z toho, že aj on Slovákov len ako takých považuje, ktorí nemajúc kmenového rázu povinní sú za príkladom Tranovského, Čerňanského[113], Doležala[114], Hruškoviča, Se-

[113] Samuel Čerňanský (1759—1809) slov. ev. duchovný „česko-slovenský“ spisovateľ.

[114] Pavel Doležal (1700—1778) slov. ev. duchovný, napísal gramatiku českú a vydal porekadlá „česko-slovenské“.

miana[115], po česky písať a ľutuje, že to neurobil Bernolák a jeho nasledovníci a keby bol P. Jungmann teraz poznamenanie pridal, bol by dôsledne smútiť musel nad tým, že aj my sme sa blíž k Slovákom ako ku Čechom pritúlili. Vieme s istotou ale, že by ani na viac jeho odpor nebol vystúpil. Píše tento slávny spisovateľ o Bernolákovi veľmi pekne, menovite na str. 61: „Odstup to od nás, abychom nejnovější snahu o jazyk a literatúru slovenskau *dobré*[116] paměti Bernoláka a ve šlepěje jeho nastupujících výborných mužův haněti měli; my raději upřímně z toho se těšíme, že u jednověrných bratrů našich v Slovensku, v tom slovútném prvního křesťanstva sídle, odkudž ono své paprsky i na českau zemi prostí-

[115] Michal Semian (1741—1810) slov. ev. duchovný; písal náboženské spevy v bibličtine. Semiana a Čerňanského charakterisuje Škultéty na str. 115—116. uvádzaného diela jeho nasledovne: „Známejší spisovateľ česko-slovenský bol Samuel Cerňanský a čo ho zaujímalo? Príhody dobrodruha Morica Beňovského. Od Čerňanského niečo starší Michal Semian bol umný človek i dobrý Slovák a spísal Historiu kráľov uhorských (1786) a preložil maďarský román *Kartigam* (1790). To mohlo byť kultúrnym svázkom a jednotou Slovákov s Čechmi?!“

[116] Kurzíva od H.

ralo, konečně jednau láska k národnímu jazyku a literatúře domácí se probudila; divíme se rekovné mysli, stálosti a vytrvání jednoho muže, kterýž u svých krajanů v nepříznivých okolnostech sám literatúru zbudil a jí obšírným a na ten čas velmi dokonalým slovníkem obdaroval; s podivením hledíme na toho muže[117], který snad první ve své vlasti o vyšší básnictví se pokusiti směl, a hned Horacovu lyru v původních odách uchopil, hned za Virgilem, Ovidem i Homerem chvalně pokračoval, a pustiv se sám o svém vesle na epické moře nového zlatého rauna, Svatoplukiady[118] šťastně doploval; ctíme v pravdě ony muže, kteří velikomyslnau podporau nové té literatury stali se dobrodinci nesmrtelnými svého národu, jichž péči i písmo svaté slovensky mluvící krajané jejich dlužni jsau. Všecka ta jejich *přičiněním* vydaná i *budaucně vydávaná* díla jsau obohacování literatury a nový zdroj čili pramen pro skaumatele slovenského jazyka, *z něhož obzvláštně my*

[117] Jungmann cieli na básnika-velikáša, Jána Hollého.

[118] Víťazná pieseň „Svatopluk" od Hollého, ktorú začal písať r. 1827 a dokončil 1833-ho.

Čechové[119], co najbližšího nám, hojně čerpati můžeme“.

Keď sa toto postaví k boku Kollárovým šprihaninám, zatracovaniam a ohovárkam, teda sa obrazy dva ukážu, z ktorých jeden viacej druhý vysvetlovat bude. Ale Jungmann je aj jediný nielen u Čechov, lež aj v celých tých Hlasoch, ktorý takto spravodlivo o Bernolákovi píše. Tento genius vyvolený český učí svojím príkladom najlepšie, ako sa to má v dôležitosťach národno-literárnych bojovať; kieže ho len tí sami nasledovali, čo ho chceli mať medzi sebou v ich špatnom boji proti nám! Že P. Jungmann už v tých časoch, v ktorých najviac boly mysli pohnuté v Čechách a u slovenských evanjelikov nad novým pohnutím Bernolákovým, takto vedel a chcel oceniť vôľu slovenského genia sa zjavujúcu: najde aj on u bratského kmena nášho odmenu, česť, oslávenie spravodlivo zaslúžené!

Ver nám *Ty* tichý genius kmena českého, že ako si Ty kmena svojho túžby a vzdychy vyslovoval, proti nepriateľom domácim a vonkovským bránil a chránil neznajúc medzí a hraníc inších, ako tie, ktoré ti do-

[119] Kurzívy od H.

brobyt a šťastie kmena českého kládly: tak aj náš kmen hľadá teraz mužov svojich, ktorí by mu pomáhali vydať zo seba to, čo v ňom k večnosti je ustanovené. My si neosobujeme síce toto, ale sa predsa máme za verných synov Slovenska, ktorí pripravujú cestu budúcemu Jungmannovi slovenskému! Uver aspoň *Ty Šedivec počestný*, že sa kmen náš nikdaj nevyvinoval dľa toho, jako jednotlivci mu narádzali, ale on si sám tvoril geniov, sám vydával hlasy o sebe dľa toho, ako jeho vnútorné žitie a určenie, vnútorná potreba vyhľadávala. Ostatné dopovie — skorá budúcnosť, ktorej, ak by nebolo popriato nebom vidieť očiam Tvojim nestorským, daj aspoň *Tvoje*[120] otcovské požehnanie!

Na koniec, nie ako odpoveď na článok P. Jungmannov, ale na pospol, o nedostatku stanoviska toho, na akom stála a stojí tá škola čechoslovenská, musíme pripojiť krátko poznamenanie.

Nedostatok toho pochopovania je najhlavnejší ten, že sa v ňom kmenu slovenskému odopiera genius, život samostatný, vyvinovanie sa jeho dôležitosti osobné, od príbehov českého kmená odchodné. Aj my sami,

[120] Kurzívy od H.

to jest evanjelícko-slovenskí spisovatelia a vlastenci sme sa len v tých neurčitých pochopách točili, že kmen slovenský musí v literatúre byť českou literatúrou určený a prečo? preto, že už aj Benedikti, Hruškovič, Bel a t. ď. písali po česky. Ale toto bol taký hotový pochop, ako v Nemecku strany filosofie, že ona nemôže prísť k poznaniu pravdy. Lebo že prv písali evanjelíci po česky, príčina bola, že život ich náboženský z Čiech dostával potravu, ztadiaľ išly nové myšlienky, nový svet duchovný! Ale my sa pýtame teraz evanjelíkov, čo oni za pomoc pre svoj cirkevno-náboženský život dostávajú z Čiech a českého spisovania? — A potom, literatúra jedného kmena nesmie byť založená na interesu jednej a to hrozne menšej čiastky jednostrannom, ale na vnútornej potrebe všetkých života interesov *celého*[121] kmena! Lež o týchto veciach sa i tak obšírnejšie vyslovíme ta dolu nižej.

Pavel Jozef Šafárik. Nikdaj som nič nečítal sklúčenejším, žalostnejším, ale spolu aj zapálenejším srdcom napísaného, jako je článok tohoto krajana nášho napísaný. Každý riadok nám svedoctvo vydáva o šľa-

[121] Kurz. od H.

chetnom a veľkom srdci P. Šafárika; tam je zápal, tam nadýchnutie láskavé, tam pohľad prenikavý do neba slávy bez zatracovania, bez kalnej nenávisti, bez vražedlného zazierania a potupenia. „No, reku, myslel som si zhliadnúc Hlasy, či len náš Šafárik je medzi *nimi*? A vidiac *Ho*[122] tam, zarmútil som sa nad vecou našou, ale skoro mi rozpomienky na stav života tohoto zemského ochladily horúčosť žialov! No už, myslel som si po prečítaní Hlasov, keď ste len tak chceli mať toho nášho slávneho krajana na čele svojom proti nám, máte ho, ale ho máte aspoň nepoškvrneného, bez bakov kalužitých, osobných nárokov a náruživosti. Máte medzi sebou tohoto čistého anjela, Vy vražedlníci nášho mladého kmena, nášho mladého srdca, nášho tamtomu obetovaného života! Veď tej radosti zlej predsa nemáte, žeby, dajúc sa medzi Vás, Vám sa rovným bol urobil, v nadávaní, v divokom thersítskom posmievaní, v hnusnom nás upodozrievaní, v bohaprázdnom staroотcovskej našej reči pošliapavaní. Zato si ani len z ďaleka myslieť nemôžete, žeby váš cieľ svätý bol, zato, že Šafárik medzi Vami je, menovite Vy z krčiem a kútov svojho literárneho

[122] Kurz. od H. Dolu nižšie *thersítskom* = bezočivom.

životа za jeho chrbtom na nás strely nenávisti divokej sypajúci!

My Vám o vzťahu vašom k jednému Šafárikovi, Jungmannovi, Jozefimu len to povieme, čo Goethe dakde o znamenitých mužoch povedal: „Es ist was schreckliches um einen vorzüglichen Mann, auf den sich die Dummen (und Bosshaften) was zu Gute thun!“[123]

S dôvodami tohoto muža sa obraciať je rozkoš, ačkolvek sú ony a celá ich dialektika tak silno a presvedčujúce vystavené, že stáť proti nim a udržať sa na zvolenej podstati veľmi je práca krušná a veľkú spružnosť požadujúca: my teda s úplným uznaním ťažkosti položenia nášho proti P. Šafárikovi, ale aj s celým povedomím spravedlnosti svojho princípu pristupujeme k rozobraniu článku pripomenutého už slávneho nášho krajana.

Cieľ, aký P. Šafárik pri spisovaní článku svojho mal, nie je inší, ako „pauze a jediné ten, abych přesvědčení své v této národní záležitosti, dle *žádosti*[124] od Slavného Sboru Musejního na mne vzložené, v čiré upřim-

[123] „Je to hrozné, jestli práve sprostým (a zlomyseľným) ľuďom príde vhod jeden vynikajúci muž“.

[124] Kurz. od H.

nosti a bez obalu před světem osvědčil, k dostiučinění oné částce našeho obecenstva, kteréž na jeho poznání něco záleží!“ Tuším že Češi do podozrenia vzali tohoto úprimného slovenského vedomca, ako by on potajomno nás bol podopieral, alebo práve sám pôvodcom nášho snaženia býval. Nuž ale sa aj tej veľkomyselnej, tej duchoslobodnej čiastke ozaj po slovensky osvedčil!

Že sa ale P. Šafárik ako sám vyznáva, do našich dôvodov nepustil, keď mu ani o to neide, ako zas sám hovorí, aby nás od nášho „předsevzetí odražil a ku přijetí jeho smýšlení naklonil“: zato nepríde nám ani s týmto mužom cti a slávy sa dohadovať. On sa odvoláva na druhých, ako na Jungmanna, Palackého, Kollára; medzitým článok jeho, bár je nie podšitý ani Palackého diplomatičnosťou a zalíčenou hrozbou, ani Kollárovou búrlivou a náruživou, všetko len stroskotať chtiacou hrúzo-poesiou, predsa viac má moci presvedčujúcej ako všetky ostatné. Zápal tu dýchajúci, kto mu rozumie, podáva jasný dôvod toho, že aj starý system môže zápal vo šľachetnom srdci vzkriesiť; lež kto vie, čo je zápal, ten sa diviť nebude nám, ktorí za novší system bojujeme, že so zápalom naše veci konáme, ba ja ani neviem,

kde sa nám bere ešte tá skrovnosť, miernosť, usadlosť, s akou proti nápadom českým sa bránime. Zápal P. Šafárikov uznávame a za zápal čistý, svätý ho máme, len ale s tým rozdielom, že je to zápal za sústavu tú, ktorú my vo vsťahu na slovenský kmen za mrtvú vyhlasujeme, t. j. už za takú máme, ktorá nie je vstave novšie pokolenie slovenské k zápalu vzbudiť a vzkriesiť a v ňom udržať. A že je toto pravda, — „Hlasové“ nám k tejto zkúsenosti dopomohly; lebo že kniha táto u daktorých z pôvodcov babský strach, u chladných neutrálnosť a u všetkých živejších zapálené rozhorlenie proti faktorovi týchto intrík spôsobila, vie každý z nás. Nič tu teda ani jednoho Šafárika zápal čistý vykonať nebol vstave; veky naše idú — a zápal jeho, už to povedať musíme z ohľadu slovenského pohnutia, je zápal za vyžitú sústavu. Keď sme my počínali prebúdzať, bol by nás takou rečou, akú P. Šafárik teraz vedie, do mora povháňal; teraz už iba obdivovania svojho ducha, zápalu srdca a rozumu na pospol za ten článok obsahuje, ale zápalu činojavného vzkriesiť nevládze. Zápal ide z podania a z tej národom hýbajúcej moci predživotnej, ktorá sa na vrch k životu prediera; kde sa prediera

— tam na tom mieste spaluje, tam zápal panuje, ztadiaľ sa po duchoch rozširuje. Čo to len bola za dôvera, na príklad ktorú mladé pokolenie do Kollára malo, pokým on túžby kmena vlastné, pôvodné, časové vyslovoval! Zaostal on za pokrokom genia slovenského — pozrite teraz na Slovensko! — Zápal neide z rozumového ľudí tých, čo zaostali za pokrokmi celku, vypočtovania a vyradovania!

My sme ale vyndúc zo škôl nevedeli vlastne čo robiť s tým zápalom čechoslovenským; kde sa čo robiť dalo, to bolo iba slovenské slovenských dôležitostí sa dotýkanie. Na čele sme nosili čechoslovenstvo a v živote bolo čisté Slovenstvo; až ked pre toto prišly búrky na nás a my sme k čechoslovanskej národnosti čiahali o pomoc, videli sme, že v tej sústave nieto pre nás pomoci. Písať a len zase písať a napísané v Čechách predávať, to sme už videli ako pedantické a že ani nám chytrej pomoci proti útokom náhlym nedá, ani našu národnosť na budúce čase nepoistí. sme bár síce trochu neskoro, ale predsa nie celkom pozde poznali. Tu slávil kmen slovenský svoje obrátenie, lebo kto len brošúry od r. 1841. vyšlé čítal, vidí, že v nich nič nieto o čecho-

slovanstve, ale všetko z uhorsko-slovenského stanoviska brané a uvažované. Skutočnosť nám bola všetko. Už nás ani tak neamalgamisovalo prišlé z pošty číslo „Kvetov“[125], ako prv, lebo hocpriam sa tam aj slávily triumfy o pokrokách Československa, naša myseľ predsa len z malej toho útechy dochádzala, vidiac, že nám to nič nepomáha a naše biedy vždy väčšmi a väčšmi sa množia. Čím všetkým len to presvedčenie v nás dozieralo, že *sa kmen náš nesmie na tie poetické frásy o veľkom Čechoslovanstve spoliehať a na to spojenie Slovákov s Čechmi nič staväť, ale že sa musí sám a sám o svoju silu opreť, sám a sám svoje šťastie brániť, svoje práva vydobývať.* Česky sa písalo síce v duchu slovenskom, ale že v Uhrách ešte veľmi platí to: forma dat esse rei[126], ostatní Slováci, ktorým čeština len reč liturgie evanjelíckej a tak representant jednostranný len cirkevného, menšej stránky slovenskej, života sa byt zdala: odpor urobený nezachvátil celé Slovensko do ohňa bojov a odporov. Od času ale prednesenia *Jeho Jasnosti Kráľovskej* našich ťažôb a ža-

[125] V Prahe vychádzajúci český časopis.

[126] Forma dáva veciam podstatu.

lôb[127], prudkým krokom sa kráčalo k dokonalejšiemu si zriadeniu vecí pospolitých, domácich, slovenských. Tu sa to púho české literátorstvo, ktoré bolo posledný cieľ náš, zmenilo v pochop o veľa rozdielnejší, v pochop ohliadania sa na človeka slovenského, slovenských určiteľností a zvláštností usilovno hľadanie, hlasov ľudu, šlechty a všetkých tých slovenských ľudí, na ktorých sme sa pri češtine neohliadali očúvanie, všetkého slovenského si všímanie a rozvažovanie, na všetky strany sa ohliadanie a mužov našich z chaos úradov a sociálnych rozdielov vyhrabovanie. Následkom tohoto najšli sme tam Platthych, tu Čaplovičovcov, tam Lehockých, Košútov, Zátureckých, Klementissov, tu Sentivánich, Jušthov, Šturmov, Révayich ktorí všetci hneď s pismi a rečmi, hneď múdrymí radami a napomáhaním literatúry činní boli za dobrobyt a šťastie uhorsko-slovenského biedneho ľudu. Lež s týmto hľadaním človeka slovenského v jeho skutočnom živote najšli sme ho celého, najšli sme ho nie len s jeho nedostatkami, ale

127 Slovenská deputácia pod vedením Jozeffyho podala prosbopis kráľovi roku 1842. Vybavenie žiadostí súrili neskoršie roku 1844 i Hurban a Pauliny.

aj s jeho peknou, krásnou, zvučnou, hybkou a bohatou rečou domácou.

V tesknostiach, biedach, ranách, prenasledovaní, o úrady pripravovať nás usilovaní, po Conventách honení, v journalistike upodozrievaní a otrepávaní, v potupe a posmechu, v úštipkoch a bití — chytili sme sa takto od sveta a kmenov blízkych i ďalekých opustení, chytili sme sa samých nás, kmena svojho a jeho dobrých geniov! Tu potom nasledovalo to hýbanie sa literárno-praktické, spisovateľsko-sociálne, ako som ho vyšej pri článku P. Palackého v krátkosti nadriekol. A keby sme my sami v tom neboli, mohli by sme dlhý článok písať o pokrokách národnosti našej od r. 1844-ho[128]. to ale nám žiadon neodoprie, že od toho času čo sme počali slovensky písať a viacej o kmen svoj vlastný sa starať o veľa skutočnejší, vecnatejší, miestno-výdatnejší bol zápal na Slovensku, ako kým sme viacej len theoriou Čechoslovanstva sa tešili. Týmto sme sa chceli predkom pred Vami, Sláva a Česť naša slovenská vyjadriť a vysloviť, tak len bez vsťahovania povedaného na váš článok, ako Vy ste otvorili srdce

[128] Počiatočný rok v úplnom odlúčení sa slovenskej spisby od českej.

svoje pred nami v článku svojom. Verte, že sme si to vyňali z najživejšej rozpomienky a samú tú našu skutočnosť národno-slovenskú, v ktorej už naše mladé srdcia krvácaly naše mladé čelá sa potily. Pravda, že sa na to môžete spýtať a či pri tom všetkom neboli tí starí? Azda že aj pri všetkom mnohí z tých, čo nás teraz preklínajú, *nie,* týmto ale nechcem na tú otázku vašu povedať že nie! Pán Boh zachovaj, aby sme zapierali zásluhy, ale že oni sami pri tom neboli a že aj my mladí máme pri celom tom novšom hýbaní účasť, to nám zas oni odoprieť nebudú môcť. Ale či oni prestávali byť, nielen vtedy, keď sa tieto terajšie živly varily, ale či oni prestávajú aj teraz, keď kmen slovenský v novej činnosti, ktorá sa nerobí v ich sústave — či hovorím prestávajú oni teraz byť Slovákmi a kmenu vlastnému slúžiť zaviazaní jeho synovia? Spolu sme boli pri tých prácach, ale samé dielo novšieho nášho povedomia a diela nebol plod čechoslovanského ale slovenského povedomia. Práve ako naša repraesentacia nebola plod cirkevno-liturgickej reči a tých foriem, v akých sa náš cirkevný život pohybuje, ale bolo dačo takého, nad čím sa skrčení pedantíkovia striasali a brkali, tak

aj vystúpenie so slovenčinou a novým slovenským životom až k vesanii[129] daktorých pohybuje. Toto my vidíme a o tomto všetkom vieme tak, ako sme o tomto prvej vedeli a predsa sme ani vtedy ani len na chvíľu o svojej veci dobrom výpadku nepochybovali, ani teraz vo víťazstve slovenčiny na Slovensku ani na hodinku veriť neprestávame.

Vy, slovutný krajan náš a Česť naša už z rečeného snadno vyrozumiete, že u nás teraz neide tak o literatúru a preslavenie sa v nej jednotlivcov, ako viac o život obecný, zjavný, pospolitý, na strany a fractie neuviazaný celého kmena slovenského; a toto prosíme vždy pred očima zadržať, ak len komu na tom záleží, aby sa čistej pravdy domakal a veci tak, ako ony v skutku sú, videl. Z tohoto ohľadu teda to vaše nás z „libovolného s literaturau českau nakládání“ obvinovanie nie je ad hominem[130], lebo my už raz k interessom čisto-slovenským prehliadajúc, nemôžeme mať na očiach českú literatúru, ktorou my už nemôžeme viac

129 K šialenosti.

130 T. j. nepoťahuje sa na istého človeka.

k slovenskému ľudu hovoriť, ale teda najväčšmi len o to stáť musíme, aby sa v kmene našom duchovné povedomie vzkriesilo, občianske jeho stanie od neho pochopilo a vôľa a obetovavosť za veci pospolité, národné rozmohla a rozšírila, *k čomu všetkému nás ani tristoročné české spisovanie, ani theoria novšej čechoslovenskej národnosti pripraviť nemohla.* Na bok teda s tou slávou europejskou českého spisovateľstva, akou nás už dosť biedni ľudia pomýliť sa usilujú, preč s tými starými theoriami — stvorenými pred stvorením sa povedomia čistorýdzo-slovenského a lapme sa života, zvoľme si reč, ktorá bude zo srdca aj ducha slovenského vyňatá a dosť spôsobná k udržaniu tých pokladov, aké na nej a s ňou Slovákom ponesieme, dosť rezká, aby sme ňou kmen náš k vôli dobrej a skutkom veľkým prebudiť mohli. *Vy to slovutný krajane a Pane dobre viete, čo nám národne pomohlo to 300 ročné české písanie, preč teda ešte raz pred Vami voláme: preč s tým zbožňovaním literatúry*[131] *a hurrah, hurrah! za život kmena slovenského.*

Týmto my nezavrhujeme spisy, ba ani literatúru českú; ale chceme len, aby kmen náš sám tak sa povýšil, aby bol aj on hod-

[131] T. j. českej.

ným kmenom na lipe slovanskej, hodným národom medzi národami uhorskými; čím sa ale nestal, pokým sa jeho lepšie sily do mora či cudzích národov, či cudzích kmenov vylievaly; zato na tom pracujeme, aby jeho lepšie hlavy písaly jemu vlastnou, srozumiteľnou rečou. *Od vás vieme, že sme my kmen zvláštny, svoje nárečie od českého odchodné majúci, lebo Ste nám dosť zreteľno nie len vo vašej Historii reči a literatúry slovanskej*[132], *ale aj v Národopise*[133] *svojom o tom písali; z vlastnej zkúsenosti a samostatného zpytovania vieme ale, že sme aj charakterom a duchovnou mysli aj srdca povahou, osudmi, historiou, politickým staním od Čecho-Moravanov odchodní*[134]. Vy

[132] „Es wäre zu wünschen, dass ... mit der Zeit eine, alle billige Forderungen aufgeklärter Nationalen befriedigende, slowakische Schriftsprache hervorgehen möchte, ...“ to jest: „žiaducné by bolo, aby ... časom výnsť mohla všetky slušné žiadosti učených národností uspokojujúca, slovenská spisovná reč, ...“ takto písal Šafárik ešte r. 1826. v diele svojom, hore spomenutom, „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Ofen, 1826. str. 389.

[133] Vidz pozn. [22].

[134] S vlastnými, predošlými jeho tvrdeniami podvráti tu H. Šafárika. Základná idea, na ktorej je vybudovaná celá úvaha, čili celé politické hnutie slovenské.

síce chcete teraz v článku svojom dokázať, že česká reč nie je Slovákovi tak veľmi nesrozumiteľná a užívate k tomu toho dôvodu, že si český obecný ľud so slovenským dobre rozumie v shovôrke každodennej. Na to Vám prisviedčame tým viac, že Slovák sa aj s Horvatom dobre rozumie, lež dovoľte Si jednu otázku predložiť! Čo by prirodzený Čech na naše slovenské národnie noviny povedal a ako by ich reč rozumel? Ja myslím, že práve to, čo prirodzený Slovák na češtinu a aj tak by ju rozumel! K tamtomu dôvodu ale dodávate ešte, že bár síce české spisovné nárečie je nárečie pražské, predsa že na jeho vzdelávaní Moravania a Slováci pracovali, čím nás chcete presvedčiť, že česká spisovná reč je aj naša vlastnosť. Veď je to pravda, že ju aj Slováci daktorí vzdelávali, začo sa teraz Češi nie veľmi po bratsky odsluhujú, predsa ale nie je ona zato ich kmena rečou a najmä teraz, kde Slovenstvo sa mocne dvíha a po inšom cieľu ako len po naučení sa českej reči túži, celkom ku krokom kmena nášho neprimeraná. Reč táto u jednej menšej čiastky Slovákov tak už zkostnatela, že bez toho, aby bola do života prešla, len domácu potupovať pomáhala; ako dakedy latinčina naša kuchyň-

ská vyššej bola cenená, lež novšie a lež samé materinské jazyky a reči. Mohol by bol na Slovensku dakto nebeské učenosti a věčné pravdy jazykom archanjela zvestovať, ak len *čo* na miesto *co* povedal, už hocaký hlupák vidal o ňom súd, že po sproste káže! Až do smiechu sa tá česká reč od slovenských evanjelíkov prekrúcala:[135] a aj význám, že sa ja celkom nechcem spoľahnúť na takú reč, ktorá v mienke obecnej za takú sa má, v ktorej hovoriť znamená vzdelaným byť, lebo to má špatné následky. Slováci, keď sa chcú vzdelať, musia najprv svoju reč mať vzdelanú, lebo so vzdelanou češtinou sa len vždy v tej mienke budú potulovať, že sú aj oni vzdelaní a to už len aj *Vy* viete, čo za ovocie kmenu nášmu donieslа tá vzdelanosť na Slovensku českej reči! Nadula ľud aj spisovateľov — a nevedela stvoriť ani len obecnej mienky v celom Slovensku — od 300 rokov!!!

Že česká reč neprenikla do života ani len

[135] Je to nadmier zaujímavé, ako napáda H. v celej úvahe vôbec evanjelických farárov pre pridŕžanie sa českej reči. Je to tým pozoruhodnejšie, že sám H. bol evanjelickým duchovným. Toto jeho stanovisko je svedectvom toho, že v prvom rade bol oduševneným národovcom a objektívne posudzoval skutočný stav vecí.

u evanjelíkov, svedoctvom nám je tá okolnosť, že veľmi málo je samých kňazov, ktorí by znali pravopis český; čože poviem o inších stavoch a riadoch netheologických! A mimo toho ostáva nám vyše pol druha milliona ľudu slovenského k náboženstvu katolíckemu sa priznávajúceho, ktorí českej reči naprosto neznajú, ktorí teda na tom spojení tak rečenom čechoslovanskom žiadnej účasti nemali a zato ani ako synovia jedného s nami kmena k tomu, čo sme my pre potreby cirkevno-duchovné robili, zaviazaní, ani zaväzovaní byť nemohli a nemôžu. A jak mal kmen náš už raz z tej katechizmovej a postillovej literatúry na slobodnejšie úslunie vzdelanosti a slobody duchovnej výnsť, musel sa dačoho takého lapiť, čo v ňom spôsobnejšieho bolo k životu. Zato musia aj evanjelickí Slováci odhodiť tú planú pýchu a jalovú hrdosť na vzdelanú reč českú a tú otázku si predložiť: či sú oni vzdelaní k životu, či oni pre česť slovenskonárodnú dačo vykonali, či ukázali vôľu a skutky také, ktoré by o osvietenosti ich ducha svedoctvo dávaly? Pri tejto otázke — budú museť zastať a vydať si to svedoctvo, že naozaj málo je v celej tej pýche zrna, z ktorého by mohol žiť kmen slovenský. Že daktorí Slováci

vzdelávali češtinu, to je veľmi slabý dôvod proti nám, ktorí chceme, aby celý kmen vzdelal svoje domáce nárečie.

Teraz nám síce kmenovitosť a nárečie razom všetci odopierate, práve tak, ako ste nám ho až do časov našého novšieho sa pohybovania všetci do jedného uznávali oceňovali, určovali! To je veru žalostné, keď *takí mužovia, ako Kollár hneď slovenské nárečie z logického a aesthetického ohľadu za dokonalejšie uznávajú*[136] *a hneď zas to isté za sviniarčinu a drotárčinu vyhlasujú! Vy sám do odporu prichádzate vo Vašom hlase s tým, čo Ste v národopise na str. 95—100 o slovenčine pohovoril.* My ale mimo toho všetkého, čo ste Vy a Pán Kollár vo slovenčine charakteristického našli, nachádzame aj inšie odchodnosti od českého nárečia! *V slovenčine našej veje inší duch, ako v češtine, čoho svedectvom sú tie mnohé výrazy, slová, príslovia, úhyby filologicko-leksikálno-grammaticko-syntakticko-jazykové odchodné od českých, hneď máme tisíce slov, ktorých čeština nemá, samú abecedu mno-*

[136] V „Cestopise“ str. 211. Viď pozn. 215. — Kollár napísal článok r. 1821. i v pražskom *Kroku* „Myšlénky o libozvučnosti řeči vůbec, obzvláště československé“, v ktorom ukazuje na prednosti slovenskej reči oproti českej.

hými charaktermi rozhojnenejšiu, význam tých slov práve českému odporný, samé hlasy, mnoho spoluhlások, inšie, ako Češi, delíme sa v samom vyslovovaní, v prízvuku aj akcentuacií, skloňovanie, časovanie, slovies menenie aj spájanie u nás je o veľa určitejšie ako u Cechov. Ale kto by všetko to vyradovať stihol, čím sa my v nárečí svojom podstatno od českého nárečia delíme; delíme sa práve tak v nárečí, ako rázu kmenovskom od Čechov[137]. O tom ale len ďalej nižšie budeme obšírnejšie hovoriť.

My sa historiou a minulosťou za svoje počínanie preukazovať neideme, ako ani nemôžeme, ako ale ani nechceme; ostatne historiu českého spisovania na Slovensku tiež známe aspoň tak, ako všetci tí, čo nám 300 rokov spomínajú a tým nás akoby napraviť chcú. To veľmi málo myslíte o nás, keď sa domnievate, že my o všetkom tom, ako od Silvána[138] a Benediktiho až po Palkoviča

[137] Jedna z najklassickejších čiastok úvahy. Mnohoráz sa cituje.

[138] Ján Silván, (spoľahlivé dáta dosiaľ o ňom nemáme), žil v XVI-om století, akiste bol evanjelickým duchovným slovenského pôvodu. Väčšiu časť života svojho strávil v Čechách na dvore Lobkowitzovcov; písal piesne najmä nábožensk[é] v biblickom slohu, ale hojne slovenčiacim spôsobom. Menuje sa aj „Pannonius".

evanjelickí Slováci česky písali, nevieme; vieme o tom dobre a práve zato, že sme sa až veľmi dobre nakukli do tých vekov, poznali sme, že to bolo dačo obmedzeného, ak vtedy dostatočné, teda istotno nie viac teraz pre život kmena slovenského. Už sme povedali a toho sa dosť ani naopakovať nemôžeme, že česky písala a čítala len jedna najmenšia čiastočka slovenského kmena, aj to všetko len v interesu veľmi obmedzenom, strannom, cirkevno-náboženskom a aj tu len práve jednobočnom modlitebno-kázňovom. Lebo politická strana cirkve si prisluhovala vo svojich dôležitosťach latinčinou, keď teda život kmena nášho v jeho zvláštnosťach vezmeme hore, ani stá čiastka nepripadne z neho češtine; a teraz nám len všetci na očiach držíte to domnelé spojenie Slovákov s Čechmi! Ja to spojenie literárno vystavujem v článku „Slovensko a jeho literárni život“, z ktorého (ako si trúfam) sa dokáže, že kmen náš svieži celkom nutno, potrebno a pravidelno na to prišiel, aby svoje vlastné nárečie za literárny nástroj k vzdelaniu a povýšeniu seba povýšil. Zato sa tam aj ten pochop *Váš*, ktorý na strane 72-ej o spojení Slovákov s Čechmi rozviňujete, vo svetle pochopovania nášho ukáže a súdu prítomno-

sti a budúcnosti predloží. Predkom to povedať sa nezdráhame, že to spojenie nebolo podstatné, kmenové, národné, že vždy bolo dačo inšieho stania kmena slovenského lingvistické, sociálno, politické, kmenové a tendencie literatúrne československej. Tieto boly vždy obmedzené na pole náboženské; pokým teda Slováci spali, nežijúc v ničom vyššom, najvyššie svoje žitie už iba v modlitbe a piesni ukazujúc: dotiaľ aj česká reč a literatúra bola u čiastky jednej v behu.

Lež nie len že toto literárno spojenie nemôže byť menovaním ako spojenie kmenové; ale i sám život kmena nášho celkom rozdielny je od českého. Vy síce chcete dokázať, že tá jednota domnelá medzi nami a Čechmi bola založená na „původní nejbližší pokrevnosti všech tří větví národu československého, na podstatné srovnalosti tělesné i duševné povahy jejich, na stejnosti jazyka, mravův a obyčejův, na sauhlasnosti snah a potřeb, na vzájemné všech výhodě, slovem na nutnosti a nevyhnutedlnosti věci samé".

Veľa Ste si to vzali na zodpovedanie a dokázanie; my obšírno na to odpovedať budeme až potom, keď sa Vy to dokonále potvrdiť a vyjasniť odhodláte. Tuná len daktoré

naše zkusy, v tejto časti nášho žitia zkúsené a poznané prednesieme. Literárno spojenie má mať aj inšiu cenu, ako len stvorenie dakoľko theologických spisovateľov, (ako to u nás bolo od 300 rokov), musí ono prenikať všetky žilky národa a menovito vyvádzať ducha národa na pole činnosti pospolitej! Čo nás tam po tom poklade Vami tak vysoko cenenom polpiata stoletnej literatúry českej, keď my v tom pomeru k celku len veľmi malú čiastku máme a aj tá nebola, nie je a ani tak skoro nebude uznaná, najmä ale, keď my pri všetkom tom bohatstve literárnom českom len predsa nahatí, porantaní, ošarpaní, nešťastní a mizerní, z národno-človečenského ohľadu zanedbaní ostávali sme, ostávame a aj búdúcne ostávali by sme, keby sme inšiu cestu neboli našli.

Politické ale spojenie kmena slovenského s českým tak málo trvalo, tak aj vtedy do detailu vsťahov sociálno-domácich a politicko-národných neprenikalo, k tomu tak veľkou pausou, pausou jedného tisícročia od nás vzdialené je, že na tejto spojenosti krátkotrvalej, neúplnej, neprevedenej a ďaleko od nášho veku vzdialenej sa naskrze žiaden dôvod za česky písania spôsob pre v nove vzkriesený kmen slovenský vystaviť,

aspoň iste udržať nedá. Toto — toto, hľa, je ideálna konštrukcia, toto je bez brania ohľadu na skutočné života vývinу a okolnosti theoretické sostavenie. Keď ale prejdeme historie kmenov týchto, presvedčíme sa, že ich osudy sú celkom inakšie, vyvinovanie sa ich ducha naskrze sebe protivné, ráz ich celkom odchodne od seba vytvorený, ich rozličné potreby, život sociálny aj politický veľmi od seba odchádzajúci. Češi žili ako samostatný národ cez dlhé stoletia, tým sa ich ráz celkom inak musel stvoriť ako Slovákov, ktorí po páde Veľko-Moravskom do riadu podrobeného ľudu klesli; v bojoch ale zas, aké s Germanstvom vybujnievajúcim český kmen viedol, musel ráz ten narušiť sa. Duch český hneď spyšnieval víťazstvami, hneď ochaboval vlivom premáhajúcich ho nepriateľov a takto žil on bez najmenšieho spojenia s kmenom slovenským. Či sa teda ráz, povaha, mravy, povedomie, reč a vzťahy jeho k svetu, Slovanstvu, kmenom inším nemusely celkom, ale *celkom*[139] a naskrze inak stvoriť, ako kmena slovenského, dlhé storoky bez pôvodnej, samorostlej činnosti v Tatrách spiaceho, potom ale v 15-om a 16-om století iba na náboženské pole s

[139] Kurz. od H.

Čechmi, i tam k tomu len v podriadenej úlohe vystupujúceho a aj to potom po Pázmánovom horlení na pár stotisíc duší o česko-lithurgickú literatúru sa starajúcich stopeného! Kdežé tu môže byť reč o takom spojení — o akom Vy Slovutný Krajane píšete? Ináč, celkom ináč vyzerá kmen český, keď sa mu len *bez prijatých hotových pochopov o jednakosti* dobre prizreme, jako kmen náš, keď ho v jeho celku a nie v tých pár spisovateľoch evanjelíckych považovať budeme. Slováci prijímali dobrodenie od Čechov, ako od kmena staršieho, vzdelanejšieho, historického, v pásme europejského života vpleteného, — tiež sa im aj odmieňali časom svojím; žeby ale tieto vzťahy k tomu boly bývaly určené, aby kmen slovenský svieži len k večnému maloletstvu a nedorostlosti odsúdily, o tom pre česť kmena nášho, také sily už ukázavšieho pochybovať môžeme. *Keď vstúpime do zvláštností kmenových, najdeme, že dom český a slovenský, cirkev česká a slovenská, umenia, vied, sociálneho a politického života sa rozvitie, vzťahy české a slovenské sú od seba rozdielne.* V Čechách kráľovia českí u Slovákov cudzí, tam aristokracia domáca s dynastiami hneď cudzími, hneď svojimi, v Slovensku

slovenská s maďarskou o vládu podelená, náboženstvo v Čechách katolícko v boji s tradíciami slovanskými, potom s husitizmom, Čechovia s Rímom vo válkach a rozbrojoch; u nás púho nasledovanie Čechov a Nemcov bez dôrazu a výrazu pôvodného; v Čechách ražný pád národnej strany, prekot a prevrat celkovitý a na rozvalinách cudzinstva sa vystavenie; u nás padanie z nenáhlo, kvackanie, odchody, úskoky, systematické proselitismy, až do marasmu prechádzanie, zato tamto cirkev a učenie náboženské národno-českej strany celkom sa zborilo a zostalo len v plazení sa pod formami víťaznými — až do terajška, u nás sa v jednotlivostiach zadržalo, pomaly a pomaly zákonmi sa ubezpečilo, bez nechania zárodku bojom veľkým, rozhodným. V Čechách sa skvela Praha s jej vysokými školami, kde bolo trenie národné, v Uhorsku bola bibliotheka učená Budínska[140] mrtvá, bez ostrenia sa živlov národných, v nej i slovenský kmen v bojoch náboženských pozapletaný bol so živlami politicko, vojansko, cudzo-národnými tam Nemcov, tu Sedmihradčanov, tam Turkov, Talianov a t. ď. Český kmen nemal len dve strany: svoju domácu,

[140] Cieli na dobu kráľa Mateja Spravodlivého.

vlastenskú a cudziu, nepriateľskú; zato aj tento má pád na Bielej Hore[141], tam ten kadejaké pacifikacie! Češi hrmeli aj keď ich vyháňali, Slováci plakali a nariekali; českých hrdinov povytínali a ich potomstvo poprelievali do iných foriem, našich len zohli a paralizovali. Teraz je domáci charakter Čecha viac zrazený, premožený, po oddychu ale sa inde vyrážajúci; u Slováka viac rovný, plastický, ohnivej pece k preskumovaniu ho potrebujúci. U Čechov zpomienky na veľké pády aj víťazstvá kriesia nové hnutie, ktoré pravda ťažké je, lebo minulosť má v sebe čosi aj omdlievajúceho a uspokojujúceho, bez hľadenia do neba budúcnosti; u Slovákov sa vzkriesiť musí vôľa ukázaním na cudzích plné tabule a vlastnú prázdnotu. Túto sme si ale neukazovali do teraz. Ztadiaľ to večné slovenské fantazírovanie, čo sú Češi, to sme my, česká literatúra je naša literatúra, my sme spojení s Čechmi a t. ď. Keď sa v novších časoch pýtali naši nepriatelia čo chceme s českou rečou v Uhorsku, kde sa nová, živá reč maďarská tak víťazno namiesto latinskej na trón vlády usádzať počína, teda sme odpovedali, že Češi sú naši bratia, že sme my s nimi spojení a t. ď.

[141] R. 1620.

Nato povstaly kriky o panslavizme a P. Gróf Zay zrovna vyháňal v liste svojom[142] P. Štúra, aby si vraj do dedičných rakúskych zemí cathedru slovanskú šiel hľadať. Nedržalo to naše horlenie čechoslovanské uderenie patriotismu uhorského: lebo to boly len theoria a nie skutočnosť a nie právo a zákonnost. Pýtali sme si na slovenské noviny privilegium a ono nám je dané[143] a tak nám právne naše uhorsko-slovenské praetensie iste snadnejšie budú naplňované, ako tam ideále o jednom národe čechoslovanskom,

Tamto mlkvo odvolávanie sa na Čechov a spojenie naše s nimi bola len taká pokrievka, pod ktorou sa učil kmen náš svoju hanbu zakrývať. My ju teraz roztlkáme a pýtame sa: Slováci! čo ste vy sami urobili? — Reč ste si zanedbali v ustavičnom sa chvastaní s češtinou, seba ste potupovali tam na cudzích ľudí a cudzie kmeny ukazujúc a o spojení s nimi hovoriac; v bojoch o svoje slabými a mlkvými, v pádoch neznámymi, v osudných hodinách neodhodlanými ste sa ukazovali. Slovom, spali ste. majúc iba jeden pekný sen, že ste to aj v

142 R. 1840.

143 R. 1845.

samej literatúre čo Češi a Češi to, čo Vy, pri ktorom sni ale krv vaša netiekla, kde česká sa prúdom valila, duch váš nežiaril, kde český bol od sveta obdivovaný, sila vaša sa nenapínala, kde česká sa lámala v druzgotu strašnom sama drúzgajúc moci nepriateľské! — Takto vravíme my k sebe a Vás, Páni Spisovatelia snov tých 300 ročných slovenských len o to jedno prosíme, nekolimbajte nás na novo do tých pekných snov, o ktorých sme my pre česť budúceho pokolenia slovenského pochybnosť nepodvrátitedlnú pozdvihli.

My sme radi, že kmen náš mal svojich synov, ktorí vtedy, keď on spal česky písali: tým sa prechováva činnosť národná k budúcim časom: aby sme sa ale aj teraz mali s tými plačlivcami a pochlebníkami spokojovať, to od nás nemôže svet žiadať. Prosíme Vás — nože sa len podívajte na toho slávneho Bela, čo to za plačlivosť, pochlebovačnosť, plazivosť a podlíživosť! A celá tá literatúra 300 ročného Slovákov po česky spisovania — nemá pre život budúcnosti veľkého interessu.

Neodsudzujeme teda české slovenských evanjelíkov spisovanie. majúc ho za jednu zvláštnu dobu vyvinovania sa literárneho

života Slovákov; ale práve zato nemôžeme ho uznať za non plus ultra![144] Čím bližšie ideme k 19-temu stoletiu, tým viac sa presvedčujeme, ako sa z litery a plaču vymáhajú Slováci lapajúc sa aj tých vyšších vrstiev slobodného bádania a žitia literárno-vedeckého. Veď sám Vy ste príklad, kam to až vykročil duch slovenský z tej koľaje nízkej, po akej sa vláčil za 300 rokov! Ale práve tu, kde sa duch náš s českou rečou vyhrabal aj výše, kam celý kmen slovenský prísť má, zjavila sa činnosť genia Tatier ta hlavne obrátená, aby začatá cesta Vami dorobená bola, aby kmen sám sa stal účastným pokladov jeho, pokladov umenia, vied, tužôb a snov vyšších jeho vyvolených synov. Verte nám, že veľká časť týchto spisovateľov od Matice vydaných Hlasov vaše spisy ani len dľa mena nezná a predsa títo ľudia chcú mať právo rozsudzovať kroky a pobehy jedného celého kmena; môžeme povedať teda, že kmen slovenský nemá toľký osoh z vašich trudov, diel a namáhaní ako inšie kmeny a cudzie národy. A či nemáme my nad tým plakať, že ten kmen, ktorý Vás za syna svojho má a ráta, najmenšie z pokladov ducha vášho prijal dobrodenie!

[144] Za najdokonalejšie.

Na toto nemysleli mnohí z vás, ale my predsa neprestávame chcieť, aby Slováci najprv Slovákom seba dávali neletiac prvej osvecovať Čechov, ako osvietili Slovákov! A toto, myslíme, nič je nie neprirodzeného! nič pedantického!! nič sedliacko-bačovsko-kočišského!!! — Ktoré síce poznamenanie nie Vám, ale tým, ktorí nás takto menovať ráčia, nech slúži k ich vysoko-vzdelaného „nos poma natamus“[145] upomenutiu!

Na str. 83 píšete: že ľud slovenský češtinou nebol zanedbaný, ale práve, že za odhodenie svojho nárečia domáceho hojnú odmenu dostal v mravnom, rozumnom a náboženskom vzdelaní, aké v češtine mu dané bolo! My neodsudzujeme minulosť, ani neideme do poľa s tým „keby“, n. p. keby sa bol kmen slovenský dávno slovenčiny ujal a t. ď. My len ukazujeme, že *tá jednota bola len čiastočná len jednej čiastke v interesu obmedzenom, totiž cirkevno-náboženskom akú-takú slúžbu donášajúca;* ďalej že v celom tomto spojení nebolo primeranej corelatie, ale voždy bolo iba pestúňstvo české a maloletstvo slovenské, znamenitosť a sláva Čechov, odvislosť a núdza milosti čakajúca Slovákov patrná; že z tohto spojenia

[145] T. j. ktorí oplývajú vo všetkom.

nikdaj nemohlo poísť vzájemné sa doplnenie, uznanie, mužské zápasenie o slávu, čestné revnenie síl a duchov, že teda slovenský kmen ako kmen v celom tom spojení len svoju škodu národnú niesť musel. Lež ale, že Slováci na vzdor svojmu položeniu núdznemu predsa tak bývali svieži, že samých Čechov v českom písaní spôsobe doháňali a predbiehali, že tak ďaleko českou rečou čiastku svojich krajanov osvecovať vedeli, to nielen že nemá slúžiť k odhodeniu tohoto kmenu k večnému maloletstvu, čiastkárstvu, trhaniam sebe samého, ale je nám dôvodom, že v kmene našom jesto sila, ktorá keď sa na samú seba opre, svojmu kmenu sa posvetí; zjednotí a v sebe zmocní, o veľa viac osohu donesie sebe samej aj svetu ako prv! A čožeby nie; keď prv menšia jedna čiastka Slovákov vedela s češtinou česť svojmu kmenu získať, tým viac to bude môcť celý kmen v sebe literárno zjednotený urobiť. Duch časov a potreby národné sa veľmi zmenily, tak čo bolo pred jedno 50 rokmi, ba čo bolo len toť pred pár čas... na pospol prijatého, to sa teraz ako ned... statočné ukazuje. *Kmen slovenský ako km... sa nikdaj nemôže naučiť česky pravopis... písať; nuž veď veľa máte aj v Hlasoch t...*

kých spisovateľov, čo vám päť riadkov svojich vlastných dopisov nevedia bez pätnásť chýb napísať, bár tak velmi za biblickú orthografiu bojujú. Kmena nášho okolnosti sú také, že za jedno duch jeho inde cieli, lež aby sa na ceste svojej českou grammatikou a slovníkmi zapodievať mohol, za druhé je to jemu aj ináč nepotrebné a neužitočné. Vy sami uznávate, že v novších časoch zo dňa na deň nesnadnejšie prichádzali Slováci k českej literatúre, len že predsa ani Vás tieto prekážky neurobily na dačo inšieho, ako len na prostriedky ideálne, ktorými sa im pomáhať malo pozorného a vravíte, že ani tie prekážky a nesnadnosti náš krok ospravedlniť nemôžu. Najprv síce sa osvedčiť musíme, že my ani nechceme nesnadnosťami svoje podujatie ospravedlňovať, lebo tých nesnadností je všade dosť a kto nimi sa dá odstraňovať, ten si môže len radšej zrovna za pec sadnúť; my bojujeme o vec svätú, pravú, potrebnú, slovenskému kmenu najužitočnejšiu — a boj tento nás ospravedlní. Abych ale aj ja o tom pred- ...ete dačo povedal, teda tu pár riadkov o ...m podávam.

Česká literatúra nemohla vyhoveť našim ...trebám z čiastky pre množsto pravopisu,

pre aké my ani časopisov, ani Museov, ani škôl, ani besied, ani divadiel sme nemali, z čiastky pre slohu tam neslovanskosť, tu podivnú novokutosť, pre vied cudzotu a z potrieb národa nevyrastlosť, pre veľkú nesnadnosť dostávania kníh z Čiech a pre ešte nesnadnejšie dodávanie slovenských do ich druhej vlasti — t. jest do Čiech a Moravy[146], pre nebranie ohľadu na potreby slovenského kmena a t. ď., a t. ď., a t. ď.!!! Lež ani tieto

[146] Dolu pripojí H. k tomu nasledovnú poznámku: „Kto chce vedieť, aká to nesnadnosť bola dodávať naše knihy do Čiech, ten nech si pomyslí, že spisovateľ každý musel škodovať na knihách svojich. Keď oddával kníhkupcovi knihy, musel draho fúru platiť; potom ale keď po veľa rokoch mu nepredané prišly zpátkom, musel zase od fúry na novo platiť; čo sa mu málo predalo, z toho bol veľký rabbat ztrhnutý a nad to, k vlastným peniazom iba ťažkou núdzou prichádzal. Keď teda si pomyslíme, že vlasť a publikum týchto knižiek bolo Česko, vidíme zaraz, do akého nebezpečenstva prichádzal pôvodca, ktorý si i sám — ako obyčajno — nakladateľ bol. Usnadniť si síce cestu mohol tak, keď kníhkupcovi oddal predaj celkom: ale v tomto páde musel 50 od 100 dať, t. j. deliť sa s kníhkupcom, každý *druhý* výtisk jemu rabbatom darovať primusený. — Pravda, že tam kadejaký Droppa, Dévan, Imrich Šulek o všetkom tomto nevedia zato, že sa s hocčím inším skôr, ako spisovateľstvom zanášali, ale my máme tejto zkúsenosti až po uší! Recensent". Kto bol Šulek, viď tam, kde je reč o jeho Hlase.

ťažkosti a nesnadnosti neboly by bývaly vstave kmen slovenský k založeniu svojej vlastnej literatúry pohnúť, keby v ňom samom nebol býval *chtiač* jeden, ktorý *chcel*[147] mocne, aby sa Slovensko k svojim potrebám samo priznalo a o vlastnom živote, vlastnou rečou svedectvo vydávalo. Vy síce navrhujete k odstráneniu tamtých ťažkostí isté prostriedky, tak že slabšiemu zraku sa zdať môže, akoby v skutku nimi sa bolo mohlo prekaziť toto prítomné, ražné, radikálno slovenského kmena liečenie a pri zachovaní biblickej reči, slovenský ľud na ceste starej bez škody duchovného rozvitia ďalej viesť a vzdelávať. Ale poshovejte mi trochu, poviem vám dačo aj na toto. Tie prostriedky boly už väčším dielom probované, lebo nielen evanjelíctvo slovenské a to za prvých vekov reformácie celo-uhorské, českú reč, čo len možno bolo, medzi sebou rozširovalo, k Čechom skrze vyšší stupeň náboženskej vzdelanosti týchto priťahované a na nich odkazované bolo, ale aj katolíci skrze Jezuítov k češtine vedení bývali a toto všetko vtedy sa dialo, keď česká reč na spôsob hocktorej inšej klassickej ustálená, vycibrená, jako zkostnatelá ostávala, tak že,

[147] Kurz. od H.

kto sa ju naučil raz, vedel ju aj po 10—20 rokoch! A predsa sa uvedenie jej do života kmena slovenského sprostredkovať a docieliť nemohlo. Čože poviete ale na terajšie okolnosti literárnej reči českej? Kde sa má tejto učiť kmen slovenský? A kedy sa má jej priúčať? V Hlasoch bojujete skoro všetci o biblický sloh, ale prosíme Vás, Vy, ktorí to žiadate, aby sme sa k bibličtine navrátili, povedzte nám, čo Vám budeme v tejto bibličtine písať? Bibliu? Tú máme; Postilly? aj tie máme! Modlitby? máme aj tie a píšu sa vždy ešte nové! Kalendáre? No veď máte taký biblicko-slovenský Palkovičov[148] a my radšej čítame Lichardovu Pokladnicu![149] Väčšia čiastka spisovateľov Hlasov žiadajúca len tak zrovna bibličtinu, prezradzuje len svoje hrubé zaostatie za pokrokmi slohu aj vzdelanosti jak českého tak slovenského kmena,

[148] „Kalendář větší a zvláštnejší, nový i starý", v Prešporku, redigovaný Palkovičom r. 1801—1848.

[149] „Domová Pokladňica". Kalendár na rok obyčajný 1847. Vydáva Daniel Lichard, v Skalici. Pokladnica vyšla už v slovenskej spisovnej reči. Daniel G. Lichard (1812—1882) bol evanj. duchovným, professorom a spisovateľom. Stvoril mnoho nových slov slovenských, jako na pr. rušeň, berla, broj a iných, ktoré sa čoskoro zakorenily, poneváč boly šťastne tvorované.

kto zná českú a slovenskú literatúru, ako sa ona od jedných 20 rokov rozvinula, teda vie, že prví, ktorí biblickému slohu väzy zlomili, boli ste Vy, Jungmann, Presl, Kollár, Palacký, Amerling,[150] slovom tí, ktorí otvorili kmenom našim širšiu bránu vied a vzdelanosti. Sám Vy nechcete v článku svojom do jednej categorie s Palkovičom zostúpiť, sám Vy nechcete národy slovanské len ustavične Komenským, Veleslavínom a Kralickými krmiť, ale žiadate, aby sme si svojim slovenským potrebám primeraný sloh stvorili. Lež povedzte nám, či by tu neboly potom večné hádky medzi nami a Čechmi, keby sme my svoje štúdia, svoje myšlienky a vedy svojim slohom zvláštnym, tak ako to v svojom spôsobe robili Jungmann, Presl, Marek,[151] Amerling a t. ď. vyjadrovali? A žeby sme to robiť museli, uznáte, ak náhle uveríte, že na príklad v jednej vede, t. j. filozofii so slohom P. Markovým sa uspokojiť nemôžeme.

Vy dobre viete, čo za lom a krik zrobili Češi po každé, akonáhle ktorý Slovák svo-

150 Biblickému slohu väzy zlomili, t. j. prestúpili k pražskému nárečiu. Karel Slavomil Amerling (1807—1884), český spisovateľ, filozóf a pädagog.

151 Antonín Marek (1785—1877) český spisovateľ, oduševnený spolupracovník Jungmanna.

jím spôsobom slovenským sa vyslovil, ako hocaký pisálček pražský našich mužských učených spisovateľov majstroval, nad nich sa cez plecia díval len zato, že na každé české erš a í, je a ííí privyknúť nemohol! Vie dobre aj sám Kollár, čo vytrpeť musel za slobodnejšie sa pohybovanie v reči,[152] známe dobre všetci, ako spisy slovenské len tak „na slovenské pero je to dosť“ posudzované boly. Že Slováci česky písali, napomáhala sa tým len spupnosť, pýcha, nadutosť a chvastúňstvo a to síce českých proti československým, týchto zas proti domácim slovenským spisovateľom. A tie hádky o sloh a reč boly by sa každým dňom množily najmä teraz, kde vo veľa veciach, pochopoch a zásadách my Slováci od českých spisovateľov sa delíme: poesia, filosofia, historia, Slovenstvo a inšie dôležitosti ducha litera-

[152] Kollár zprvopočiatku hojne slovenčil biblickú reč. To mu Češi nadmier zazlievali, na čo mnoho príkladov uvádza Škultéty v udanom diele na str. 101—102. Dialo sa toto asi medzi rokmi 1821—1836. Ešte i r. 1836. upomínal Jungmann Kollára nasledovne: „Příteli, já . . . mám do Vás tu stižnosť, že novotami svými jako zlý genius na veškeré spisovatelstvo působite. . . Tým kázaním, které jsem onehdy spatřil, stavěti počali jste chyneskou zeď medzi Čechy a Slováky. . .“

túry a života národného veľa razy tak odchodné majú medzi nami a Čechmi významy, žeby jedno nedorozumenie druhému len tak ruky bolo podávalo a hádkam nemalo koncakraja bývať. Ktože by tu bol chcel rozsudzovať? Prirodzeným behom tí, ktorí, ako živí svedkovia života tej reči, v ktorej by sme boli písali, k tejto prednosti právo mať sa od dávna už domnievali, Češi, menovito pražskí spisovatelia a najobzvláštnejšie tam daktorí redaktori českých časopisov. Na túto mienku prichádzame z príkladu diktátorského tónu Pražských Novín a pestúnskej Predmluvy k Hlasom. Slováci by boli zas na svojich zásadách stáli — a slovom, bolo by to isté bývalo, len že na dlže rozpriadať sa majúc, čo sa teraz pri slovenčine našej strhlo, hádky a svady. Tomuto sme so slovenčinou našou vyhnuli, lebo my veru ďalej o nárečie svoje sa s Čechmi hádať nebudeme, ignorujúc ich posmešné pesničky dľa *Lamblovu* variaciu: „Kočka leze dírau“ a t. ď.[153] alebo

153 Pod hviezdičkou poznamená k tomu H. toto: „Akýsi Lambl spravil variacie na českú pieseň asíce:

Kočka leze dírau, pes oknem
Nebudeli pršeť, nezmoknem!

Na pr. aby slovenčinu persifloval, tak svoju variaciu spravil; kuočkuo luozuo duoruo, puos noknuom, Nuobuoduoluo puoršuot, nuozmuoknuom! A

posmešné vtipy Havličkove a pracujúc neustále o to, aby kmen náš nepadol do podobnej úzkoprsnej nesnášanlivosti. Českí spisovatelia ale tiež prebudia sa časom a uznajúc naše námery a práce pokračovať budú v diele svojom a nechajú aj nás pokračovať v diele našom. *Slovenský kmen je už raz prebudený — a ako taký má svoju cestu, po ktorej ho nie Praha, ale jeho vlastný dobrý genius sprevádzať bude.*

Vravíte na str. 75, že sme my len mohli biblický sloh zadržať, slovenskými zvláštnosťami rozhojniť, vzormi dobrého naučného slohu z inšieho stanoviska obohatiť, čo všetko vraj mohlo byť Čechom k úžitku a nad to od inších „vděčně a uznale“ prijaté. Toto pravda išlo zo srdca vášho; nie ale z vôle českého srdca. Veď viete dobre, čo sa odpovedalo Žiakovi, Trnkovi, Kollárovi, Godrovi, ktorí všetko toto už dávno narádzali.

tak s druhými vokálmi porobil! Že týmto len na slovanskú reč napľúval, vidí každý trochu aspoň rozumnejší človek; a tak o takomto pľuhavom pľuvákovi ani slova nie je hodné stratiť. To je ale „kapitálny P. Lambl“. Recensent.“ — Lamblovci boli traja. Do ohľadu sa môže brať Karol Milan L. (1823—1894) hospodársky spisovateľ, priateľ Amerlinga a Vilém Dušan L. (1824—1895) lekár, učenec. Pôvodca persifláži bol akiste Dušan V. L.

Z týchto prostredných ciest nemohlo byť nikdaj nič, čo by teda teraz z nich byť mohlo, keď sa lapili Slováci seba samých a chcú byť kmenom nie pod kolenami druhých, ale pri ich boku, ako kmen živý, svieži, spôsobný!

Že Slováci už od dávna prestali náboženské interessy z Čiech podporované mať, že teda nie je viac už ani ten pomer medzi nimi a Čechmi, aký bol za starodávna, že ani knihy, ani vzdelanie a myšlienky, ani výrečnosť a osveta evanjelícko-náboženská Slovákom z Čiech neprichodí, o tom Vy sám dobre viete a práve zato, čokoľvek za dôvody z tamtých čias sa donesú, všetky za neplatné prehlasujeme! A komu bude ľúbo zo Slovákov evanjelických vzdelávateľnú českú postillu alebo modlitbu, alebo pieseň čítať, ten takú istotne najde i potom, keď všetci znamenitejší Slováci po slovensky písať budú.

Že sa každá spisovná reč priučovať musí, to je pravda, ani my veru neodstupujeme zato od českej, aby sme sa nemuseli učiť, lebo sama naša terajšia slovenčina už o veľa konsolidovanejšia, sústavnejšia je, než aby ju kto bez priúčania sa jej vedeť a v nej písať mohol. Ale predsa takú reč na spisovnú chcieť povýšiť u národu, akú sa on naučiť

nemôže, myslíme, že je nie po slovansky. Schválno hovorím po *slovansky,* lebo to odvolávanie sa na Nemcov, je už toľko razy ošúchané v ústach všetkých Protislovákov, že o tom každá straka na kole rapotať môže. My len po slovensky všetko chceme robiť. O nemeckej literatúre vravíme, že nedala národu ani *viery,* ani *cnosti,* ani *národnosti,* ani *štátu,* ani *jednoty;* o reči nemeckej vravíme: že nemá *dialektov,* tak ako národ nemecký nemá *kmenov*[154] a naposledy, čoby to všetko aj mal, nuž on predsa nie je vzor národa nášho. Z vlastného jadra sa vyklial German, z vlastného sa vykliať má Slovan. Slovanské kmeny nie sú mrtvé massy, ktoré by maly byť k tomu určené, aby sa stvorila taká literatúra, akú Nemci majú, ony majú povinnosť vzdelať sa čo najlepšie môžu, aby sa staly schopnými v činoch a skutkoch sa objaviť. Slovanskí geniovia slova a vedy — majú publikum veľké, čo sa priam či tu v Tatrách, či hen v Lužiciach, či tam v Čiernej hore zjavia; a spisy menšie, prosto-národné, miestne najdu svoje obecenstvo hojné v ľudu tom, na ktorého dobrobyt namerené sú! Ľudu sa má tou rečou písať, ktorej sa on najľahšie priučí, t. j. ktorú on sám naj-

154 Kurzívy od H.

lepšie rozumie, lebo z rozumenej reči snadno si aj prostý muž a chlap isté obecno-platné pravidlá odtiahne a zapamätá. A my v Uhrách sme v takom položení, že naskrze nemôžeme mať nádeje, aby sa toľko českých a tak dokonálych škôl uviesť a pozakladať dalo, žeby z nich kmen slovenský tak česky rozumeť sa naučil, ako hneď z domu po slovensky vie! Nože teda uznajme toto všetci a nedajme sa námiť tej veľkosti nemeckej literatúry, lež pracujme na tom, aby ľud náš čo najľahšie rozumel tomu, čo sa preňho píše a písať bude, pamätujúc, že nie je náš kmen *pre literatúru,* ale *táto* preňho.[155]

Pravda, že tu môžete sa opýtať: a či vám slovenské národné školy, v ktorých by ste sa svoju spisovnú reč priúčať mohli, dovolia Maďari? Na ktorú otázku my odpovedáme: že kmen náš na základe domáceho práva skôr si vydobudne uznanie sebe a reči svojej, ako reči kmena druhého (v ohľadu uhorsko-štátnych dôležitostí *cudzieho);* bojovať budeme o právo kmena nášho, ktorého synovia tak sedia za zelenými tabulami snemov kráľovstva uhorského, ako ktoréhokoľvek druhého národa. A že my slovenčinou

[155] Kurz. od H.

skôr privedieme nazpiatok odpadlých od národu nášho synov, alebo aspoň na budúcnosť odpadielstvu hriadzu postavíme, to dotiaľ veriť budeme, dokiaľ veriť budeme v tú pravdu, že večné je právo prírody, ktoré sa utláčať dá, ale potlačiť nemôže, *naturam si furca expellas, tamen usque recurret!*[156] A keď kmen náš v tomto boji klesne, klesne za právo, osvetu, človečenstvo, slobodu, klesne sám sebou z nedostatku síl, akých mu prv nevedelo dodať spojenie literárno s Čechmi, akých on ani teraz nevedel toľko najsť, žeby bol mohol premôcť nepriateľa od seba silnejšieho. Takýto pád bude aspoň česť robiť kmenu nášmu pred svetom, bár silne veríme, že pri slovenčine našej nemôže byť reč o páde kmena, keď vieme, že on sa sám s rečou svojou prebúdzať počína a toto prebúdzanie sa jeho *v krajine miesto má, kde sloboda obecnej mienky*[157] tak silno sa tvoriť počína, kde teda domáce právno sa hýbanie a na trón klepanie, kde spravodlivé o jednej krajinskej reči vzdelanosť a zasadzovanie iste uznanie najde. My túto dôveru o toľko silnejšie vyslovujeme, o koľko prak-

156 Co kyjakom vyháňaš prírodu, predsa len zpät-behne.

157 Kurz. od H.

ličnejšími ľuďmi sme sa byť naučili v prúdoch storakej zkúsenosti a *o koľko viac žiadame polepšenie stavu svojho na základe domácich vsťahov a práv a nie na theoriach o čechoslovanskom jednom národe!*

Ak sa teda nárečie naše jako spisovné teraz a na budúcnosť ujme na Slovensku, bude to dľa Vášho presvedčenia „konečný a svrchovaný převrat, kterýž nejen posavadní jednotu spisovného jazyka mezi Čechy a Moravany s jedné a mezi Slováky s druhé strany dokonce vyzdvihne, ale i přítomnost a budaucnost Slovákův v duševném a literárním ohledu od jejich minulosti docela odsekne!“

Nechcem stáť pred Vami, Slávny náš Vedomce! ako dáky poučovateľ, zato Vás o odpustenie prosím, ak by môj sloh mimo mojej vôle dáko na professorský manír zatrhal, ďaleko sa zaiste mám za menšieho, lež abych v takom spôsobe a pomere k Vám stáť smel; že sme ale takto všetci rozhovorení, nože, prosíme Vás, očujte aj naše dôvody a spôsoby chápanie nášho života dôležitostí. Odpoveď naša na tamto hore uvedené Vaše sa obávanie je tá, že my literatúru ako literatúru nezbožňujeme, bár si ju ako stavänie duchov vysoko vážime a

ctíme, mužov ju zakladavších a obohacujúcich zvelebujeme, mená ich hlboko v srdciach našich zaštepené majúc. Nie je nám literatúra ani viacej ani menej, ako božský, duchovný prostriedok k božnejším ešte, lež je ona cieľom národov a človečenstva. A každý národ musí sám svoju literatúru si stvoriť, vo tvorení seba samého jej základy položené majúc; lebo akokoľvek veľké a nespočítateľné je množstvo a bohatstvo všetkých sveta literatúr, predsa čo priam by možné bolo, aby ich kmen slovenský na krv a špik svojho života obrátil, všetky reči a spisy sa naučil, nebol by predsa v stave z múdrosti tej *svojho života slovo vysloviť*,[158] vzdelanosťou tou k cieľu určenia svojho sa priblížiť, literatúrami cudzími pôvodnosť literatúry vlastnej vytvoriť, slovom, nebol by vstave seba šťastným urobiť. A pre tieto príčiny nekladieme my také nebezpečenstvo do toho prevratu, aký sa teraz povyšovaním slovenčiny na literárnu hodnosť dľa mienky vašej stáva. A keď sa tomu prevratu z blíza prizreme, najdeme, že on ani je nie toľký, ako sa zďaleka byť zdá.[159] Lebo Slováci už Ber-

158 Kurz. od H.

159 Tu zaznačí H. pod čiarou nasledovné veci: „Práve teraz, keď sme mysleli, že nieto v Čechách

nolákom k slovenskej literatúre vedení boli a evanjelícko spisovateľstvo už iba v nábo-

muža, ktorý by po pravde tieto veci chápal, prišiel som k listu jednému, ktorý o protivnom svedčí. S láskavým dovolením, Slovutný Pane *Hanka!* kladieme tu váš list od dňa 19. Dubna, 1846. P. Dr. L. písaný!

„Die Trennung der Slovaken ist nichts Neues; sie werden schon gegen das Ende des vorigen Jahrhunderts durch Fandli und Bernolák bewerkstelligt. Die Protestanten, welche noch die Brüderbibel an Böhmen hielt, haben ihre Aufgabe in der schrecklichsten Epoche der böhmischen Literatur (1622—1780) *ruhmvoll gelöst*, und die böhmische Schriftsprache, welche ohne ihre *Thätigkeit gänzlich ausgerottet gewesen wäre, gerettet,* und *uns in Form und Geist erhalten.* Die Böhmen sind ihnen, besonders dem gelehrten Bél sehr viel Dank schuldig. Jetzt wahren sie nicht mehr so thätig, und die Böhmen verlieren Gottlob nicht so viel, als man glaubt. Der Absatz der böhmischen Bücher nach der Slovakei wird dennoch, wenn nicht grösser, wenigstens derselbe bleiben, weil es für Jene, die sich weiter ausbilden wollen, Noth thut. (A dodávame my, že Slováci so slovenčinou nestali sa úzkoprsnejšími, ale ňou vzdelaní a slobodnými od predsudkov urobení viac ešte teraz, ako prv po dobrých českých knihách pachtiť budú a už aj pachtia, na vzdor tých českých daktorých Havličkovcov, ktorí náš kmen tými sprostými satirami len viac odstrkujú od seba.) *Gut ist es, dass sie aufgewacht sind;* wenigstens werden sie den gemeinen Mann etwas aufklären, von dem man bei ihrem Mangel an Schulen die Erlernung des Böhmischen nicht fordern darf.

ženských spisoch čisto biblickej reči užívalo, ba sloh Kollárov, Kuzmániho,[160] Godrov už značne ku slovenským živlom sa schylovať Überhaupt gewinnt die Sprachkunde dabei, wenn dieser Dialekt aus dem Munde des Volkes aufs Papier kommt, der bisher wenig bekannt war". Teší nás srdečne, že takého Muža svedectvo o počínaní našom ukiazať môžeme! Recensent". — Po slovensky: „Nie je nič nového v rozlúčení sa Slovákov; bolo ono prevedené už ku koncu predošlého stoletia Fandlim a Bernolákom. Evanjelíci, ktorých ešte Biblia Bratov spojuje s Českom, vybavili úlohu svoju slávne v najhroznejšej dobe českej literatúry (1622—1780) a zachránili českú spisovnú reč, ktorú boli by úplne vykántrili bez ich pôsobenia a ju nám zachovali v duchu a forme. Češi sú im, zvlášte učenému Belovi, vďakou nadmier zaviazaní. Teraz neboli ďalej tak činní a Češi chvála Bohu predsa nestratili tak veľa, jako sa to nazdá. Odbyt českých kníh na Slovensku bude čo aj nie väčší, najmenej ten istý, poneváč je na nich odkázaný, kto sa chce ďalej vzdelávať. Dobré je, že sú prebudení; aspoň osvecovať budú trochu jednoduchého človeka, od ktorého neslobodno žiadať pre ich nedostatok škôl, aby sa naučil po česky. Jazykozpyt vôbec získa pri tom, keď sa na papier dostane z úst ľudu toto nárečie, ktoré dosiaľ málo znali". — Venceslav Hanka (1791—1861) bibliothekar Českého Musea a prvotriedny slavista-učenec. — Juraj Fandli (1754—1811) r. kath. farár, spisovateľ, spolupracovník Bernoláka.

160 Karol Kuzmáni, (1806—1866) ev. superintendent, redaktor časopisu „Hronka" v Baň. Bystrici, r. 1836—38.

počínal! Tamten práve kázeň celú vydal, v ktorej zlomené sú všetky zákony bibličtiny.[161] Na bibličtine vlastne už nik nedržal, iba daktorí evanj. kňazia, ktorí i tak len skrze P. Palkovičove correktúry kázne svoje čisto-biblicky vydané majú! Výnimky také, ako sú na P. P. Superattendentoch *Seberínim*[162] a *Jozeffym* a ešte na daktorých starších, českú reč znajúcich ev. kňazoch, sú veľmi riedke a títo pánovia ostali i tak českej bibličtine verní, Kollár sa k nej navrátil a tak na celom tom našom podujatí veľmi málo jesto nového prevratu. Vy ste Páni začali prekacovať staré sústavy, my sme ich prekotili konečne, ale nie Vy, ani my, lež bol v diele tom genius národa narádzajúci to iba, čo samému kmenu k spaseniu slúžiť bude. My sme sa so slovenčinou síce odtrhli od českého spisovania, ale nie od českej literatúry, ktorá nám ako najbližšia istotne bude aj najmilšia a silnejšie sme sa pripojili k sebe samým, ku kmenovým na-

[161] Cieli na kázeň Kuzmániho: „Z konečnjeho zahinutja, do ktorjeho nás palenka už skutočne uvádza, nič nás nemouže oratuvať, ako swatuo a všeobecnuo odrjeknutja sa palenki“, vydanú v Baň. Bystrici, r. 1845.

[162] Ján Seberíni, (1780—1857) superintendent, spisovateľ.

šim bratom a rodákom; malý prevrat v českej — ale velké stavänie v slovenskej literatúre sme založili a urobili.

Žeby ale kmen náš týmto krokom od svojej minulosti bol odseknutý, pochopiť nemôžeme, keď sme raz toho presvedčenia, že život kmena nášho je jeden celok, jedna osobnosť, jeden genius, ale zo storakých živlov složený, v storakých peciach prepálený, v storakých prúdoch života okúpaný, medzi ktoré prepaly a kúpele iste aj ten vek českého spisovania na Slovensku pripočítaný byť má a musí. Určenie celého toho veku ani len inak pochopiť nevieme, ako tak, že v ňom si slovenský kmen jednak zásluhu o nešťastný v tom čase kmen český urobil, jednak ale aj sám v menšej čiastke jeho život predstavujúcej uspôsobnením sa k vyššej, pôvodnej vzdelanosti stal. Vaše chápanie týchto vecí je nášmu celkom protipostavené, lebo ono tamten československý vek ako k tomu určený považuje, aby celý slovenský kmen na vek už ostal odsúdený k maloletstvu, k podriadenosti Čechom, k slúžobníctvu literárnemu. Rozdiel tento ohromný nevyrovná sa na ceste aprioristickej debatty a rozumovania, ale jedine cestou života, skutkov budúcnosti prídeme aj

my, aj Vy k uznaniu pravdy, ktorú my úplne pre hlavné hľadenie do budúcnosti, Vy pre hlavné hľadenie do minulosti teraz ešte poznať nemôžeme: „Idzmi, teda, každý v svojen drogen!“ a „cesty mohau býti rozličné, jenom vůli mějme všickni rovnau!“

Na všetky vaše úhyby a reflexie odpovedať nemôžem z úcty a šetrnosti k Vám, najmä ale na to nie, žeby Ste sa nám nedivili, keby sme boli polodivokí tureckí Arnauti a kaukazskí Avari, v útlocitných bych Vám nedorástol, v podobných týmto čiaru slušnosti snadno prekročiť mohol! Len ešte zamlčať nemôžem spravodlivú odpoveď na daktoré vaše do svedomia nášho hodené a srdce naše na tortúru kladúce výrazy a upomienky! Hovoríte na str. 79, žeby nás k Čechom maly viazať „jednak povinnosti vděčnosti a uznalosti, jednak hlas opatrnosti“. Aj Vy teda, slávny náš krajane! obvinovať sa nás zdáte z nevďačnosti a neuznalosti, ale odpustite, keď Vám tuto zrovna odporovať musíme. Kedy kto o Čechoch lepšie písal, český kmen spravedlivejšie oceňoval, ako to Slováci aj teraz, keď na nich ustavično české časopisy napadaly — robily? My sami, do ktorých osôb sa Češi posmešno a potupno až do zhnusenia zadierali, písali

sme o čekom kmene s najväčšou úctou a bratskou láskou a mužskou vážnosťou, uznávali a uznávame ich zásluhy o nás a náš kmen. Ale či na veky len na naše útraty má ísť život a rozvíjanie sa ducha českého? Či sme my tiež veľa dobrého Čechom neurobili? Či sme my teda s ich strany nezaslúžili úcty, vážnosti, uznania? Teraz, keď ide o šťastie a život kmena nášho, nemáme my už inšie moci chcieť, ako iba to, čo sa v Prahe za spisovateľskými stolíkami nadiktuje? Hej, hej, bola by že to za vzájomnosť, bol by že to za život kmena slovenského, v ktorého literatúre by sa už iba biedne tône žiadostí a potrieb kmenových a i tie iba v nesnadných, Slovákom iba po dlhoročnom študium dostupiteľných formách odbleskovaly, majúc iba daktorých jednotlivcov za repraesentantov svojich! To je teda proti opatrnosti, keď Slovák poznajúc biedy nové v starých biedach, nedostatky hrozné v sústave predošlej, sám v mene spravedlnosti bez ohľadu na prekážky, bez ohľadu na staré svázky (už mdlé a nedostatočné), bez ohľadu na zrazenosť národa len slúžiť aj v samej literatúre navyklého, bez ohľadu konečne na zisk chváli a cti spisovateľskej chopí sa junácky prostriedkov v

ňom a pri ňom mrtvo doteraz ležavších, aby si stvoril lepšiu budúcnosť? Toto je proti opatrnosti? Hej, hej, je to proti opatrnosti sveta tohoto, ale túžba vnútorná, ale ten chtiač odvečný teraz na spôsob končiara železného vo svedomí slovenskom sa zaostrujúci, ale pocítenie seba samého ženie kmen tento svieži cez hroby vlastného jeho pohodlia a konečného, zemského šťastia k obetiam, prácam a zapreniam seba, aby ovenčil seba zásluhou o budúce pokolenie, ba zásluhou o celý národ slovanský. Že sme ako Israel práve v najnižšom ponížení toto najvyššie povedomie poznali: kto môže zato? kmen ho poznal a chce napružiť svoje sily, aby mu sebou samým radosť urobil; ak aj padne v boji tom, nepadne predsa hanbe do náručia, ale bár „victrix causa diis placebit".[163] krása a večnosť vôle jeho pred *jednými Bohom duchom*[164] večnou slávou, Kristom Pánom, kriesiteľom vôle mrtvej k životu večnému korunovaná bude!

Vďačnosť a uznalosť sa môže postaviť len proti preukázaným dobrodeniam a my ju

[163] „Víťazná záležitosť páčila sa bohom". Túto výpoveď užíva aj Šafárik vo svojom „hlase" (str. 88.), zato ju uvádza aj H.

[164] Kurz. od H.

takto aj máme a zachovávame k Čechom, na vzdor toho, s ich strany našich zásluh o český kmen a jazyk neuznalosťou a nevďačnosťou splácania; ale žiadno dobrodenie, preukázané národom nesmie a nemôže mať po pravde nároky na také odhodenie sa národa od seba samého, aké Česi od nášho kmena požadujú!

Ďalej, hneď na str. 81 píšete o nás: „Původové vzešlých těch novot vědíť sami nejlépe (tak se aspoň dôvěřujeme), kterým spisům za své probuzení k národnímu citu a smýšlení, za své zachování Slovanstvu díky povinni jsau, *Bernolákově-li* grammatice, čili některým jiným knihám!“

Neodoznávame sa Vás, ani Jungmanna, ani Kollára, ani Klácela,[165] ani Kampelíka,[166] nezapierame vašich zásluh o život srdca a ducha nášho. Vy ste nás učili slovanskej histórii, literárnej aj starožitnej, Jungmann nás učil reči, literatúre, slovesným pravidlám; Kollár lial oheň lásky ku všetkým Slovanom do sŕdc našich; Klácel osmeloval rozum náš k myšlienkam o národnosti a Slovanstve; Kampelík nás politizovať učieval o *Cecho-*

165 František Klácel (1808—1882) český básnik.

166 František Cyrill Kampelík (1805—1872) lekár a spisov. český; tuhý, bojovný „Čechoslovák“.

slovanstve, Čechoslave a Čecho-Moravo-Slezáko-Slovjanstve![167] A od sústavy tejto sme sa ešte naučili aj Bernoláka s celou jeho myšlienkou aj gramatikou potupovať, zato aj nemôžeme povedať, žeby sme sa z jeho grammatiky boli čomu naučili, lež vyznať Vám musíme, že sme sa Slovákov milovať a za nich sa potiť priučili od nesmrtedlného básnika slovenského zo školy Bernolákovej pošlého J. Holleho. A na samom čírom konci aj to vám povedať musíme, že sme my k životu ozaj len skrze Slovákov prišli, lebo Dobrovský, Vy, Kollár, Kuzmány Slováci ste a kmena nášho synovia, tak, ako aj my, ktorí naskrze nemáme príčiny pre samú vďačnosť k Čechom svoj kmen opúšťať, svoju reč domácu pre vzdelanú českú potupovať, poklady v nej zahrabané hniť nechať. Lež, že kmen slovenský životu svojmu teraz tak silno sa vyrážajúcemu z kníh bár akých vzdelaných a učených sa nepriučil a že Vy tak, ako Bernolák a Hollý jeho genia, jeho národného podania synovia ste, jemu najprednejšie povinnovatosť vďačnosti dlžní ostávate, toto nám tiež nezaprete. Či chcete, či nechcete túto česť prijať, akokoľvek, to ale predsa ostane večnou pravdou, že ste

[167] Kurz. od H.

Vy nie Čech a českého národného vyvinovania moment, ale Slovák a jednoty slovenského života v pravde a v idei zvláštny punkt a od Boha poslaný muž a genius!

Povedzte nám už čo len chcete na toto, my veríme, že prídu nezadlho tie časy, v ktorých sa napospol tá pravda uzná, že slovenský kmen, nech o všetkých dôvodoch inších mlčíme, má právo aj povinnosť všetko svoje, zvláštno kmenové ako svoje vyhlasovať, do zvláštneho pokladu sberať a o to sa starať, aby mohol so cťou ako kmen k boku a nie pod kolená inších kmenov sa postaviť, že teda má právo aj povinnosť svojich mužov a geniov, svoju reč a kmenovú ráznosť do pásma pôvodného svojho života vpletať a takto seba na oltár Slovanstva klásť.

Hovoríte na str. 82 a nasledujúcej: že novota naša je neprirodzená, škodná a nebezpečná; toto ale viem, že nazpät vezmete, ak to, čo som o vzniknutí tohoto slovenského nového podujatia povedal, nepredpojatou mysľou dobre rozvážite. Tuná ale predsa ešte pár slov pridáme na vaše dôvodenie. Že hýbanie naše „nevyplývá z nynějšího stavu rozumové osvěty a duševné vzdělanosti Slovákův co pauhé pokračování, co

nový, vyšší stupeň její, nýbrž pochází pauze z theoretických, spekulativních zásad“ a že náš krok je „od iliady k abecede“. Jestli pri tomto poslednom sa rozumeť má iliada pána Vlčkovského,[168] tu pravdu máte, lebo vskutku od nej radšej ideme k pána Kadavého abecedovej čítanke,[169] ktorá náš ľud za päť rokov ďalej privedie, ako tamtá iliáda, ani samým Čechom nedostupná, čo ešte za 50 rokov v knihovňách našich trčať bude. Národy, ktoré iliady len tak zrazu dostávajú, po dlhom iliadovaní musia predsa k abecede svojho vlastného života a určenia sa navrátiť.

Lež abych ešte dačo aj na tamto prvé vaše povedenie odpovedal, mimo toho, čo som už vyššie o literatúre a živote povedal, musím len daktoré poznamenania pripojiť. Z ohľadu českej literatúry naše počínky sú neprirodzené, to Vám uznáme, lebo veru

168 Ján B. Jozef Vlček, písal sa aj „Vlčkovský“ (1805—1879) český spisovateľ. Spomenuté dielo jeho je „Homerova Iliada“, Praha, 1842. Vlček mal ťažký, často nesrozumiteľný sloh.

169 Ján Kadavý (1810—1883) slov. učiteľ pri boku Kollára v Pešti, rodom Čech. Kadavý ale vzdor jeho pôvodu postavil sa úplne do služby slovenských osamostňujúcich snáh Štúra a Hurbana a písal po slovensky. Tu spomenuté dielo jeho je „Čítanka pre malje djetky“. v Budíně, 1845.

neidú ani zo zásad Kampelíkových o Čechoslave, ani zo systhemu toho obvyklého, tých neskúmaných pochopov o jednote a jednostajnosti Čechov a Slovákov, jak umenovej tak literárnej: z ohľadu ale umenového interessu a života Slovákov, z ohľadu historie samého ducha (a nie tej mrtvej litery) slovenského, ktorý bol vždy pôvodne slovenský, bár aj po česky písal, je náš krok ten najprirodzenejší, najnutnejší, najpotrebnejší. Synthesa nášho duchovného umenovo-slovenského života je táto! Národ slovenský po páde svojho krátkotrvalého kráľovstva prekazený bol tlakom vonkovských príhod vo svojom literárno-občianskom vzdelávaní sa, zamĺkla aj sama slovenská liturgia a on si prisluhoval veci a riadenia svoje krajinskou, od Štefana kráľa hlavne do behu prišlou latinčinou. V samom jadre náboženstva bol aj jeho život vyšší, hlboko vrazený a jako ku ďalekej budúcnosti nabalzamovaný. Keď sa ale stredovek ku svojmu koncu chýlil, padly blesky života europejského aj na kmen náš a búrky náboženské, menovito: Husítov českých, vyvolaly aj jeho ducha na pole činnosti. A Slováci prijmúc české myšlienky o náboženstve, prijali aj reč, v ktorej boly napísané. Toto ale dlho nedržalo, lebo ako

Slováci vo veľkej menšine ostali pri cirkvi evanjelíckej, tak z nich zase len malá čiastka českú reč úplne zná. Po bojoch ťažkých na konci minulého stoletia, vyslovil sa kmen slovenský v Bernolákovi, (ba pred ním, už hneď zpočiatku XVIII-ho stoletia v daktorých mužoch) za svoju domácu reč! Že ale nieto skoku v prírode, ani v historii literárnej, tak aj kmen slovenský chopil sa najprv toho podrečia svojho, ktoré najbližšie stálo geograficky aj filologicky k českej,[170] z čiastky aj u Slovákov spisovnej reči. Od toho času sa myšlienka táto v kmene našom šírila, dozrievala a upovedomovala, čím všetkým sa tá doterajšia jednota medzi Slovákmi a Čechmi len ako mlkvá, nedostatočná, neskutočná a sympathiu celého kmena získať si nevediaca, objavovala. V najnovšom čase sa aj evanjelickí spisovatelia slovenskí myšlienky tej uchopili, ju za myšlienku kmena svojho uznali, jej sa podriadiť pre šťastie kmena svojho za dobré uznali, tým ale, že nárečie čisto-slovenské[171] si zvolili, len ju sami doplnili, rozšírili, konsekventne vyviedli a blíž k životu pomkli. A teraz čo deň, to deň sa

170 Bernoláčtina stála na podklade západoslovenského nárečia.

171 T. j. nárečie stredných stolíc.

presvedčujeme, že sme na pravú cestu stúpili, na živú života strunu uderili, do spravodlivej strany neba nášho zrak náš čistý obrátili, lebo vždy viac a viac sa strany umenšujú a v uznávaní a popúšťaní vzájomnom k jednote literárnej na základe čistoslovenských živlov sa približujeme. Takto kráčal kmen náš až doteraz a my sme veru nič neprirodzeného nepočali. Vaša sústava je položená ale na princípe, aprioristicky prijatom, o jednote spisovnej medzi Čechmi a Slovákmi, ktorá ale jednota založená bola iba na sympathiách náboženských na jednej menšej čiastke Slovákov k Čechom, väčšiu časť slovenského kmena k ničomu nezaväzujúc; sama ale tá menšia čiastka po hrozne zmenených okolnostiach v cirkvi a duchu (tak, že teraz evanjelíctvo slovenské skôr dať českému, ako prijať od neho myšlienky — môže), od dávna už kedy viacej, kedy menej, ale vždy patrne od českej reči k svojej slovenskej sa túlila a navracovala, až sme sa dožili času, kde všetci čelnejší spisovatelia slovenskí (s výnimkami Kollára a Palkoviča), celkom svoju domácu reč si zamilovali a obľúbili. — Ukázala sa takto tá jednota, jako čiastočná, časová, k obsiahnutiu kmenového Slovákov života nedostatočná.

Že slovenské celé spisovateľstvo za slovenčinu je, k tomu vám najprv len dôvod podám, že Vás všetkých Kollár oklamal, keď Vám také dopisy poposielal, ktoré on sám len dopismi svojimi hneď pri počiatku nášho vystupovania na pôvodcoch súkromne vynufkal a vyčankal, ktorí ale ani nechceli verejne tým búriť, keď oni sami iba ešte v svedomitom vecí našich slovenských rozvažovaní sa nachádzali, ani sami za pôvodcov mnohých tam skrze Kollára popridávaných dodatkov, úštipkov, zpráv a klebiet sa neuznávajú a teraz spravodlivé žaloby proti naháňačovi takému vedú.[172] Ukážeme Vám, že znamenitý spisovateľ náš Ján Chalupka,[173]

172 Toto závažné obviňovanie Kollára, ktoré postavuje do nadmier zlého svetla charakter jeho, sa úplne dokázalo od tých čias. Viď o tomto dáta v Škultétyho diele str. 107.

173 Tu podáva H. pod hviezdičkou nasl. poznámku: „Tento muž má o kmenový, zvláštny, miestny nás slovenský život také zásluhy, on tento život tak strovil a pretvoril vo svojej mysli, že myslieť si ho v českom živle značilo by jeho život a charakter prevracať. Chalupka bol prvej Slovákom, ako sa všetkým jeho vrstovníkom aj s nami len snívať mohlo. Nikde nevidíš život pôvodne slovenský lepšie vystavený, ako v jeho prácach, jediné čo im chybelo, bola nedostatočnosť formy a my veríme, že P. Chalupka, keď sám presúdi svoje diela, najde to, že česká reč je najväčšia hať jeho genia! Recen-

výrečný vysokovzdelaný Samuel Ferjenčik,[174] nech mlčím o veľa iných, s celou dušou sú za slovenčinu zaujatí, majúc ešte iba daktoré spravodlivé žiadosti, poznamenania a nárady k obohaceniu a zdokonaleniu jej, ktoré sa istotne prijmú a nášmu kmenu k dobrému poslúžia. V celých hlasoch Vám, Pane Kollár, veľmi málo hlasov za češtinu zostane! Ale pripomeniem ešte len daktoré mená, aby ste tú nádeju, že sme to len my daktorí za slovenčinu a že skoro s materčinou našou u vlastného kmena prepadneme, odhodili a o tom sa presvedčili, že svieže spisovateľstvo slovenské je naozaj čisto-slovenské! Všetkých vypočitovať nebudem, privádzam len daktorých a síce: Holly, Kuzmány, Lichard, Samuel Chalupka,[175] Štúrovci traja,[176] Hodža,[177] Braxatorisovci (Sládkovič)

sent". — Ján Chalupka (1791—1871), ev. farár v Brezne, dramatik slovenský.

174 Samuel Ferjenčík (1793—1855), ev. farár, slov. spisovateľ.

175 Samo Chalupka (1812—1883), vynikajúci básnik náš.

176 To boli už spomenutý Ľudovít Št. (1815—1856) a bratia jeho Karol (1811—1851), ev. farár, spisovateľ; Samuel (1818—1861), tiež ev. duchovný a spisov.

177 Michal Miloslav Hodža (1811—1870) spisovateľ, politický vodca a súdruh Hurbana spolu so Štúrom v borbe slovenskej.

dvaja,[178] Godra,[179] Hamuljak, Ottmajer, Guoth,[180] Závodník,[181] Plošic,[182] Gerometta,[183] Hroboň (Bohdán), Kalinčák,[184] Nosák,[185] Hostinský,[186] Plech,[187] Maluškovci traja,[188] Co-

178 Náš nezapomenuteľný slovutný básnik, Andrej Sládkovič (1820—1872) a jeho starší brat, Karol (1807—1869), ev. farár, spisovateľ.

179 Aj Godrovci boli dvaja: Samuel (1808—1873) a Michal (1801—1874). Tu je reč akiste o druhom.

180 Jonáš Bohumil Guoth, lekár, spisov. a zakladateľ knihovne a čitárne slovenskej v štyridsiatych rokoch v Pešti. Rodom Lipták.

181 Štefan Závodník, (1813—1885) katolícky farár veľkodivinský. (Trenč. stol.)

182 Július Plošic, kat. kňaz v Selciach (Zvol. stol.), spisovateľ.

183 Eugen Gerometta (1819—1887), kat. duchovný, spisovateľ.

184 Ján Kalinčák (1822—1871), predný romanopisec slovenský.

185 Bohuslav Nosák Nezabudov (1822—1877), básnik.

186 Záboj Hostinský, rod. menom Peter Kellner (1823—1873), spisovateľ.

187 Ján Plech (1795—1874), ev. duchovný, spisov.

188 Ján M. (1821—1877) básnik, pôvodca národnej hymny „Nad Tatrou sa blýska". Jozef Matúška z Horných Ráztok, farár ev. v H. Rykynčiciach (Hont. stol.), spisovateľ. Jur M. ev. farár v Istebnom (Orava), spisov., študent prešporského lycea r. 1828-ho. Vieme ešte o istom druhom Jánovi (1815—1888), ktorý bol kanonikom, ďalej o Petrovi, ev. farárovi v Liptove a konečne Karolovi, žiakovi štiavnického lycea.

chius,[189] Rimavský, Kráľ,[190] Škultéty,[191] Leška,[192] Homola,[193] Kadavý, Ľud. Šulek,[194] Pavelka,[195] Laco,[196] Čipka,[197] Daxner,[198] Klonkay,[199] Kubovič,[200] Šoltés,[201] Maróthy,[202] Paulinovci dvaja,[203] Dohnány,[204] Jančo,[205] Emanuel,[206] Hlo-

189 Ctiboh Zoch, spisovateľ (1815—1865) rod. menom Cochius.

190 Janko Kráľ (1822—1876) výtečný básnik náš.

191 August Horislav Škultéty, ev. farár, spisov., narodil sa r. 1819.

192 Štefan Leška (1794—1849)), ev. farár, spisov.

193 Štefan Homola (1820—1881) ev. farár.

194 Ľudovít Šulek (nar. 1822-ho), ev. duchovný.

195 Ján Pavelka (1807—1878) r. kath. farár, spisov.

196 Ondrej Laco, učiteľ v Jelšave spisovateľ.

197 Cipkajovci pochádzali z Tisovca. Ku Štúrovej škole patrili Ján Č. statkár a Jonatan Dobroslav Č., (Hradovský) (1819—1861), ev. farár, spisovateľ, novelista. Tu je reč o druhom.

198 Štefan Marko Daxner (1823—1892) spisov., politik.

199 Ondrej Klonkay, gazd. spisov., panský dozorca v Lučivnej (Spiš).

200 František K. (nar. 1807.) ev. duchovný, spisov.

201 Michal Šoltész (Šoltis) ev. kňaz vážecký (Liptov) spisov. žil 1802—1862.

202 Daniel Vrahobor Maróthy (Maškovský) (1825—1878) ev. farár, spisovateľ.

203 Viliam Pauliny-Tóth (1826—1877), politik a spisovateľ a Ladislav P. (1815—1894) ev. farár, spisov.

204 Mikuláš Dohnány (1826—1852), spisovateľ.

205 Jozef Jančo, básnik, spolupracovník Orla Tatranského.

206 Jozef Emmanuel (1804—1890), kat. duchovný, spisovateľ.

vik,[207] Jurkovič,[208] veterán Čaplovič (Ján),[209] Holček,[210] Zermegh[211] — a kto by ich tam všetkých menovať stačil. Ja som ich len tak z pamäti tu podotkol, nakoľko v náhlosti som sa rozpamätať mohol. Pravda, že ešte všetci veľa kníh nepovydávali, ale väčšia čiastka z nich ich v rukopisoch v hojnosti má, ostatní mladí v srdci, v duchu aj rozumu chovajú poklady pre Slovenstvo a Slovanstvo! A my z toho, čo sme od nich čítali, na peknú mladých tých mužov aj mladého kmena nášho budúcnosť smelo zavierame a si ju sľubujeme. A jako sa sám národ hlási k slovenčine, to môžete čítať v Novinách, ktorých redakcia musela otvoriť zvláštny štiep pre prichodiace od mešťanov, kňazov, zemanov, mládeže, sedliakov a t. ď. hlasy a prosby, aby sa tými vašimi *Hlasmi* slovenský kmen mýliť nedal: *môžete zavierať z tých vychodiacich kázní evanjelických aj*

207 Ján Hlovik (1805—1862) ev. farár, spisov.

208 Samuel Jurkovič (1796—1873) učiteľ a brezovský mestský notár, spisov. Zúčastnil sa i v Hurbanovom povstaní r. 1848.

209 Ján Caplovič (1780—1847), vynikajúci etnograf, spisovateľ.

210 Juraj Holček (1811—1869), r. kath. farár, spisov.

211 Štefan Zermegh, kath. duchovný v Klobušiciach, spisovateľ.

katolíckych, ktorých pôvodcovia na žiadosť ľudu v slovenčine ich držať museli.

Že pán Lichard v Skalici a ja v Hlbokom v bibličtine kážeme, máme také dôvody za náš spôsob, ako Hodža, Šoltés a všetci liptovskí, turčianskí a t. ď. kňazia za spôsob ich slovenský; u nás ľud vraví viac po česky ako po slovensky, tam zase lepšie rozumie slovensky, ako česky. Kázeň musí vzdelať človeka a vzdelá ho vtedy, keď najlepšiemu skrze srozumenia jej k srdcu pristúpi. A — kmen slovenský nemôže byť určovaný jednou odchodzou, zato ani Tatry dľa skalického jargona skákať nechcú a nikdy nebudú; tá Pána Palkovičova teda „vlast čisté slovenčiny“ už iba na papieri ostane a tie slová vyryjú sa na bránu zlatú Tatier svätých![212]

[212] Jedine v tomto odseku ukazuje sa slabším vo svojej debatte H. To bolo jeho Achilleskou pätou, že kázal sám v biblickej reči. Toto jednako bolo nedôslednosťou, tým viac, lebo v tom čase už široké vrstvy ev. duchovenstva kázaly rýdzo-slovensky. Na toto mohli by sme mnoho príkladov uvádzať; aby sme ale neprekročili obmedzené hranice naše, odvolávame sa len na samé „Hlasy“ (str. 92, 166, 210, 224, 227, 232.), kde je to spomenuté; na kázeň Kuzmányho, spomenutú v tejto úvahe a na predošlý odsek Hurbanovej debatty, kde sám pôvodca odvoláva sa na kázne, v slovenčine držané.

Čo vravíte o škode z novotenia nášho pochodiť majúcej, to už teraz životom naším je podvrátené, zato nič inšie nechybí dôvodom naším, aby ste aj Vy, Slávni Krajania ich uznali a predsavzatie naše pochválili, ako príchod váš medzi nás, medzi rodákov vašich, teraz slovenčinou drahou k takému účinkovaniu a životu prebudených, k akému

Ba nie menší človek, ako sám *Stúr* stál na čele agitácie, vedenej za vyobcovanie biblickej a zároveň za uvedenie materinskej reči do ev. chrámov. O tomto píše Kollár v „Hlasowé“ (str. 154) nasledovne: „Mám zprávy a žaloby z mnohých strán, že ste samy svaté knihy a náboženství v lehkovážnost u lidu uvedli, jinde, že ste samy služby boží ve chrámě na posměch a škandály proměnili. Tímto zlehčováním zvláště drahé protestantům biblie dopauštíte se svatokrádeže proti palladium naší řeči a nábožnosti od předků nám zděděnému.“

Tak sa zdalo vtedy, že biblická reč opustí už i všetky ev. kazateľne a že slovenské znovuzrodenie na celej čiare víťazí. Za Bachovej äry sa ale toto preborilo a cudzia biblická reč opäť zaujala miesto v evanj. cirkvi. Nech si to ale dobre zapamätujú terajší slov. ev. duchovní, že už v piatom desaťročí min. stoletia ledva bolo takých ev. farárov, ktorí neboli by kázali v *materinskej reči.* — Slabá stránka bola Hurbana, že patril medzi výnimky, (čo H. menuje „odchodzou“) bár bol vodcom slov. hnutia. Že toto sám cítil, vyjasní sa z jeho nemožného umývania sa, keď sa vyhovára s tým, že obyvateľstvo v Hlbokom radšej „česky“ vyprávalo.

Vy ich prebudiť ste sa usilovali a usilujete. Potom, potom uveríte, že boj váš proti nám, bol boj proti kmenu vášmu, ktorý síce nevedel ešte vtedy, keď Vy ste sa v ňom objavili, oceniť genia vášho a opustil vás od seba ďaleko — ďaleko, ktorý by Vás ale teraz slzami pokania zľúbal a na rukách svojich na temena Tatier v novo obživených vyniesol! Lebo Vy v boji tomto zachovali ste sa nepoškrvnenými a aj z článku vášho vidno, že vo Vás bije srdce slovenské!

Možno, že práve to, že ste sa nenavalili na nás palicami a kyjakmi potupy a zhanobovania našej reči, nášho kmena a našich osôb, Vám nepriateľov a bolestných hodín narobilo, lebo vidíme ako teraz v Čechách napospol tomu sa tlaská, kto nám najlepšie nadáva! Ale znesiete toto, ako ste zniesli sto osuďov — zmužilo, naše srdcia neprestanú tĺcť a biť Vám do skonania.

Naše presvedčenie je to, že spravodlivá túžba kmena nášho, pevná vôľa jeho vyvinúť svoje poklady cestou osobného svojho vzdelania a položiť tak seba dokonáleho na oltár pospolitého dobrobytu celého Slovanstva, je tá najčistejšia a zvíťaziť musí nad všetkými odpornosťami a prekážkami. Že nám boj nastáva väčší, lež všetky doterajšie

boje boly, tam s neúprosnými osudmi a náhodami, tu s vyrátanou bezpočetnou závisťou kmenovou a osôb, tam s domácimi biedami a ranami, tu s divokou vzteklosťou cudzincov; o tom vieme, ale bojov týchto sa neľakáme, dobre vediac, že aj ony sami pomôžu nám vyše sa dostať k vyžiadanému cieľu túžob a nádejí a pobehov našich. My sme vierou čistou v pomoc božiu, v silu a moc kresťanskej osvety, v zápal za odvečné idey a pomysli v národu na krielach podania a letu piesne geniov sa z pokolenia na pokolenie prenášajúce, my sme dôverou a vierou v tieto vnútorné svety národa nášho obživení a vieme, že aj kmenu nášmu len s týchto strán duchovných svetov vynde slnko spasenia!

Aus dem Kelche dieses Geisterreiches
Schäumt ihm seine Unendlichkeit![213]

Ján Kollár. S týmto búrnym orkánom sa pasovať, jemu od slova na slovo odpovedať, jeho poeticko-rečnícke prehnanosti parallelnými krajnosťami honiť, doháňať, zmetať, jemu sa v reči a dialektike pripo-

[213] Z kalicha týchto duchovných svetov šumí mu jeho nekonečnosť.

dobniť, to bez zvláštnej nadutosti hovoriac, ani jednému z nás mladých nezkúsencov nemožné by nebolo. Máme aj my, keď chceme, reč na slová a výlevy hojnú, obraty rozviesť, myšlienky rozšíriť a rozvodniť, jedno storako prežváchať, associácie idey nakopiť, výkrikníkov napridávať, všetky pochopy sveta, kultúry, národov, kmenov, osôb, geografií, massí, titulov pomiechať a s takou mikstúrou a dialektickou maltou špliechať a fŕkať, baby a zašpinené knihy, rajtujúcich a knihy za zbožie kupujúcich ľudí na svedectvá podovádzať, (cieli na Rybayho. Pozn. Podhradského) kázne a mrtvých ľudí zo zapomenutia vyvolávať, svoje zásluhy a svoje kolien zodierania vyradovať, všetko toto svojou visiou a obľúbenými snámi literátorskými natrieť a obalsamovať a tak s tým všetkým hrmieť — bych aj ja doviedol a o pár hárkov veľmi snadno môj článok rozhojnil! A žeby takéhoto lieku sa Pánu Kollárovi zíšlo, uzná každý, kto vie, ako takéto blesky väčšinu ľudí omamujú, tak že hrby ich s otvorenou hubou ohromení bez pohnutia a spruženia samotvornej, samostatnej mysli prijímajú a toho sveta pravdivého, ktorý nimi je zastretý a utajený, poznávať nemôžu. Lež na tomto mieste vo

svăzku tomto, v ktorom sa nie len o našej veci napospol, ale menovito aj o dôvodoch P. Kollárových proti slovenčine, z príležitosti iných mužov obšírno rozpráva, nemôžeme sa touto cestou pustiť.

To, čo je Pán Kollár vo vzťahu k veci našej, odokryjeme my v daktorých riadkoch, keď nahliadneme blíž trochu k jeho tajnosťam dialektickým, o ktorých on vari ani sám nevie. Pán Kollár menuje naše nárečie, ktorým píšeme, sám „Vlastně slovenské, aneb, jak cizozemci chtějí, slovácké nářečí“ a vykazuje mu miesto: „v oněch vysokými Tatrami ohrazených dolinách a rovinách, kam cizí *jazykové*[214] snadného přístupu neměli a tak tedy v celé Turčanské a Liptovské a z částky v Oravské, Trenčanské, Nitranské a Zvolenské stolici“. Potom ďalej udáva jeho povahu a odchodnosť od iných nárečí. Toto píše na str. 102. Hlasov, ale ďalej, na str. 114 píše už toto: „Spisovatel nynějších Břetislavských novin vydává své a svých nášlapníkův nářečí chvastavě za pravau slovenštinu, proti čemuž my ostatní rození Slováci veřejně protestujeme, vyhlašujíce to za lež a nepravdu!“ Lež kto číta slovenské Noviny, musí sa P. Kollárovi

214 Kurz. od H.

do očí zasmiať, ako si sám do lhárov nadáva; a veď ja neviem, ako by slepý o farbách súdiť mohol, práve tak, akoby ten o slovenčine našej súd spravodlivý vydať bol vstave, kto ani noviny, ani spisy naše nečíta! A že Kollár nečíta — to on sám na inšom mieste úprimno vyznáva. Koľký len v tomto galimathias pomätenej kontradikcie! Poďme dalej; na str. 210-tej svojho Cestopisu[215] toto hovorí: „Kterýže Slavjan má právo, neřku *celý kmen*, ale i jen jedno město, anobrž jednu duši národu svému vzíti a cizozemcům (my pridávame aj cudzokmenom) pro *jakovaukoli příčinu*, a pod *kterýmkoli zámyslem*[216] darovati anebo popustiti?“ A v Hlasoch len tak na vidlách prehadzuje tri milliony Slovákov do Čiech! A v tomtéž spisu: „Co pak má arithmetika s právem a s mravností společného? Dokud kde i jen jediný Slavian žije, dotud tam celý národ!“ Lež hneď na str. 211 tejže knihy takto to vála: „Čechomoravanův více jest a snadnější věc jest to, aby se dva millio-

215 „*Cestopis* obsahující cestu do horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zwláštním ohledem na slawjanské žiwly r. 1841.“ Pešť, 1843. — Dielo Kollárovo.

216 Kurzívy od H.

nové (už nás aj umenšuje P. Kollár!) Slovákův téměř dvakráte (?) než Slovákův, možnější počeštili, než to, aby se čtyri millionové Čechomoravanův poslovenčili",[217] ale bár je toto hrozná kontradikcia, predsa odpovedáme na ňu: „co pak má arithmetika s *právem* a s *mravností* společného?" V Cestopise je P. Kollárovi: „Slovenské nářečí z logického i aesthetického ohledu dokonalejší, než české"; v Hlasoch ale mu je práve to samé nárečie: „trpké hloží a lesní plánky, jejichž jedovaté ovoce našich Adamů a Evy" otravuje, je mu „trpácká čarbanina a škrabanina", je mu „řeč luzy a černilidu", je Pánu Kollárovi to aestheticky aj logicky dokonalejšie od českého nárečia naše „bačovčina, krčmárčina, smetisčina a sviniarčina" a kto by to vyradoval. Čo je to len zas za kontradikcia![218] Štúrova báseň na Boleslavína

[217] Pod hviezdičkou poznamenáva H: „Kto žiada, aby Češi a Moravci sa poslovenčili? Či je to nie šplechanie darobné, keď sa nám to pripisuje, čo my ani z ďaleka nemyslíme! Keď si štyri milliony Čechomoravanov znajú udržať literatúru, bár Moravania malú majú účasť v tom, čo by Slovákov 3 milliony, zjednotenou silou nevedeli udržať? Recensent."

[218] Takéto kontradikcie (protimluvy) sa hojne najdú v Kollárovom „Cestopise." Na str. 123 píše:

Vrchovského[219] zato, že bola česká „celau Pešt elektrizovala a Slovensko, Čechy a Moravu okauzlila a nad cestau jeho v Lužicech *celá* Slávie zaplesala,"[220] bár na Slovensku mimo pár miest, kde sa Kvety čítaly a Musejný časopis držal, nik o prácach týchto nevedel; články ale Štúrove v novinách, zato že boly slovensky napísané, vyhlasuje P. Kollár za „škrabaniny, kterými si Štúr všechny vzdělance od sebe odstrašil", bár celé Slovensko ich so zápalom čítalo, mnohé z nich do slovenských Novín a časopisov,

„Cítím já sám nejlépe jak logickau tak i aesthetickau přednost slovenčiny nad češtinau." Toto vykladáva obšírnejšie na str. 195, (kde stojí aj pamätná veta: „chceme *slovenskau češtinu* a *českau slovenčinu*," načo sa aj H. odvoláva, viď v úvahe našej str. 93.), ďalej na stranách 196, 197, 211. Na str. 225 hovorí: „páni prosili mne abych jim vyslovení českého ř ukázal: to musíte do Prahy jíti, odpověděl já, my Slováci to ani neumíme, ani nemilujeme." Na str. 233 a 244 vytýka Čechom ich zlé vlastnosti.

219 „Československá" báseň Štúra na Boleslavína Vrchovského vyšla v pražských „Květoch" (1843. č. 22.) Boleslavín V. spisovateľ, oduševnený spolupracovník Štúra na prešp. lyceume v „literárnej jednote."

220 Dve rôzne veci shŕňa tu H. z nápadu Kollára a trochu samovoľne cituje. O svojej lužicskej ceste napísal Štúr v tom čase tiež osobitný článok v „Musejníku" r. 1839. v biblicko-českom slohu.

ba aj cudzonárodných spisov a novín sa preložily! No, toto nemôžeme síce menovať kontradikciou, ale právom prekrucovaním, zlomyseľným ohováraním a zjavnej zásluhy umenšovaním a potváraním. Ale P. Kollárovi je to vlastné, len preháňať veci, akože by nebol na Štúra hory doly vedel pováľať, keď *Kuzmániho* a *Hodžu* tak sa usiluje v samom chráme Božom znižovať, že ich piesne, v celom spevníku iste najkrajšie z novších, nechce ľudu dať spievať len zato, že aj títo mužovia k veci ľudu slovenského sa sklonili![221] Zpěvník,[222] Církev, túžba ľudu pobožná — toto všetko je P. Kollárovi len nástroj k vyvršeniu sa nad mužmi slovenskými! A či má P. Kollár právo tých mužov, Zpěvník a svojej duchovnej správe sverených ľudí takto pre slovenčinu trestať? On vraví: že to vraj robí, aby nábožnosť ľudu menami tých mužov nepomýlil; ale

[221] O tomto takto píše Kollár v Hlasoch (str. 166.): „nyní se ostýcháme několikerau od těchto mužů složenau píseň ve chrámích zpívati dáti, aby pomyšlením na jejich rozkřičené protipálenkové kázně (viď pozn. [161].) nábožnost pohoršena, aspoň mýlena a ochlazována nebyla.“

[222] Známy a dosaváď užívaný sborník nábožných piesní v ev. cirkvi.

tento dôvod je tak smiešny, že pripomenúť ho a Kollára potrestať — jedno je.

Noviny naše slovenské, ktoré všetky stavy a riady slovenského kmena čítaly, ktoré majú za spolupracovníkov tam katolícko, tu evanjelícko duchovenstvo a učiteľstvo, tam assesorov,[223] tu advokátov, tam slávnych a zaslúžilých spisovateľov, tu mládež umnú a horlivú, ktorí pomáhali ľudu zo slúžebností storakých sa vyslobodzovať, dopomáhajúc hneď k odkupovaniu sa ho od slúžobností urbárskych, hneď k zakladaniu škôl a spolkov miernosti, ktoré oceňovaly literárne plody, v známosť uvádzaly sto a sto neznámych ľudu vecí, ústavov, pokrokov a t. ď. tieto a takéto noviny menuje P. Kollár cynickým sudom Diogenesa, v ktorom sa vraj náš Stúr za celý čas vydávania Novín „semo tamo“ len po trpáckych kopaniciach, krekačských[224] salašoch, po krčmách, smetiskách a kalužách válal a „kotálel!“ Toto hľa sú Kollárovi Noviny, to mu je P. Stúr, to mu je nárečie slovenské!!

To dobro, ktoré Noviny v národe našom do teraz spôsobily, je odpoveď na tie špin-

223 Prísediacich.

224 Krekáčskym nazývali nárečie, užívané v Gemerskej stolici.

taniny Kollárove, ktoré by sme skôr od hocakého podliaka boli čakali, ako od toho Básnika všeslovanského, od toho Slávika dunajského! ktorý si vyletel bol dakedy na Tatry a obživnúc na tých vysokostiach slávy vyspieval pieseň vznešenú Slovenom!

Keď tak znížil Slovensko, Slovákov, Noviny národnie a ich redaktora Štúra, volá tohoto potom k češtine, ktorá mu je: československým „chrámom", v ktorom vraj žili česko-slovenskí „Homeridové a Anakreonové, Demosthenové a Isokratové, Sokratové a Platonové, Solonové a Lykurgové, Herodotové a Thukydidové, Herkulesové, Leonidasové, Themistoklesové."

My Slováci sme prislovenskí, lež aby sme takto slávnu historiu grécku a rímsku vystruhovali z našej slovenskej biedy a nahoty, dobre vediac, že nám tí Kollároví „Homeridové—Themisthoklesové" zanechali ľud zabudnutý, zotročený, v páleniciach a hnilobe telesnej aj duchovnej, sociálnej aj štátnej sa válajúci, ktorý my teraz z toho všetkého dvíhať musíme. A že v tomto diele sme my ďalej pokročili ako celé to 300 ročie modlenia sa českého bolo vstave urobiť, to nám aj sám Kollár uznať musí, ak len české švondrkanie vyše necení, ako tých 500 spol-

kov miernosti, gazdovských ústavov a nedeľných škôl, aké sú teraz na Slovensku, a v práci o šťastie Slovenov, ako je tých spisovateľov, ktorých mužstvo sa so zjavením sa slovenčiny zjavilo v kmene našom slovenskom.

Žiadame *Vás* teda, Vy tovaryšia homeroví, kmotrovia isokratoví, strýcovia thukidídoví, kamarátovia herkulesoví, drusovia leonídasoví, synovia themistoklesoví, bratia anakreonoví, vrstovníci demosthenesoví, žiadame vás, odpovedzte nám — kde máte šľaky života tých vašich Homerov — Themistoklov? kde máte svet — tými geniami stvorený? My sa vám osvedčujeme, že nič inšie vám nebude treba robiť k počešteniu nás a kmena nášho, ako preukázať, že tí vaši „Homerové — Themisthoklesové“ ozaj podvihli k dačomu vyššiemu kmen slovenský!

Pán Kollár vraví, že celý náš kmen tak vie česky ako slovensky a za dôvod toho dovádza jednu starú *Babu*,[225] ktorá jeho kázeň pred dávnymi rokmi povedanú, ešte i s podrobnosťami vedela z pamäti, na ktorú vraj *On* sám sa už nepamätal! (Ako mohol teda súdiť, že tá baba pravdu vraví!) Ale kebych ja tento dôvod za dačo mal, mohol

[225] Hlasowé, str. 117—118.

bych doviesť príklad mojej diovky, ktorá z Rettigovej kuchárskej knižtičky, Rada slovenským venkovankám,[226] nič nevedela rozumeť a Kadavého Priateľa ľudu[227] nie len rozumie, ale diovkám z neho rozpráva, bár ona nie je z Liptova, lež tu od hraníc moravských! Ale ako moja diovka za slovenčinu, tak Kollárova baba za češtinu nič nesvedčí, k čomu pridať musíme, že knižka kuchárska a kuchárka sú si bližšie vzťahy, ako kázeň jedného veľkomestského kňaza a sprostá baba!! — Ak je vstave jedna slovenská baba kázeň českú celkom rozumieť a slovenská kuchárka českú kuchársku knihu nie: to musia inšie veci vo hre byť, o akých vraveť pre česť P. Kollárovu neidem!![228]

226 Nápis knihy znie vlastne: „Dobrá rada slovanským venkovankám“ Král. Hradec, 1838. Napísala ju Magdaléna Dobromila Rettigová (1785—1845), česká spisovateľka.

227 To mal byť akýsi, ročite raz vychádzajúci slovenský časopis-almanach. No vyšly z neho len dva sväzky v redigovaní Kadavého pod nápisom: „Prjateľ ludu. Kňižka pre Slowenskich hospodárou a remeslňíkou. W Buďíně, 1845.

228 Akiste cieli na kázne Kollára, v racionalistickom duchu držané, ktoré mu zazlievali inší ev. duchovní, medzi nimi i H. Obviňuje ho medzi riadkami, že osobu „baby“ vymyslel len na potvrdenie popülárnosti jeho zásad a pravda i „československého“ stanoviska.

Sú to krem toho babské dôvody!

Že sme *bratia*[229] Čechov! ktože to zapiera? Ale nech si pomyslí P. Kollár, že *to v inšom smysle nesmie platiť ako v tom, že sú nám všetci Slovania bratia.* Že majú reč najbližšiu k našej, to my vieme a cítime a úžitky z toho zakusujeme, ale to samé platí aj o Čechoch vo vzťahu k našej reči, *ostatné vzťahy sociálno-politické sú tak odchodné od našich, ako ktorékolvek inšieho kmena. Miechať tieto pochopy sa žiadnym právom zákonno nesmú.*

„Co do jednoty“ píše P. Kollár na str. 151. „a sjednocování našeho národu, tu jsem schválně a budu, pokud žiji, jednostranným, anobrž nejjednostrannějším, tu jsem neustupným, tvrdošijným, neoblomným, neuprosným a bezohledným!“[230] No — už ja neviem, ako tak rozumný muž s takýmto principom pred svet sa postaviť môže! My mu teda v jeho tvrdošijnosti tak urobíme

229 Kurz. od H.

230 Pôvodca „Slávy Dcery“ i tu dôsledne sa drží myšlienky všeslavianskej. Kollár považoval *národy* slovanské len za kmeny *národa* slovanského, ich reči len za nárečia jazyka slovanského. Tento poetický blud, táto chymera našla najmenej nástupcov práve u svojho rodu, u Slovákov. Toto sa zjaví i z Hurbanovho osvedčenia v nasledovnom odseku.

ako ten professor, ktorého študentík do súboja vyvolal, vidiac, že sa šuhaj dostavil na miesto súboja, spýtal sa ho, či len ozaj chce, aby jeden z nich na mieste zostal? ktorý, keď prisvedčil, professor išiel preč; no dobre, vraj, zostaňte Vy tu, ja idem preč. — Nech si teda zostane aj P. Kollár v tej jeho jednostrannosti, my z toho jednostranného miesta ideme ďalej, ideme preč — preč, kam nás oči ducha vyššieho žitia povedú.

Zjednocovať Slovanstvo tak, ako P. Kollár robí, hádžuc Tatry na Krkonoše,[231] *znamená rušiť stav a prekacovať pomery a vzťahy kmenov sociálno-politické; čoho my veru nie sme priatelia, žiadajúc vyvinutie sa kmenov prirodzené, nutné, potrebné.*

Pán Kollár púšťa svoju žilu poetickú na str. 141—143, kde satiricky do mordierov a banditov, ako konsekvenciu nášho stanoviska nadáva tým, ktorí nie v podrečí svojom, ale v nárečiach kmenov svojich písali a počnúc od Rimanov[232] až na Gaja a Stanka

[231] Pohorie v Sudetoch na sev. hranici Česka oproti Sliezsku.

[232] Pod hviezdičkou poznamenáva tu H.: „Veľmi pamätné je, čo nám už tuto nadrieka P. Kollár a čo bezpochyby zas v Cestopise preukazovať bude a síce: že je Horác z Opolja (Apulia), Ennius že bol *Kolobrežan* (t. j. z Kalábrie), *Promptinae paludes*

Vráza zachádza! „Vy hvězdy germanské literatúry, ba vy Horácové z Opolja, Ty Valter Škot, O'Conell, Ariosto, Manzoni, Šafárik, Mickievič, Bodjanský, Lomonosov, Gaj[233] a

že sú „pomutínské kaluže", a t. ď. Nech len pozoruje P. Kollár, aby ho daktorý latinák zato, že je z Turca, neodvodzoval: „ex Turcia", lebo toto ešte podobnejšie si znie!"

[233] Všetkých týchto spisovateľov a politikov počnúc od Stanka Vraza až po Gaja uvádza Kollár ako takých, ktorí nepísali v reči, alebo podreči svojho kmena, ale v spisovnej, či cudzej. — Stanko Vraz (1810—1851) básnik slovinského kmena, najviac po horvatsky písal; Šváb Schiller, Plattdeutsch Goethe a iní písali v spisovnej nemčine; latinský klassik, Horacius bol z Apulie; Walter Scott anglický romanopisec bol zo Škotska; O'Conell, Irčan, písal po anglicky; Ariosto, Manzoni, italskí básnici v spisovnej italčine; Adam Mickiewicz, poľský básnik rodom Litevčan; Osip Maksimovič Bodjanskij, ruský spisovateľ, rodom Ukrajinec; Michajil Vasiljevič Lomonosov, básnik a učenec ruský oddelil literárnu reč ruskú od cirkevno-slovanskej. O Gajovi a Šafárikovi viď naše poznámky. Gaj bol ináč otcom illyrismu, pod ktorý pojem vradoval všetky juhoslovanské národy. Na všetky tieto udajné dôkazy trefne odpovie H. v svojej recensii. Ale aj ináč kuľhá stanovisko Kollára; Štúr a jeho súdruhovia, boli to z jazykového ohľadu v literatúre, čo Schiller a Goethe v nemeckej, Horacius v latinskej, Ariosto a Manzoni v talianskej, Lomonosov v ruskej a Gaj v horvatskej, veď ani Štúrovci nepísali v podrečiach *slovenských*. (Pravda Kollárovi sama slovenská reč

t. ď." Týchto obšírno vyvoláva — akoby ich Štúr odsudzoval, on posmešno ich za zabijakov kmenovstva vyhlasuje! No, na toto odpovedá Štúr sám: my len chceme P. Kollárovi povedať, žeby sa to isté aj nám dalo tak obrátiť, lebo všetci tí svoje kmeny tak nepotupovali, jako Kollár svoj slovenský, ale väčším právom my takto sa Kollárovi môžeme vysmievať! „Ty Pane Bože všemohúci, čo si to Ty za sprosté dielo vykonal, čo si dal toľko nárečí a kmenov v Slovanstve, čis' nevedel, že ja (Kollár) prídem na svet, ktorý to budem museť boriť a nárečia a kmeny umenšovať? Čis' nevedel, že ja nemôžem tu Slovákov, tam Lužičanov, hen Horvátov, Slovencov a Srbov, tam Malorusov a Bulharov strpeť a že tamtých na Čechov, týchto na Illýrov a týchto zas len na Veľkorusov poobracať musím? — Načos' to urobil, načos' mi darmo toľko práce narobil!" A toto aspoň nie je posmech, lebo to Kollár storáz

bola len nárečím českého jazyka). Ďalej materčina Scotta a O'Conella bola už angličtina, Mickiewicza, polština, ačkoľvek boli cudzieho pôvodu. Len Vraz, Bodjanskij a Šafárik môžu sa spomínať oprávnene jako takí, ktorí sa venovali literatúre cudzieho (z rečového ohľadu čo aj blízko stojaceho) kmena, — t. j. dľa Kollára písali v „literárnom jazyku" svojho vlastného národa.

opakuje sám: „Kdo ve slovanském národu počet dialektů *umenšuje*, ten má takovau zásluhu jako ten nejslavnější auktor a spisovateľ“ (str. 111)![234] Práve takú zásluhu, ako — P. Kollár, alebo ako tam Brandenburci, tu iní Handrburci, čo vytínajú kmeny a nárečia slovanské,[235] alebo ako aj ten spisovateľ knihy: „Slawen, Russen, Germanen“,[236] proti akému P. Kollár v Cestopise svojom bojuje!

Po takej ale záslulie — nebaží žiadno srdce slovanské! Kollár sa neverí dosť naopakovať toho nešťastia, aké na národy z mnohokmenovitosti a toho šťastia, aké z jednoty nárečia vyteká; ale veru na tomto prin-

[234] Opäť všeslavianská idea Kollárova. Viď pozn. i pod [230].

[235] Kollár zaoberá sa v Cestopise (str. 204—210, 223, 225, 241—243 a t. ď.) odnárodnením sa a prenasledovaním slovanských kmenov v Nemecku.

[236] Pod dvoma hviezdičkami doloží H. k tomu: „Spisovateľ knihy tejto (Jordán v Lipsku) narádza: aby saská a pruská vláda čo o najskoršie znemčenie Lužičanov pracovaly; na ktorú radu Kollár hovorí: „Podivná rada, nedímli zrada, raditi hříšnikovi aby i dále hřešil, zlodějovi, aby pořád kradl a vrahovi aby nejen narazil ale i cele dorazil.“ (Cestopis str. 209 a 210). Lež on sám sa toho istého hriechu dopúšťa, keď Slovákov šliape a im zlorečí! Recensent.“

cípe sa veľmi široko rozkladáť nemôžeme. My vravíme, že je ten národ (rozumie sa každý národ veľký) najmocnejší, ktorý veľa čiastok samostatných, samobitno vzdelaných, čiastok spolu takých, ktoré by samé v sebe isté osobitné celky a mravné osobnosti pôsobily *má* a k svojmu *ja* ráta! Lebo vtedy sa on rovná veľkému sklepeniu, ktorého čiastky pravidelno k striedku sa stláčajú a tak silu jeho tvoria. Chynenčania majú svoju reč a literatúru od tisíc a tisíc rokov jednu stálu, bez pohnutia a vibrácie pružnej; a predsa im ani sám priateľ takejto zkostnatelosti kmeno-nárečovej, P. Kollár, ich vzdelanosť a osvetu závideť nebude. Dovádzanie Nemcov a inších národov — je v nerovných okolnostiach vždy nedostatočné a mlkvé a o tomto sme už inde dosť pohovorili, najmä Štúr v svojom spise: „Nárečja slovenskuo“,[237] o tom predmete pravdivé slovo napísal!

P. Kollár sa bojí o obecenstvo a píše na str. 111 toto: „První výminka květu některé literatúry jest hojnost čtenářův; čtenáři ale jen tam býti mohau, kde jest *prostranné ter-*

[237] Ľ. Stúr: Nárečja slovenskuo alebo potreba písaňja v tomto nárečí. Prešporok, 1846. — Epochálny spis v oživotvorení sa slovenskej spisby. Vlastne toto dielo dalo popud na vydanie „Hlasowé“.

renum, a na němž množství lidu. Slováků v Uhřích jest málo, pro ně samé knihy psáti a tisknauti *dáti nestojí za práci!*"

Tu vidíme začo Kollár písal! Vidno, že Slováci sú v očiach jeho len zberba chatrná, ktorá nie je hodná, aby sa pre ňu písalo. Ale veru, bár my takéto motívy za scandal máme, predsa i s tejto strany môžeme uistiť P. K., že sa veľmi mýli. Aprioristické dôvody tu nič neplatia, zato ho odkazujeme na Domovú Pokladňicu, ktorá len predplatiteľov viacej má, ako hocktorá jeho česká kniha čítačov, (vyjmúc azda jeho Sl. Dceru a Čítanku)[238] a to vieme zo zkúsenosti, že vlastné obecenstvo čítačské Pokladňice o veľa je rozsiahlejšie. Nič nepoviem o obecenstve inších slovenských spisov, to aspoň P. Kollár môže sám vedeť, že ani nakladateľov bohatých, ani sami pokladov k vydávaniu kníh našich nemáme a predsa so zalomenými rukami nestojíme nad riekou života slovenského! Nuž akými že už máme dôvodmi

[238] „Sláwy dcera we 3 zpěvích", Budín, 1824; druhé rozšírené vydanie: „Sláwy dcera, lyricko-epická báseň w 5 zpěwích", Pešt, 1832; tretie Budín, 1845; štvrté Viedeň, 1852. Hlavná literárna tvorba Kollára. — Čítanka, čili kniha k čítání we školách slowenských w městech a dědinách." Budín, 1825 a 1844.

hovoriť? Právo k reči aj kmenovitosti máme, moci a spôsobnosti k udržaniu a rozšíreniu sa na zvolenej podstati sa vždy viac a viac tvoria a zúplňujú, chlapi dorastajú, čítači sa množia, reč sa spôsobná robí k výrazeniu všetkých možných obratov a pomysľov vedy aj umenia! Nuž ale čože už chcete viac od nás a nášho princípu?

Pravda P. Kollárovi sme my Slováci sto paškvílovými menami zhnusení škrabáci, pamfletistovia, luza, černilid, blázni; proti tomu Češi a česky písací Slováci — sami Demosthenesovia, Isokratovia, Homerovia — Themistoklesovia. Uňho už teraz viac platí Ďurgala, Imrich Šulek, Linder[239] (viď o ňom číslo Novín 103), Dévan a Droppa, ako Chalupka, Kuzmány, Hodža, Štúr a Lichard; títo sú mu trpácki škrabáci, tamtí Isokratovia!

„Uveďme a zříďme u nás nedělní školy a t. ď.“ píše P. Kollár na str. 113. Lež pýtame sa, kto P. Kadavému v Pešti z kazatelnice zabraňoval nedeľnú školu držať? A ja bych nie len na P. Kollára ale na 20 iných čechizujúcich kňazoch ev. toto vedel dokázať, že oni nie len nič nerobia v ohľade

239 O Šulekovi, Linderovi viď, kde bude reč o ich „Hlase“.

ned. škôl, spolkov miernosti, ústavov gazdovských, rozpredania kníh a t. ď. ale práve tamtým prekážky robia, tohoto sa nepridŕžajú. Samé noviny naše boly prinútené už viac razy proti verejnému takémuto udúšaniu ľudu nášho vystupovať. Nuž komuže to napomenutie dával? Iste najprv sebe, potom tamtým P. P. Ďurgalovcom, Šulekovcom, Linderovcom; Droppovcom, (P. Devana nebudem menovať — lebo bár doteraz to nerobil, predsa aspoň teraz svojmu kaplánovi prekážky nerobí a zato nerobenie prekážky mu patrí česť) a tak potom všetkým tým čechistom. — čo sú nepriatelia nedeľných škôl a spolkov miernosti!

P. Kollár sa sťažuje na analytickú methodu, ktorou sa vraj na roli nášho národa dvetisíc rokov pracovalo. My najprv síce tomuto nie veľmi dobre rozumieme, aspoň nakoľko to chápame, 2000 rokov ani analysa naša nemá; slovenská analysa by sa vari mohla datovať od časov konstrukcií čechoslovanskej literatúry a od kedy sa slovenský kmen počal synteticky sberať v sebe — počína sa jeho synthesa, menovito v tom sa zakladajúca, že sa kmen v sebe konsolidovať, skladať — zúplňovať a syntheticky k pochopovaniu seba kráčať počína, aby tým celkovi-

tejšie sa mohol vliať do oceánu Slovenstva a v tomto do človečenstva! A zato myslíme, že práve Kollár je ten starý Adam, ktorý aj ďalej len analýsovať chce, len chce na silu ta leteť, kde mu netreba, kde jeho kmena život zhasína, kde ani sama synthesa aprioristická slovenského sveta potravy a „terrenum“ nenachádzala a nenachádza!

Žeby sme my boli „Čechoborci“,[240] to nám P. Kollár nebude vstave dokázať ani do súdneho dňa; ale že on je Slovakoborec, to mu my ani nemusíme dokazovať, to si on sám za česť pokladá, *keď sa má za umenšovateľa kmenov a nárečí slovanských a a capite*[241] *svojho slovenského!* Tento muž, ktorému boly Tatry dakedy kolíska ideálov jeho,[242] je teraz prvý Tatroborec; nech si len ale, radíme mu, pozor dá, aby ho táto jeho titanská, *Čechmi* v ňom zbudená[243] my-

[240] Hlasowé, str. 115.

[241] V prvom rade.

[242] „Jejich (t. j. Slovákov) nářečie stojí i z gramatického i z geografického ohledu ve středku všech slavských nářečí; *nebo Tatry jsau hnízdo a kolébka, všech Slavov.*“ Takto písal Kollár v „Hronke“, 1836. I. 2. str. 44. Viď Vlček: Dejiny literatúry slovenskej. Turč. Sv. Martin, 1889. str. 38. Škultéty, str. 136.

[243] K tomu pripojí H. nasledovnú poznámku: „Vieme z istých prameňov, ako P. Kollár zprvopo-

šlienka ďaleko nezaviedla, lebo ak čo odvalí z *Tatry,*[244] to samé iste najprv jeho samého zavalí.[245] Ako že už naňho letia tie odštiepeniny — vidíme z toho, že *ľutujú a žalujú naňho tí, ktorých on prv, lež by sa boli rozmysleli a oči pretreť mohli, nadužijúc dôveru v sebe složenú k osvedčeniam literárnym nabadurkal.*[246]

Že P. Kollár bez všetkej skromnosti. čo len môže zo slovenského nášho života sebe chválno pripisuje a tak na muža nehodnou

čiatku odpovedal tým Čechom, ktorí ho proti nám badurkali; nechcel očúvať ich reči „ja jsem" vraviac ústno aj listovno „samojediný z tohoto ohledu na Slovensku a nebudu proti našim mladým povstávat; vediť oni co činit!" A nech sa pamätá P. Kollár čo mne samému pri prvom rozchode (v Pešti minulého roku 1845 — teda nie po tej rozhovôrke z príležitosti P. Kuzmányho kázne) povedal, nech pomyslí, že ja tie slová vysoko som ocenil. Len Češi ho postavili na nohy, aby sami sa mohli potom naňho zas ovesiť a z jeho pliec do nás strieľať. Recensent."

[244] Kurzívy od H.

[245] Porovnaj, čo sme povedali v Úvode str. 31—33.

[246] Celkom zodpovedá pravde. Takýmto spôsobom tovali sa na pr. Linder, Kutlík a Seberíny, (viď o ozmto v Škultétyho uvádzanom diele str. 107), ktorých „hlasy" sú na stranách 194—197, 200—204 a 230—236 diela „Hlasowé".

samochválou sa vypína, o tom hovoriť je mne veru veľmi bolestné, že ale aj mňa pripomína a tým za svedka ma vyvoláva, musím svedectvo vydať pravde. On narátal 15 miest (na str. 133 a 134), ktoré vraj peniazmi a knihami v ich národnej horlivosti napomohol, z tých mu veľa odpadne, ak všetci spomenutí tam tak, ako ja, pravde svedectvo budú vydávať chcieť. Brezovskej[247] nedeľnej škole a knihovne nedaroval P. Kollár ani len krajciara, ani len jednej knihy; ale odpovedal na moje vrúcne prosby, že všade len pýtajú Slováci a on že veru nemôže nič dať, lež abych vraj ja dal môj exemplár Cestopisu jeho, na ktorý som sa bol predplatil, lebo vraj i tak mne darom jeden posiela (to jest slúbený za sberanie predplatiteľov). Tak som ja pochodil v mene brezovskej nedeľnej školy P. Kollára o dáky darček prosiaci a v Hlasoch ešte ma vyvoláva menovite za svedka, čo dobrého ústavom a nedeľným školám urobil! Žiaden ani z násmladších, ani zo starších Slovákov sa toľko nevynadával Slovákom do žobrákov, ako sám P. Kollár, ktorý i mne samému na to ustavičné žobranie slovenské sa nemilosrdno ponosoval a vyznal, že on je teraz

[247] Nitr. stol. V Brezne kaplanoval H.

„veru veľký materialista!“ Toto mi na budínskych bašťach otvoreno hovoril! — My keď čo dobrého nášmu kmenu urobíme, aspoň to nevyhadzujeme na oči a čo by nám P. Kollár ešte desať razy viac do škrabákov nadal, my predsa nebudeme vyhadzovať kmenu nášmu na oči, čo sme mu dobrého urobili. Zásluha sa uzná i tak; a ja neupierajúc P. Kollárovi zásluhy tam, kde ich má, nemôžem ako napospol, tak ani pri zvláštnom inde zaslúženom mužovi, tak ani pri Spevcovi Slávy Dcery chvastúňstvo zniesť, najmä tam, kde je nie základné a najmenej tam, kde mňa samého za svedka vyvoláva.

Ako P. Kollár so Štúrom zachádza, o tom hovoriť neidem; ľútosť mi srdce napĺňuje, ako ten mladý muž, ktorého celé Slovensko (až tam na bezhanobného Droppu, o ktorom ale zas Slovensko nič nevie) za obeť svoju uznalo, od tohoto básnika čechoslovanskej vzájomnosti ohováraný je! Nie ale ľútosť nad Štúrom, ktorý odráža mužsky tie strely jedovaté, lež ľútosť ma pojíma nad tým, že jeden Kollár takto sa vedel k hanbe celého kmena slovenského zabudnúť. Odkrývať tú nehanobnú dialektiku nemôžeme my pre útlosť citedlnú lásky a úcty, akú k P. Štúrovi chováme a pre tú vážnosť, akú i v

tomto hroznom poblúdení spevca nášho, Jána Kollára k jeho dielam nesmrtedlným v srdciach nosíme, — nemôžeme, hovorím, spôsob jeho šľakovať. A prezradili by sme tým, že obrániac vec samú proti nápadom nepriateľským, predsa P. Štúra za slabšieho máme, lež aby sa mohol z tých hrozných žalôb očistiť.[248] To len ale zamlčať nemôžeme, že súkromný list P. Kollár vyťahovať na verejnosť práva nemal, najmä, že P. Štúrove myšlienky verejne v spise jeho prednesené sú a boly; ale to je to, čo P. Kollár nechcel, snadnejšie mu bolo vytrhnúť jednotlivé miesta z priateľsko-súkromného listu[249] a na tie zavesiť svoje širokoďaleké sa roztáčania, ako povážiť a posúdiť celú

248 Kollár na pr. toto píše v „Hlasowé“: „Teprv nedávno psal pan Bělopotocký tu žalobu proti Vám: že při dání rukojemství čili kaucie 4000 zl. stř. za Vás a Vaše Noviny skrze Vás *oklamán* jest, ant Vy prý tehdáž ještě o bernolačině aneb jiné nebiblické řeči ani té nejmenší zmínky neučinili ste.“ (str. 147.) — Pochybovať musíme, aby bol Belopotocký (Fejérpataky) skutočne napísal takýto list, veď i on podpísal r. 1844. „Pozvaňja k Tatrínu“, ktorý spolok pre *slovenskú* osvetu založili. Tieto veci pretriasa i Škultéty v uvádz. diele str. 108—110.

249 V „Hlasowé“ na stranách 128—132, 135—137, 143, 145—146, 148—149, 156.

sústavu dôvodov, príčin a rozvitie celého predmetu. A keď sa už tej zrady priateľstva dopustil P. Kollár, čože nepodal celý list, aby bolo obecenstvo videlo ducha, v ktorom list napísaný bol, lebo nakoľko už z tých, z listu toho vydrapených výrazov zavierať sa dá, je celé to písmo k zmierneniu boja, k utíšeniu búrok namerené a cestu súkromného pravoty tejto pokonania nastupujúce. Či nemal P. Kollár dosť na podobnej, súkromnej odpovedi? A jestli o vyznaní Štúrovom a o jeho dôvodoch písať chcel, či nemal jeho spis pred sebou? Akokoľvek sa bude P. Kollár ospravedlňovať, ale to len každý usadlý človek uzná, že takéto pokračovanie nie je mužské, nie je rázno, odhodiť a potupiť spis muža a spisovateľa jedného — a vytrhnúť zo súkromného listu jeho výrazy a po tých, ba po osobe, ktorú najprv v spise potupil, sa voziť — to je, nech sa najslabšie vyslovíme, babovstvo a ženská k bojom ráznym nedorastlosť.

Že Štúr Kollárovi hrozil, pohlo ho to a spravodlivo tohoto literárne mnohé boje už prestáleho spisovateľa a on mu bez pochyby súkromne zpiatky hrozby poslal, lež verejno sa s tým vystatovať, že sa on bojov nebojí, je tiež marnosť, lebo vystupovať v literatúre

a nebyť pripraveným na boj, to je hrozné kocúrkovstvo, za to nám to ani do mysli neide, žeby mohol dakto o nás mysleť, že sa literárnych útokov bojíme. Ale ako Kollár vraví, aby sa hrozilo babám a nie jemu, tak my zas jemu dokladáme a sto razy opakovať budeme, aby on tým svojim babám do škrabákov trpáckych a reči našej do bačoviny a smetištiny pred uličníkami peštianskymi nadával a nie pred nami, ktorí sa s takými dôvodmi, ako sa dovádzajú, uspokojovať nedáme a nemôžeme.

Ja môžem povedať, že ten, o ktorom Kollár vraví, že podhryzol bretislavskú stolicu učiteľskú, že Ľudovít Štúr, nepotrebuje už od Kollára svedectva viacej;[250] jeho vyvinovanie sa bolo verejné, on od mládenectva svojho najútlejšieho sa vo svojej myšlienke, vo svojom pokroku duchovnom pred obecenstvom vyvinoval, rástol, dozrieval! Práve zato nič nedokazuje P. Kollár tým, že jeho české básne chváli, aby tým akoby chvály svojej žiadosť v ňom vzbudil a svedomie

[250] Štúr od 1837 počal učiť, lepšie rečeno zastupovať starého už Palkoviča na kathedre československej reči a literatúry prešporského lycea. Kollárovi sa pravda nepáčilo, že i tam vial už Štúrov duch. Viď Hlasowé, 152—153.

jeh ok pokaniu naklonil, lebo kto bude chcieť šľakovať rozvinenie sa tohoto mladého muža, nie len chváľu jeho prvým výstupom literárnym vydať bude museť, ale najde všetko, čo on doteraz zjavného robil a vykonal, ako plod vždy dokonalejšieho zapáleného ducha a ideálu toho, ktorý si za mlady prvotnej, mladý genius tento zvolil! Preto také obvinenie, z akého Štúra Kollár karhať chce, je cent obvinovateľovi samému na väzy priviazaný; za to obvinenie ťažko bude odpovedať Kollár pred tou budúcnosťou, na ktorú sa sám tak často odvoláva. Ba už prítomnosť jednohlasne kričí proti tejto krivde, verejne na mužovi čistom urobenej. A tak je, o tom, čo Kollár v Hlasoch popísal, ani budúcnosť súdiť nebude, lebo na ňu z toho neprejde nič; obvinenia prechádzajú na veky budúce, najmä obvinenia spevcov vekov svojich, ale taká filisterská klebeta, ako že Štúr slovenskú cathedru podvŕtal, prežije sa sama!

Kto môže čistým svedomím povedať, žeby sa terajší stupeň vyvinutosti národnosti slovenskej mohol mysleť bez Ľudovíta Štúra, ten nech predstúpi a hovorí! A keď složí prísahu, predkom nech vysloví za Kollárom obvinenie to hrozné: ja len na takýto závä-

zok uverím všetkým tým, čo neznajúc, lebo nechtiac pravdivo a spravodlivo písať — utržkám kantáry popúšťajú a všetci ako vrany len na Ľudovíta Štúra idú a kráču!

Aby sme o P. Kollárovom hlase náš súd dokončili, vyznávame, že hlas jeho je zúfalé, posledné slovo jeho ostrej osoblivosti a náruživosti. Čo boj tento z ľavej strany doniesť mohol. to dosiahlo už svoju kulmináciu v P. Kollárovom hlase; on je zosobnená vôľa českých partikularistov a — slovenských omdlencov! *Zato nemáme nádeje, žeby sa ku kmenu svojmu kedy viac vrátil, na partikularisme českom bude mať podporu, všetci živší Slováci princíp jeho v krátkom čase budú museť opustiť*, tak ako všetci lepší duchovia, Jozefy, Chalupka, Ferjenčík, ktorí ani na vzdor jeho verbunku s nim neboli, i s inými pomaly k presvedčeniu lepšiemu prichodiacimi ho zanechávať budú; čo mu ostane — to bude iste repraesentovať padajúce do pokoja a k tíšinám zimného tepla osudov pominutedlnosti — pokolenie, ktoré sa ani pri vôli dobrej nebude môcť prichytiť, na trasavé a vibrujúce sa struny a spruhy nového života, keď ale chceme očuť labutin pieseň osobnej slávy slovenského genia, videť to kladenie harfy vyznelej na hrob svoj,

na ktorom len to ostať má, čo urobil spevec, pokým sa púšťal smelo lietať v povedomí odvečných uložení svojich priestranstvami myšlienky, keď chceme videť padanie genia zroneného s tej linaje, za akú prelietať sa osmeľoval, za ktorú ale preleteť nemal, keď chceme sami očuť Kollára, ako sa on odrieka toho, čo sám nadriekať počal a čo vek náš dopovedal, teda čítajme to, čo On píše o tomto pokúšaní svojho genia na str. 113: „Nestydím se vyznati, že byla doba v mém vlastním životě a spisovatelství, kde i já jako tam Herkules na rozcestí, na rozpacích sem stál, a podobnému pokušení vystaven sem byl: odtrhnauti se od společné literatury, a *výhradně slovenčiti*;[251] ale děkuji bohu, že sem časně navrátil se k rozumnější povědomosti, že lepší částka mého ducha záhy mne ze sna pobludu probudila!“

Pravda, pravda, že hrúza musela pojať ducha Tvojho — Kolláre náš, lebo tie strany Ti odokryly v ďalekosti inšie hrôzy a boje, ako boly tie, na ktorých Si sám stok zápalu Tvojho vyvážil; zakryl Si oko svoje orličie — zastrel si zraky Tvoje sokolovie — a hodil si sa k tej rozumnosti substanciálnej tohoto zkryštallizovaného života, nepomysliac

[251] Kurz. od H.

na to, že kryštall života len z tých vyšších smelo bez vyrátania geniami dotýkaných ríši videnia a zápalu duchovného sa formuje! Kryštally Tvojich ideálov sú už tu, ale k nim donáša genius slovenské nové živly k vyšším formáciam kryštallov života, kmena sviežeho, sviežich duchom Slovenov tatranských!

Ty odpusti. — že aj my sme slohom ľudia, k tomu mladí a duchom oprávnení k hľadeniu samostatnému v tie kraje, zkadiaľ má vynsť slnce spasenia Slovenom!

O mužoch tých, ktorí v Hlasoch síce tiež majú svoje hlasy proti slovenčine, ale či sami v sebe sú mužovia mierni, ktorí svoje tohočasové presvedčenie alebo v pochybnosti vyslovili, dajúc pokoj svätý veciam a úmyslom svätým, ktorým sme teda tým samým odpovedali, že sme hlavné otázky dostatočne pri inších zodpovedali, či práve sú takí, ktorí ani neišli na náš kmen do súsedov harušiť,[252] ale len priateľskú mienku

[252] Pod hviezdičkou píše H.: „Nech číta láskavý čitač len „Orla Tatránskeho a Novini“ a presvedčí sa dostatočne jednak o šľachetnosti jedných, jednak o intrikantnom duchu druhých; ale pozná i tam tú pravdu, že nič nie tak ukrytého — aby nevyšlo časom na vrch! Recensent.“

svoju súkromným listom sverili, od ktorej ale po bližšom sa spojení s ľudom samým odstúpili a tým horlivejšie kmen svoj zamilovali, medzi ktorých rátame hlavy naše najprednejšie v živote cirkevno-literárno slovenskom, — o týchto mužov článkoch nehideme hovoriť, *keď sa už zjavno o tom hovorí, ako tie články P. Kollárom, alebo Pán Boh vie, kým ešte značne sú popremieňané!*[253]

Povieme teda tuná len pár slov k tým, ktorí doteraz ešte vždy len broja a broja proti slovenčine! a ktorí dosť sprosté potrepali a pobúchali veci! k tým hrdinom za češtinu a proti slovenčine teda patria nasledujúci:

Ján Dévan. Čože mu odpovieme, on počína takto: „Měl bych mnoho co psáti“ a my mu to veríme, žeby ozaj mnoho mal čo písať; ale keď do 70. roku nenapísal, po 70-tom môže už ani nezačínať. Najpôvodnejší je P. Dévan na str. 186, kde hovorí: „Ano slyším, že i naší milostivé a otcovské vládě se tato řeč nelíbí!“ Ale my Pánu Dévanovi odpovedáme, žeby tá neľúbosť nepotrebovala ísť cez *Bzince* na svetlo života; nech sa teda P.

[253] Viď ešte poznámku [246], ďalej porovnaj tu povedané s riadkami na str. 186, na ktoré sa pozn. [246] poťahuje.

Dévan opýta tam, kde to „slyšel", aké majú kráľovia zemskí nástroje, ktorými dávajú na vedomie národom svojim, čo sa im ľúbi, čo nie. Tu nemáme času P. Dévana počúvať; lebo veru aj my *máme mnoho čo písať*[254] a vskutku aj píšeme. Inšieho nemáme čo povedať Pánu Dévanovi do Bziniec!

Daniel Brozmann,[255] píše menom „Dolnozemských mezi Maruši a Kérešem bydlících Slováků". Škoda, že nám tých Slovákov nemenoval — alebo aspoň credentionál[256] dáky, že je nimi splnomocnený k vyslovovaniu ich vôle, neukázal. List váš, P. Brozmann — keby sme chceli rozobrať, málo by Vám radosti spôsobil, len nám uverte, že takých rozprávok, ako Vy tam z kasína čabanského dovádzate, by sme Vám aj my vedeli doviesť proti Vám. Naša slovenská Čaba — vieme dobre, že bár nie hneď, predsa dosť skoro uzná, že aj ona, ako telo z tela slovenského, len vo slovenčine svoje šťastie hľadať má. Pán Brozmann nevie „jak to napraviti? co Štúr natropil, uškodil." Ale P. Brozmann ani prv nevedel

254 Kurzívy od H.

255 Daniel Brozmann, ev. farár v Čabe v rokoch 1841—1853.

256 Poverujúci list.

ako napraviť — čo na Slovensku osudy nešťastné pokazily. Lebo o ňom Slovensko veľmi málo vie, vari ani toľko, ako o Štúrovi!

Mladý Staroslovák z **.[257] Keď P.

[257] Pod týmto pseudonymom skrýval sa Ondrej H. Lanštiak (Viď Orol Tatránski, II. 66. r. 1847), ktorého menuje Škultéty nepríčetným. L. poslal svoj dopis z Liptova, kde sa zdržiaval vtedy ako kandidát bohoslovectva. Lanštiakom zaoberajú sa málo naši dejepisci literatúry slovenskej, ačkoľvek je nadmier zaujímavou osobou z literárno-historického ohľadu. L. vyučil sa na prešovskej ev. bohosl. fakulte, kde si ešte r. 1839 dopisoval s Hroboňom. Roku 1847 napísal knihu „Štúrovčina a posauzení Knihy „Nárečja Slovenskuo“ sepsal a vydal O. H. Lanštják.“ vyšlú v Budíne, v ktorej surovo napáda Štúrovú školu. Za svoje zásluhy, ako odmenu, obdržal povolanie do Pešti od Kollára, pri boku ktorého kaplanoval. R. 1849. stal sa farárom hornozelenických, kde roku 1899. jubiloval svoje 50 ročné kňazské úradovanie. Na tomto jubileu nezúčastnil sa ani jeden národovec slovenský, vôbec L. stal sa celkom bezvýznamným človekom od rokov päťdesiatych; zabudnutý strávil svoje dni v chatrnej, chudobnej dedinke, v Zeleniciach. — Napísal i jednu, maďarskú brošúrku: „Anti-Magyar“ (irta Lanstják András, Pesten, 1848) a v tejto je už Ultra-Maďarom, kým v predošlom diele jeho háji všeslavjanské idey Kollára. Z prvého diela Lanštiaka sa dozvieme, že proti bernoláčtine a štúrovčine brojil už i ten čas Štefan Moyses, neskoršie biskup b.-bystrický.

Kollár Chalupkovi vedel preináčiť — list,[258] kto nám stojí zato, že tomuto mladému vrabčekovi do zobáčku tiež svojho zrna nenastrkal? My mladí známe svojich! Tantum — o tomto!

Michal Linder.[259] Vám Pán Brat poviem len jednu anekdotu. Jeden sprostý kandidát vraj chodil po svete a rozumie sa svoje album a či Štammbuch podával priateľom a mecenášom. Jeden furták mu za posmešku grécky napísal: Asinus ad lyram,[260] ale milý šuhaj veru kam prišiel, všade toho milého furtáka naozajstne vychvaľoval, že aký to vraj učený muž, keď mu on do štambuchu po grécky napísal!

Takto aj tí vaši Jasenania — keby pre Jesenského, o ktorom ináč povesť je veľmi chýrna, zato že bol spoluprekľadateľ (ak bol) biblie králickej,[261] svoju materčinu potupili

[258] Hlasowé, str. 193. Porovnaj to poznámkami 246 a 253. — Pravdepodobne nebolo potrebné preináčiť Lanštiakov „hlas".

[259] Michal Linder, ev. farár vo Veľkej Jasenovej (Turč. stol.)

[260] T. j. že je blbcom.

[261] Zistilo sa od tých čias, že to bol Pavel Jesen (Jessen, Jesenius), starší Jednoty braterskej, rodom z Uhorsk. Brodu (Morava), zomrel 1594. — Okrem tohto významnejší zástoj mal v českých dejinách Ján Jesen (Jessenius, alebo Jesenius de Magna Jessen) slávny lekár a rektor pražskej university, pô-

a mužom tým k češtine, ktorej dobre nerozumejú, sa privádzať dali, tak by sa v sprostote svojej objavili, ako ten kandidát! — Ten kandidát!! — a ešte jednu — pausu! Keby ste Vy vašim ináč hodným ľuďom radšej dobre po slovensky knihy, noviny čítali, nedeľnú školu a spolok miernosti, keď nie sám zakladali, aspoň druhému prekážky nerobili! Hoc — hoc — hoc! A Vy chcete ešte súd vynášať nad Bernolákom a slovenským kmenom a jeho nárečmi? Ten kandidát — ten kandidát![262]

vodom uhorský zeman, ale narodivší sa v Nemecku (1566—1621). Zúčastnil sa v českom povstaní roku 1618, prečo ho Ferdinand II. neskoršie dal rozštvrtiť. O tomto Jesenovi píše Hlinka obrátiac sa proti Čechom: „Vám sú milší husitskí a odbojní Nemci, alebo *Gesenius maďarský zeman, z ktorého ste urobili Slováka a martýra, premeniac jeho meno na Jesenského, trebárs slova slovensky nevedel*, česky necítil. Ale bol ikonoklasta, zúrivý kalvín a zaprísahaný nepriateľ katolicismu." Viď vo „Slovák"-ovi (Ružomberok) číslo 153. strana 3. 9. júla, roku 1921.

[262] Od tých čias vieme, že úbohý Linder nezaslúžil takéto pokarhanie, poneváč aj jeho riadky boly preináčené Kollárom. „V 1880-tych rokoch i ja počul som od horno-jasenského farára Michala Lindera (1846-ho vlastne ešte Nemca), *že on nikdy nepriznával sa k tomu, čo Kollár pod jeho menom dal vytlačiť v pražských Hlasoch*", píše Skultéty str. 107. v uvádz. diele.

HLASY SPOJENÉ
Pánů: Sam. Krištofiho,[263] Dan. Zajace,[264] Jana Kutlika.[265]

Pán Kutlík o tomto spojení peknom nevedel, zato sa aj krásno v novinách, ako priateľ kmena slovenského, jeho nárečia a celého hýbania novšieho osvedčil![266] Sláva mu! Ostáva téda sám Pán senior Krištofi a Pán Dan. Zajác, ak ešte aj títo páni rovnako druhým sa žalovať nebudú, na pridanie mikstúry. Lebo už čo len ten ozaj maďarský, toho akéhosi Maďara, spisovateľa a úda maďarskej Akademie o Orlovi vyšplechnutý súd, že „szar-hajtó-bogár" z neho Štúr spravil,[267] hore vezmeme, dosť do temného

[263] Samuel Krištófi, békešský senior a ev. farár v Naďlaku r. 1824—1849.

[264] Daniel Zajac, ev. farár v Békešskej stolici.

[265] Ján Kutlík, ev. farár v Pitvaroši (Čanádska stol.) a spisov.

[266] Aj Škultéty poznamenáva: „Mladý kňaz Ján Kutlík verejne, v novinách žaloval sa na Kollára, že ho strhol do akcie, cudzej jeho citu i rozumu". U. d. str. 107. — Viď „Orol Tatránski" 1846, roč. II. č. 36. pod nápisom: „Osvedčeňja a odvolaňja".

[267] Hlasowé, str. 201—203. — Toto tvrdenie je jednou z najväčších literárnych falsifikácií akiste tiež Kollára. Aby som vystopoval osobu toho „čestného úda maďarskej Akademie a známeho maďarského spisovateľa", ako ju „Hlasowé" označujú a o

šliaru sa celý úmysel tých pánov zamotá. Ak ste už páni na to prišli, že si za svoje čepice kladiete tie tituly, akými nás daktorí maďarskí spisovatelia obdarúvajú: vieme už, kto Ste a my Vám poradíme, jak chcete, dosť takých augiašových chlievov, kde sa tých (s. v.)[268] „hovniválů“[269] po stách a stách

ktorej osobe celkom presné dáta podávajú, prezrel som letopis Akademie r. 1846 (M. Tudós Társasági Névkönyv 1846-ra. Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betüivel), ďalej menoslov tých členov, ktorí medzi 1830—1914 odumreli a preskúmajúc životopisy *všetkých* v diele Szinnyeiho „Magyar Irók élete és munkái“ nenašiel som dáta, ktoré by sa mohli stotožňovať čo aj v najmenšom ohľade dátami udajného akademického „čestného úda“ diela Hlasowé. Podozrivé je aj to v tomto „hlase“, že ten udajný maďarský spisovateľ nápadným spôsobom sa odvoláva na Rožnayho (1787—1815), b.-bystrického ev. kňaza a známeho „československého“ spisovateľa, keď vieme, že R. bol ľubimecom Kollára, ktorého K. často spomínal v svojich spisoch. Po tejto prehliadke niet pochybnosti, že celá táto osoba je vymysleninou Kollára, ktorý vo svojej strešťenosti popáchal celý rad falsifikácií. Hlasowé teda nadmier veľa utratia na váhe prísnej kritiky a sú dnes už slabým argumentom. Hurban píše o nich (v úvahe našej str. 46, 47), „kniha tamtá ... *od Kollára hlavne stlčená...*“

[268] sub voce = pod týmto slovom.

[269] hovnival, po slovensky hovniak.

nachodí, aby kto len chce, mohol s nimi po nás hádzať.

„My Dolnozemci nejen že nepředplatíme více na tyto Štúrovské Noviny, ale i na tom pracovati budeme *na svém místě a našimi* cestami, aby mu v tomto *hnusném slohu trpáckém* nebylo dovoleno jich vydávati!“[270]

My pochybujeme, žeby táto jednak neskrotená nadutosť, jednak ale aj zlomyseľnosťou podfuknutá Boho- a rodorúhavosť bola mohla z úst a pera tak vážneho muža, ako je P. *Krištofy*, kňaz a senior vytiecť! Ak ale predsa vytiekla? — my iste súd si o tomto dovolíme časom svojím!

„HLAS Trnavských a jiných v Prešpurské a Nitranské Stolici bydlících Slováků.“ (str. 204—210) je vlastne len hlas trnavského krčmára Marť. Ďurgalu[271] a evanjelíckeho rektora Imricha Šuleka, lebo títo páni už aj v Novinách od Trnavčanov svoj *obšit* dostali, zato, že v ich mene písali.

Na dôvody týchto dvoch pánov ale nemáme čo inšie povedať, ako odkázať ich

[270] Hlasowé, str. 203—204. Kurzívy od H.

[271] Ďurgala, trnavský mešťan, ev. cirkve curator. Viď i pozn. [37]

na to, čo sme už inde povedali; lež predsa tak do ucha im máme dačo pošepnúť. Pán Ďurgala by mohol svoje sudy opatrovať — lebo: „nie ševce vyše kopyta!“ A P. Imrich Šulek mohol by sa uspokojiť len tým svojim známym remeslom; to jest: zaoberaním sa takými kunštami, aké s II-hým ročníkom Nitry vykonal![272] On svoje deti znemčené má tak, že ani trpácky, ani krekačsky, iba ak vari krikehajsky,[273] nevedia, on aj inších rodičov slovenských deti germanisujѐ: a tento človek sa miecha do najpodstatnejších otázok života slovenského!

Ján Sam. Droppa. Tento človek myslí, že keď zná menovať Šafárika, Kollára, Presla, Jungmanna, Palackého, Hanku, že sa už môže voziť a nosiť po Štúrovi! Veď ak P. Droppa zná tých pánov menovať, my ich známe celkom, ale že celý P. Droppa len

272 Pod hviezdičkou zaznačí tu H. toto: „Známy je v celom našom okolí ten *výtisk* Nitry, ktorý *Pán Šulek Imrich* potupne vari trojou farbou dopelepiť a zošiť dal a dnu napísal: „Potvora idi domov a daj sa pochovať a t. ď.“ Takýto posmech robil s ňou pred sebe rovnými, až ju teraz po dvoch rokoch pustil do behu, aby práve, keď „Hlasy“ vyšly, aj ona triumf vtipu Šulekovho roznášala! Recensent.“

273 Krikehajci sa menujú Nemci okolo Kremnice; majú špatný dialekt.

chváli hanou a haní chváľou svojou, o tom vie celé Slovensko, lebo o ňom samom nič ešte nevie. Ale pri tomto kántorovi bystrickom, je celkom naplnené to Goethovo: „Es ist was schreckliches um einen vorzüglichen Mann, auf den sich die Dummen was zu Gute thun.“ A — satis jam Hecuba habet![274]

Pán Palkovič radí P. Kollárovi: „Ostrým pérem ať píší odpověď!“[275] Teraz už môže tento starý Pán radosť mať, že ho ten samý P. Kollár, čo jeho Slovník[276] v Kroku tak ostro recensíroval, tuto poslúchol a ozaj ostrým(!) perom proti kmenu a nárečiu svojmu písal! Tu v Hlasoch ale tento pán nič nenapísal, lež tá naša Tatranka[277] nám donesie zas dáky dialog, my sa predkom tešíme naň.

Lež to sa osvedčiť musíme, že my proti Pánu Palkovičovi naskrze nič nemáme; to, čo on písal — to všetko sa aj teraz môže

[274] T. j. s týmto dosť sme o ňom povedali.

[275] Hlasowé, str. 212.

[276] „Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch mit Beifügung der den Slovaken und Mährern eigenen Ausdrücke und Redensarten.“ Prvá čiastka vyšla v Prahe 1820-ho, druhá v Prešporku r. 1821.

[277] „Tatranka, spis pokračující rozličného obsahu pro učené, přeučené i neučené“. Poučnozábavný časopis Palkovičov. Vychádzal v Prešporku roku 1832—47.

v slohu Komenského písať, najmä keď obecenstvo, ktoré to bude chcieť čítať, sa najde. Nám ale zas aj sám náš starký P. Palkovič to uzná, že to, *v čom sa od jeho ideálov delíme,*[278] aj v inšej forme vyslovovať musíme! A to, že kmen náš právo k svojej reči má!

Imman. Vylém Šimko. S týmto pánom sa ja inde pasujem,[279] zato tu hovoriť neidem, len zato, žeby mohol dakto myslieť, že sa pomstím. Dosť na tom, že on sám dávno, keď na Slovensku o slovenčine, mimo Bernolákovej školy ani chýru, ani slychu nebolo, ľutoval veľmi, že sa o slovenčinu nikto nezaujíma. Teraz sme sa my zaujali — a ani to mu je nie po vôli!

278 Kurz. od H.

279 Imman. Viliam Šimko, (1791—1875), ev. farár, professor theologie prešporskej a ev. lycea; Š. vydal knihu „Fgyházi unio“ (Prešporok, 1842), v ktorej hlásal revolučné myšlienky v cirkevnom ohľade, medzi inými i to, aby sa vylúčil Lutherov katekizmus z verejnej výučby. Proti tomu (a vôbec proti sjednoteniu evanjelíkov s kalvínmi) ozval sa najostrejšie jeho bývalý učeník H. v diele: „Unia, čili spojení Lutheránů s Kalvíny v Uhrách“, W (Budíně, 1846), čoho výplyvom strhla sa medzi nimi krutá polemia. Na tento rozpor cieli H. Viď ešte „Slovenskje Pohladi“ I. 1. str. 69, ďalej „Orol Tatránski“, 1846, č. 26 a 45.

Jiří Sekčík.[280] Máme nádeju, že tento pán, ktorý ináč o slovenskú národnosť na toľko sa nestará, že cirkev jeho slovenská v Košiciach, čo do národnosti vždy viac a viac klesá, máme hovorím nádeju, že aj naše slová nechá stáť v tom oddaní sa osudu: „robte si teda, čo chcete!“ A to bude ešte to najlepšie, — ak NB.[281] nemieni do nového žitia slovenského prúdu sa pustiť. Podobne P. Felix v Prešove,[282] ktorý ani synov svojich po slovensky nenaučil, môže sa k nemu pripojiť.

„Pláč neučeného Slováka nad nynějším Slovenskem,[283] je plač vysoko a prevysoko učeného pána — ale načo že ho menovať?[284] Mal bych obecenstvo naše za veľmi tupé, kebych myslel, že nepoznalo na prvý pohľad spravodlivého pôvodcu tých veršičkov. Ale veru táto poesia je už veľmi zodraná! zato sa pôvodca aj hanbil pod vlastným menom produkt tento músy ostaralej na svet vypustiť.

[280] Ev. slova Božieho kazateľ v Košiciach.

[281] Notabene = mimochodne poznamenajúc.

[282] Emerich Felix, ev. farár prešovský. — Hlasowé str. 217—220.

[283] Hlasowé, str. 236—240. — Knihu zatvárajúca báseň.

[284] Z vonkajšej formy a vnútorného obsahu dá sa uzatvárať, že to bol Kollár.

Ostatným pánom sa hlboko klaniame napriek tomu, že odchodní sú v terajšom smýšľaní svojom od nášho, lebo vieme, že v celku s ideou tou, aby kmen slovenský postavený bol na vlastné svoje nohy, svojou svojskosťou, rečou, právom, miestnosťou a ráznosťou pôvodnou sa už smierili, lebo vieme ďalej, že aj s ostatným odchodenstvom naším nebudú mať dlho čo robiť a potom si všetcia zastaneme do táboru slávy, slobody, osvety a šťastia Slovenov, rodiny našej drahej.

A tu sa vzájomno odprosíme, ako P. Superattendent *Seberíni* so svojej strany u večnosti toto urobiť sľubuje,[285] zato, v čom sme sa jední druhých v boji prudkom podotkýňali, lebo sa nám ukáže tá nemesa spravodlivá, ktorá tých, čo kmen slovenský nie

[285] Hlasowé str. 233. — Seberiniho „hlas" je na str. 230—236. O tomto píše Škultéty: „Proti slovenčine osvedčenie do Hlasov Kollár bol vymohol i od superintendenta Seberínyho; v Seberínyho tomto liste slovenčina je tiež „kočišská", „valaská" a „ohavná kuchyňská reč": ale potom Seberíny do smrti nemohol si odpustiť, že dal sa naviesť k takým slovám." A trochu dolu nižšie: „Ján Seberíny nemohol si odpustiť, že, nazvúc slovenčinu „ohavnou kuchyňskou rečou," urazil i pamiatku svojich prostých rodičov." U. d. str. 107. — Porovnaj toto s poznámkami [172], [246], [253], [258] a [267].

potupiť, ale spasiť chceli, lež v prostriedkoch jednotlivých a viac pobočných sa nesrovnávali, spojí dovedna uznaním vzájomným svätých úmyslov!

Na tomto punkte čakáme každú dušu slovenskú pokanie z pobludov svojich robiť hotovú!

A ešte naposledy lúčime sa aj od slávnej Matice českej, ktorá síce vyše 50 paškvilových mien, nárečiu nášmu a nám tým vylepiť dala, že pod správou výboru svojho Hlasy vytlačiť dovolila, ktorá ale predsa je ústav verejný kmenu jednému s nami sbratrenému verno slúžiaci; lúčime sa s ňou s tým žalostným citom, že bár nie my, predsa obecenstvo prinútené bude vysloviť súd svoj o jej nebratskom, s kmenom, nárečím a spisovateľstvom slovenským zachádzaní. Lebo, kto si soberie dovedna všetky tie okolnosti, v akých ten spôsob, v ktorom spísané a vydané sú tie hlasy, — kto zhliadne tie intriky a naháňaniny — ten sa presvedčí, že Matica strašne tým, ktorému toľko verila, kompromitovaná je.

Ale nech je už, ako chce; čo sa stalo, to sa neodstane; a povinnosť mužov interessy kmenové predstavujúcich, vedúcich a riaďacich je, aby nie ľútosťou nad ranami zasa-

denými, ale stálosťou v dobrom, láskou k sebe tak, ako k druhým kmenom vedení boli a stojac na zemi svätej kmena svojho vlasti, dotýkali sa čelom oblohy zdedeného, všetkým Bratom slovanským vlastného podania o určení a ustanovení odvečnom — ďalekých, sviežich, štepov slovanských!

M. J. Hurban.

Príspevky.

O „prasidlách“ Havlíčkových (str. 7, 89) dá nám vysvetlenie Vlček v svojich dejinách literatúry slovenskej, str. 77, keď píše:

„V Čechách časopisy ohlásily sa proti nej. (T. j. proti Štúrovej slovenčine.) Najmä „Česká včela“ redigovaná znamenitým inak Havlíčkom, hovorila aj takto o Slovensku: „Od té doby, co se tam počala tatarská literatúra, přestalo být toto prasidlo jazyka českého s Moravou a s Čechy v spojení“ (1846. č. 6), napravujúc neskôr „tatersky“ a „prasídlo“ ako — chyby tlače.“

Reč obradovej knihy ostrihomskej (r. 1625) považuje Škultéty za stredoslovenskú; ale voči tomu právom ukazuje Ján Melich (professor slavistiky na budapeštianskej universite a nateraz prednášateľ tamtiež slovenskej reči a literatúry) nato na základe v nej sa zjaviacich instrumentálnych foriem, že reč tá je predchodzou nie Štúrovej, ale Bernolákovej školy. (Viď strany 17—18).

Fraňo X. Skarnicl (str. 34) zakladateľ a senior slov. kníhtlačiarskeho závodu zomrel r. 1867.

O Martinovi Ďurgalovi malo by sa ešte celkom presne ustáliť, či bol to ten istý človek, ktorý účinkoval na začiatku XIX. st. v Skalici jako učiteľ a

vydal tamtiež niekoľko kníh v biblickej reči a ktorý neskoršie ako trnavský mešťan, ev. cirkve curator a hostinský figuruje? Z Hurbanovej úvahy dá sa uzatvárať, že to bol jedon a ten istý človek; ináč jakoby sa bol mohol miešať jednoduchý krčmár do literárnej polemie? (Viď str. 48 a 203).

Vavrinec Benedikti z Nedožier (str. 51); ľud užíva dnes meno obce v jednotlivom čísle, teda som z *Nedožeria*, idem do *Nedožeria*. Obec sa volá teda *Nedožerie*.

Do pozornosti odporúčame ešte čitateľom výraz, aký užíva H. na pojmy: československčina a pod. Píše, že je to: *hotovým pochopom* (str. 75), ďalej „dľa toho *hotového pochopu* o jednote medzi Slovákmi a Čechmi“ (str. 79).

„Forma dat esse rei“ (str. 105), toto latinské príslovie poslovenčil nadmier podarene Ctiboch Zoch (Cochius) v Orle Tatránskom, 1847 č. 67., keď píše: „Každej veci spôsob“.

Bibliotheka učená Budínska (str. 122) bola „Sodalitas literaria hungarorum“, učená spoločnosť pod vedením Jána Vitéza, ostrihomského arcibiskupa.

Julius Plošic (str. 159), kat. kňaz a spisov. žil ešte i v deväťdestiatych rokoch ako farár hornoopatovský. Narodil sa r. 1819, zomrel v Kremnici r. 1899.

František Kubovič (str. 160) ev. farár účinkoval v Mošovciach (Turč. stol.)

Ondrej Klonkay (str. 160) bol dozorcom panstva zemana Szakmáry Várady Donáta a panej jeho Idy Görgey z mesta Kežmarok. Klonkayho spomína H. ešte i r. 1885—86. v svojich rozpomienkach.

Alexander Boleslavín Wrchowský (str. 170) narodil sa r. 1812, študoval v Prešporku a mešká už na konci r. 1837 v Budíne, kde — jako som to vystopoval v Krajinskom Archíve — složil advokátsku

zkúšku 6. marca r. 1839 laudabilis (chválitebne), ďalej složil prísahu 8. marca toho istého roku pred kr. tabulou. (Viď Protocollum Neo censuratorum Advocatorum, 1837—1849). Je označené tamže, že bol evanjelického vierovyznávania. Ešte bol akiste patvaristom, keď sa stal 2. sept. r. 1838. zápisníkom slov. sekcie peštianskej ev. cirkve; toto dátum je aj ináče významným, poneváč ten deň bola písaná zápisnica prvýkrát v slovenskej (recte v biblickej) reči; do tých čias boly písané zápisnice i slov. sekcie po nemecky, kde-tu i maďarsky. (Viď protocolly v peštianskej slov. ev. cirkvi). Teda on je tam prvým slovenským zápisníkom (zapisovateľom, notárom, ako sa sám podpisuje). V tomto svojom postavení účinkoval najprv až do r. 1845; vtedy sa evanjelická, dosiaľ jednotná cirkev roztriedila na dva osobitné, samostatné celky, asíce na nemecko-maďarskú a slovenskú cirkev. W. zostal ďalej zápisníkom teraz už samostatnej slov. cirkve, — že dokiaľ, nevedel som ustáliť. R. 1858. je označený na jednom, cirkevné dane popisujúcom hárku, ako „svobodný“ človek, t. j. nebol ženatý. — Započnúc svoju pravotársku prax v Pešti, hral od rokov štyridsiatych dôležitú rollu v spoločenskom a literárnom živote slovenskom — nie ako spisovateľ, ale skôr ako povzbudzovateľ a organizátor. V tomto desaťročí vidíme ho spoluúčinkovať aj s Kollárom. Je zaznačený v menoslove advokátov ešte i r. 1864 (viď Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1865) s bydliskom Obere Donauzeile No. 3. Leopoldstadt. Toto je posledná zpráva o ňom, lebo v nasledujúcom roku (1865) zmizne.

W. vykonal samovraždu asíce z tej príčiny, že hmotne vyšiel úplne na nivoč. O jeho zmiznutí stojí v jednom súvekom časopise (Fővárosi Lapok,

18. mája 1865) nasledovná zpráva: „Pest egyik legismertebb ügyvéde (V—ky úr), kit igen rendezett állapotban hittek, e napokban Bécsbe utazott s nem jött vissza többé. E hír annál meglepőbb, mert barátjai őt rendes, szerény életmódú s pontos ügyvédnek tartották. Eltünése és csődje sensátiót csinált az ügyvédi körökben. Mondják, hogy egy gőzmalmi vállalat buktatta meg". Ďalej píše „A Hon" 19. mája 1865 toto: „Az eltünt ügyvéd W—sky S. ellen Pest-város hatósága tegnapelőtt kimondotta a csődöt". Vo „Vasárnapi Ujság"-u, v čísle 3. sept. 1865 čítame potom nasledovnú zprávu: „Az eltünt Wrchovszky pesti ügyvéd hullájára reáakadtak. Május 16-án Esztergomnál egy holttestet fogtak ki a Dunából s törvényszéki bonczolás után ott el is temették, a hatóság pedig ezután köröztette a dolgot. A körözvény, mint hitelesen értesülünk, tudomására jutván az eltünt testvérének, a mult napokban felutazott Esztergomba s ott a boncolásról felvett jegyzőkönyv nyomán kiderült, hogy a május 16-án megtalált hulla W—y ügyvédé volt". Podobne krátko oznamujú túto udalosť i „Pešťbudínske Vedomosti", „Pester Lloyd", „Pesti Hirnök" a iné hlavnomestské časopisy. V hlavnomestskom archive našiel som ale celkom presné dáta, poťahujúce sa na túto hmlistú vec. Za živa tešil sa W. veľkej auktorite v spoločenských kruhoch; bol vzdelaným, jemným človekom, ktorý — okrem svojho povolania — rád sa zaoberal archeologiou. V úzkom priateľstve stál s Emerichom Henslmannom, s ktorým spolu písaval udajne i archeologické úvahy. Ale ináč bol slabým charakterom. Zle šafáril s niektorými, naňho sverenými fundáciami a keď sa už celkom zamotal, urobil koniec svojmu životu. Keď vyhlásili konkurs, došlo požiadavok na 200.000 zla-

tých, — v tom čase ohromná summa. Peštianska slov. ev. cirkev žiadala na pr. sama asi 14.000 zlatých. Ale už r. 1861 mal kontroverzie s ev. cirkevným výborom pre nepredostrenie účtov.

Čo sa jeho samovraždy týče, W. odcestoval z Pešti 9. mája, 12-ho videli ho posledný raz v obci Ószőny; akiste v ten deň hodil sa do Dunaja. 16-ho mája vyhodily vlny jeho mrtvolu na breh Dunaja pri obci Pusztacsenke, kde neznámu mrtvolu pochovali. W-ho potom dali kurentovať, ale len v jaseni podarilo sa jeho bratovi agnoskovať ho na základe zápisnice. Rodina ho dala potom odviezť do Váczduka — tam mali nemovitosť a parný mlyn — kde ho pochovali cirkevným obradom. Zo zápisnice sa dozvieme, že W. bol strednej postavy, mal už šedivé vlasy, na krátko ostrihané, sivé oči, riedke fúzy a končitú bradu. Bol 53ročný, keď dokonal. Mal na sebe maďarský šnorovaný kabát a nohavice dľa nemeckého strihu, ďalej na nohách čižmy z takzvanej voskovanej kože.

Čudné je; že meno „Boleslavín“ od r. 1839. až do konca svojho života viac nikde neužíva. Bola to ľahostajnosť? nevieme. Ale to je isté, že sa nesplnily tie nesmierne veľké nádeje, ktoré voči jeho osobe prechovávali národovci slovenskí. V Protocolle r. 1839 figuruje, jako Wrchovszky, v cirkevných protocolloch jako Wrchowský. W. bol ináč akiste zemanského pôvodu; o familii tejto najdeš dáta v známom genealogickom diele Ivána Nagya. Dľa tohto historika Wrchowskovci pochádzajú z nemeckej, v Horvatsku sa osídlenej rodiny.

O Palkovičovej „Tatranke“ (str. 205) má sa vedieť, že medzi 1836—1840 nevychádzala.

Daniel Zajac (str. 201) bol ev. kaplánom a fará-

rom v Čabe. Vydal — dľa môjho vedomia — dve diela; jedné je „Duchownj Reč držaná w nowém a welikém chrámě ewangelickém B. Čabanském skrze Daniele Zagaca, téže cjrkwe n. t. č. kaplána. W Pešti 1836“, druhé „Sobáš aneb Reč, kterau při potwrzenj manželstwj. . . dne 21 Listopadu 1837 držel Daniel Zagác. W Pešti 1837.“

Kremä diel Šafárika, vypočítaných v našej úvahe, v ktorých on presne rozoznáva český i slovenský národ, odlučuje na pr. Slovákov od Čecho-Moravanov r. 1835 aj v jazykozpytnom štúdiu jeho „Přehled národnjch gmen w gazyku Slowanském“, vyšlom v Časopise Českého Museum, Dewátý ročnjk. W Praze, 1835, str. 367.

Dr Jonáš Bohumil Guoth (str. 159) je v šesťdesiatych rokoch st. okresným lekárom v Hybbiach.

Skončiac moju úvahu prišla mi do rúk i Hodžova kniha: „Československý rozkol“. Prečítajúc ju od prvej litery až do poslednej nemám príčiny, aby som odstúpil od mojho úsudku vysloveného o nej v Úvode. Aj tam sa odvolávam ináč na recensiu Škultétyho, poťahujúcu sa na tento jednoduchý politický pamflet; a Škultéty už vyslovil nad touto knihou svoj rozhodný úsudok, s ktorým len súhlasovať môžu všetcia odborníci a vážni mužovia. Vzdor prepiatemu stanovisku „Rozkola“ najdú sa ale ešte i v tomto diele také dôkazy, ktoré — vyskytujúc sa tu vedomky či nevedomky — slúžia len ešte za väčšiu zbraň za slovensko-národné stanovisko a proti „československej“ ideologii jednoty. Na smýšľanie Hurbana už z r. 1841 posvieti na príklad jeho dopis, poslaný Jaroslavovi Pospíšilovi, Čechovi do Prahy, ktorý Hodža uvádza v dielci jeho str. 112 nasledovne: „My sme vudcové *kmene* poněkud *od Čechů rozdílného*, my se musíme tedy k potře-

bám toho tak, jak vy k potřebám svého, snižovati. A tu arci nech se nediví žáden Čech, *že my zouplna Čechové nejsme, jako my se nedivíme, že Vy Slováci nejste*".

Na str. 283 je stať, ktorá je ešte zaujímavejšia, práve z nášho hľadiska, poneváč poťahuje sa priamo na „Hlasy". Keď Palacký napadol v diele Hlasowé Štúra a Hurbana jako borcov za samosvojskú slovenskú reč a národnú individualitu, Hurban dal mu na to v Slovenských Pohľadoch (1846) — ako to stojí v našej úvahe — náležitú odpoveď. Dľa Hodžu len Štúr ustupoval v tom okamihu, lebo vraj ponáhľal sa úzdiť, ale dr. Hurban mal svoju hlavu a Štúrovi nevrle odseknul: „Že Palackého ospravedlňuješ, čo tým vlastne chceš. to už vonkoncom neviem. Ja verejne som osvedčil, že ten, kto podkopáva našu loyalitu, kým nedokáže toho, čím sa opovážil podozrievať, je verejným utrhačom. *Jestli Palacký myslí iné, ako čo píše, už tým samým je ničomník*; nech sa očistí pred Slovanstvom, keď vie nadať a denuncovať. *Ja som vstave život dať za svoj ľud a taká pľuha opovažuje sa mykať nám zpod nôh zákonitý podklad.* Ty si politizuj, ako chceš, ale mi viac tahého nepíš, aby som. . ."

Ďalej takto píše Hodža: „Tieto zviklané vety napísal Hurban v dlhom liste Štúrovi. Podivný tento list sa Štúrovi akživ nedostal pred oči. Sám Hurban napísal si naň dodatočne: „Po rozmyslení som tento list neodoslal. Čas — myslel som si — poučí i Štúra, bez mojich objasnení." (4. augusta 1846.)"

V Hodžovej knihe najdeme príspevok i k tomu, jako chcel Štúr uviesť materinskú reč do evanjelických chrámov. A sice na str. 254 z referátu (bez

podpisu) z Prešporka na predsedu c. k. policajného dvorného úradu, grófa Sedlnitzkého, v žiadosti Ľ. Štúra o povolenie vydávať v Uhorsku slovenské noviny (14. dec. 1844) citujú sa nasledujúce slová: „Hovorí sa, že miesto dosavádnej slovensko-českej bibličtiny zamýšľa vniesť dokonca i *na kazateľňu jazyk ľudu* . . .“ Porovnaj to s poznámkou č. [212].

August Horislav Škultéty, (str. 160) zomrel v Kraskove 21. mája 1892.

Z literárno-historického ohľadu našiel som v zápisnici pešť. ev. cirkve nadmier zaujímavú časť. Známé je, že Kollár mal stálé protivy s ev. učiteľom Kadavým pre to, že ten učil a písal už v novozkrslej slovenskej reči. Jedna časť peštianskych farníkov — akiste na Kollárov podnet — v tejto veci proti Kadavému podala i sťažnosť, ktorá je doslovne uvádzaná v protocolle 17. a 22. nov. 1846. Sťažnosť má nápis: „Příčini a chybi proti Kadawemu postavené“. Tretí bod jej zneje: „*Katolícko Bernolacka Šturowčina.*“ T. j. štúrovčina žila vo vtedajšej verejnej mienke slovenskej jako rovný výplyv bernoláčtiny.

Prietlačky.

a strane	4.	miesto	viacrazy	čítaj :	viac razy
„ „	7.	„	pravidlá	„	prasidlá
„ „	14.	„	Skultéty	„	Škultéty
„ „	19.	„	Učinky	„	Účinky
„ „	20.	„	očistili	„	čistili
„ „	20.	„	s Čechami	„	s Čechmi
„ „	29.	„	Safárik	„	Šafárik
„ „	30.	„	Safárik	„	Šafárik
„ „	32.	„	Cechami	„	Čechmi
„ „	48.	„	storáz	„	sto razy
„ „	56.	„	Časopise	„	V Časopise
„ „	60.	„	proiessor	„	professor
„ „	61.	„	šlakovať	„	šľakovať
„ „	67.	„	Ľ. Štúr (1816–1856)	„	(1815–1856)
„ „	68.	„	Noviny	„	Novini
„ „	73.	„	neštestia	„	nešťastie
„ „	73.	„	jedenraz	„	jedon raz
„ „	77.	„	mesťá	„	mestá
„ „	79.	„	V neštestí	„	V nešťastí
„ „	80.	„	trňavský a trňavčiny	„	trnavský, trnavčiny
„ „	89.	„	povedzie	„	povedzte

na	strane	94.	miesto	protí	čítaj :	proti
„	„	96.	„	doploval	„	doplňov
„	„	98.	„	kmená	„	kmena
„	„	99.	„	pochopách	„	pochop
„	„	106.	„	posledny	„	posledn
„	„	106.	„	s pismi	„	spismi
„	„	106.	„	múdrymí	„	múdryn
„	„	126.	„	tužôb	„	túžob
„	„	129.	„	zo dňa	„	so dňa
„	„	141.	„	vstahov	„	vzťahov
„	„	148.	„	čekom	„	česk
„	„	153.	„	pät	„	päť
„	„	157.	„	nás (pozn. [173])	„	náš

na strane 168 ostatné dva riadky a na st
prvé tri riadky v tomto rade sa majú čítať : 1

na	strane	169.	miesto	nárečia	čítaj :	na
„	„	170.	„	slovenských Novín	„	slov n
„	„	174.	„	mužstvo	„	množ
„	„	174.	„	podvihli	„	pozdvi
„	„	186.	„	tovali, ozmto (pozn. [246])	„ „	ozvali, tomto
„	„	187.	„	násmladších	„	nás m šich
„	„	192.	„	jeh ok	„	jeho

Kde vidiš Cechom, Cechoslave, Co, Stúr a
dobné, čítaj Čechom, Čechoslave, Čo, Štúr a
Kde najdeš vidz, na pospol, čítaj viď, napospo


BOUND BY
HNM


UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 078602429